

Nordlysets Ælde

Beviist med gamle Stribenters Vidnesbyrd,

ved

Gerhard Schöning.

Indledning.

Der er ofte og længe blevet trettet om, hvem Fortrinnet udi Kunster og Videnskaber tilkommer, enten de gamle, eller de nyere Tiders Lærde, men derudi gaaet til, som gemenligen pleier at skee, at man intet vist har fundet afgjøre, men hver er bleven ved sin Mening, ved det man enten har søgt at trekke Alting til sit Partie, eller et vilde tilstaae det andet, hvad man kunde og burde. Det bliver vel bæst, herat gaae en Middell-Vet, og ligesom det ikke med nogen Billighed kan negtes, at jo de Gamle i mange Ting, sær i Moralen, Poesien, den Historiske Videnskab, Bygnings-Billedehugger-Maler- og Skildre-Kunsten, som og i det mathematiske tildeels, har bragt det saa vidt, som der nogenstade Land kommes, eller hinindtil ere kommet; Saa maa man derimod paa den anden Side tilstaae, at de Nyere bør i visse Posser have Rangem og Fortrinnet for de Gamle. Hvilke de ere, vilde være vor Materie u-vedkommende og alt for vidtloftigt paa dette Sted at afhandle; men jeg vil allene sige, at om de Nyere have gjort et temmelig stort Forspring for de Gamle i noget, saa er det sandelig i Natur-Læren; skönt man derhos ei kan negte, at jo endeel af dem, sær de som ikke har seet sig om blant de Gamle, veed det selv alt for vel, og ligesom de derfor paa den ene Side bilde sig ind, at de og andre i vore Tider ere komne til de tanderste og mest forborgne Kamere i denne Labyrinth, da man dog

i mange Henseender neppe har vundet Foden over Dørtærskelen, saa vilde de tillige paa den anden Side forjegte, at de Samle ei engang har liget derind, men i Mangel af de fornødne Hjelpe-Midler, som de skulde støtte sig paa, befundet sig, i at klavre op til denne forborgne Gudindes Tempel, saa tilde derved, at de have staaet Fare for at falde Hovedfuls ned. Jeg vil ei indlade mig i nogen Vidtløftighed, angaaende om og hvor vidt man heri i visse Maader kan have gaaet de Samle for nær, men allene erindre, at i mange Ting bliver der ofte, mest af Uvidendehed, fældte alt for haarde Domme over dem, særdeles naar man vil fradomme dem, end og Kundskab og Begreb om saadanne Ting, som falde enhver i Sandserne. Hvilket jeg mener tildels og i visse Maader at være dem i Særdeleshed vederfaret, i Henseende til det Luft-Syn eller Phænomenon, hvilket vi gemenstigen kalde Nordlys, og endeel ansee for noget nyt i vore Tider, eller i det mindste for noget periodisk nyt. At man heri tager feil, og at samme ingenlunde har været de Samle ubekendt, men ligesaa vel til Synne for dem, som for os, skiont ey i saa stort og almindeligt Udtraab, er det, som jeg i nærværende Afhandling har søgt at gotgjøre ved troværdige Vidnesbyrd og Exemppler, tagne af de ældre Tiders Skribenter selv, og stadfæstede med deres egne Ord, uden at holde mig til visse Rapsodister eller Vidunder-Samlere, som Julius Obsequens, Conr. Lycosthenes, og andre saadane. Efterform det da har været mit Hensigt ved Exemppler af de Skribenter, som jeg selv har læst, og af Kilderne selv at vise Nordlysets Vilde, det og har været mig derom at gjøre, at saadane Exemppler ei skulde anføres i Form af en tør og maver Liste, uden Orden og Sammenhæng, men at de kunde fremsættes paa en Maade, som ei skulde være Læseren alt for ledsommelig, og med saadan application, at de kunde være til Nytte og give Tingen den fornødne Oplysning; jeg og endelig har søgt at vise hvilke Tanker de Samle egentlig har gjort sig om dette phænomenon, og ved hvad Anledning de derom har antegnet mere paa een Tid end paa andre, samt at de blant vore nyere Philosophos og Mathematicos tage meget feil, som mene, at det Historiske er dem til slet ingen Nytte: Saa
 haa.

haaber jeg, at man ei med nogen Grund skal kunne foregive, at jeg heri intet videre har tilveie bragt, end hvad Prof. *Probesius* i sær, og andre tidtels tilforn har gjort eller sagt. Jeg vil og formode, at ingen kan eller bør med Rette mere tvile derpaa, at Nordlyset i gamle Dage er ligesaa vel seet, som i vore Tider, og at de anførte Vidnesbyrd ere rigtige, endskjønt man maa tilstaae, at det meste, som derom findes optegnet hos de Gamle, er mere anført, som noget overnaturligt, som guddommelige Tegn, som Forevarbler for store Ulykker, Lande-Plager, og saa videre, end som noget ordentligt og naturligt phænomenon! Thi alt saadant er kun vrangne Forklaringer, som ingenlunde gjøre Tingene selv til intet, skjønt de kand gjøre den noget mørk og indviklet, ligesom visse Omstændigheder, hvilke en vrang Fortolker veed at føre sig til Nytte, kan gjøre en god Sag mistænkt, men ingenlunde i sig selv falsk og urigtig. Naaget man derfor og videre maa bekiende, at de Vidnesbyrd, som vi af de Gamle har anført, ei ere allesammen saa tydelige og kiendelige, som vi gjerne ønskede, sær de som angaae de ældste Tider og de næste Sæcula efter Christi Fødsel, hvor Stribenterne ere alt for korte i deres Beskrivelser, saa at man deraf kan tage Anledning at gjøre os den Indvending, at de anførte phænomena vel mueligt ei alle hensigte til Nordlyset, da der gives mange andre meteora og phænomena i Luften, som have i visse Maader Overeenstemmelse med Nordlyset, og kan derfor af Stribenterne ligesaa vel, eller heller være forstaaede; Saa maa derimod merkes: At vi just for denne Marsag skyld har gaaet mange Steder hos de Gamle forbi, som kunde hensees til Nordlysets, fordi de syntes at kunne i visse Maader forklares ved andre Luft-Syner, saa vi ingenlunde har uden Estertanke og Forskiel raffet sammen alt hvad som kom os for, da vi havde kundet gjøre Tallet paa vore Nordlyse langs større; at de Steder, som vi har beholdt og anført, ere vel for sig allene ei alle saa kiendelige, i Henseende til Nordlyset, som de kunde være, men blive det dog, naar man sammenligner dem med andre, som ere tydeligere, saa man lader det ene Sted oplyse det andet, og den ene Stribent forklare den anden; at vi der-

for

for synes, at disse Steder allerbest kan hentydes paa Nordlyset fremfor paa noget andet Luftsyn; at man neppe med Grund skal bevise os det, som er tværtimod; og at endelig visse Omstændigheder ved de fleste saadane Steder gjøre, at de ikke kan eller bør forklares om noget andet, end Nordlyset: Saaledes finde vi vel f. E. Nordlyset hos de Gamle at faae Navn af Drager, flyvende Ild, Stierner eller Stierne-Stud, Ild-Kugler og andet saadant, hvilket, kunde man sige, bør forstaaes om de meteoris ignitis, som man gemenligen betegner med disse Navne. Men naar man seer, at disse phænomena har været i nogle Tøner, at de har faret omkring i Luften fra den ene Kant af Himmelen til den anden, at de har givet sterkt Skin fra sig, at de har ladet sig see mod Norden, og at de har indtaget en stor Deel af Himmelen m. v., saa kan man vel med ingen Grund forklare det om andet end Nordlyset, eller hentyde det paa bemeldte slygtige Luft-Syner, som opkomme og forsvinde i et Øjeblik. Og lad os sette, hvís man vil være alt for paaastaaelig, at nogle faa af vore anførte phænomenis maae endelig henregnes til disse sidst bemeldte, eller andre saadane; saa har vi dertimod udeluft og forbigaaet saa mange andre, hvorved de Gamle har maa skee intet andet forstaaet end Nordlyset, men urigtig beskrevet, ved det de enten selv har taget dem for noget andet, end de vare i sig selv, eller givet Navne af andre phænomenis. Saaledes har f. E. de Gamle givet meget ud for Cometer, hvilket man ved nøtere Undersøgning maa befinde eller slutte sig til ei at kunne dertil henregnes; ligesom og Hevelius og andre, som har skrevet om Cometerne, selv tilstaae og bevidne, at mange af de Gamles Cometer har været langt andre phænomena, end det de gave dem ud for. Og naar saa er, af hvilket phænomenon kan man da bedre gjøre en lang Comete-Svants, end af visse Nordlyse? Det samme kan ogsaa siges om visse andre phænomenis hos de Gamle, hvilke man nu ikke mere saa tydelig kan kiende igien, men har intet andet været end Nordlyse. Og naar vi da gjøre en balance-Regning, saa haaber jeg, at Nordlyset faaer en god Summe til gode, da man af et Nordlys let kan gjøre et hvert andet Luft-Syn, naar Ind-

bild.

bildningen sidt hjælper dertil, men ingenlunde af de andre Luft-Syne ligesaa let et Nordlys.

Men maatte man videre indvende mod os, om man nu vil tilstaae, at alle de anførte Vidnesbyrd angaae Nordlyset, og dette dermed er meent, kan man da vel ogsaa være forvissat om, at de ere alle rigtige, at saadane phænomena, som der fortælles, virkelig ere seete, og at efterdi de fleste af disse Vidnesbyrd ere tagne af de saa kaldede medii ævi Scriptoribus, som ei ere altid saa sikre at lide paa, og hos hvilke man undertiden finder en Hoben Digt og Snak, man da ei maa frygte for, at en god Slump af saadane forunderlige og forfærdelige Luft-Syne ere af dem opdigtede, kun for at gjøre Historien desto mere merkværdig, helst naar Skribenten selv ei har levet paa de Tider, om hvilke han saadant fortæller. Hvortil for det første kan svares det samme, som der kan siges til disse Skribenters Forsvar i Almindelighed, at der vil meget til, førend man kan beskylde en Skribent for at have været saa ufor- skammet, at han har opdigtet en Ting heel og holden af egen Hjerne, skiont der kan være digtet eller feilet i visse Omstændigheder herudi; dernæst, at man udi saadan en Post, som denne er hvor der handles om Ting, hvilke falde alle i Dinene og ere næsten almindelige, har langt mindre Anrsag at mistænke dem for Digt eller Urigtighed, end i mange andre Henseender og Ting, som enten komme an paa dem selv, eller beroe paa en og andens Beretning allene, og hvort man dog maa troe dem, uden man vil gandske forkaste al Fidem historicam; at hvis man derfor vil mistænke dem for at have digtet Nordlyset, som de havde saa ringe Anrsag, og trængte saa lidet til, da der er saa mange andre Vidunder i Naturen, hvormed de kunde gjøre deres Historie forunderlig, saa kan man paa den Grund mistænke alt hvad der findes hos dem, ja og hos andre optegnet, hvilket vel ingen kan negte, jo er at gaae for vidt; og at det er ikke nok man viser det at være mueligt, at disse Skribenter kan have digtet Nordlyse, men der bør og bevises, at saadant er rimeligt, ja at det virkelig er skeet, hvilket vel neppe

skal kunne lade sig gjøre, da man vel finder, at disse Stribenter ofte har udcopieret den ene den anden, som i andre Ting, saa og i eet og det samme Nordlys at beskrive, men aldrig, at de af et ældre Nordlys har diatet et sildere, eller ført et ældre til en senere Tid, eller ganske fingeret saadant, hvilket man har saa meget mindre Anrsag at mistænke dem for, da man, som er vel værdt at legge Mærke til, heller tværtimod finder, at jo mere Mirakel de gjøre af saadane Luft-Syne, og jo mere de beskrive dem, for at gjøre Tingen forunderlig, jo mere naturlige blive de, og jo mere klender man Nordlyset igien, hvilket vel ingenlunde lod sig gjøre, dersom det var en pur Digt, som de fortaalte, da Lognen blant saa mange vel let maatte røbe sig. Endelig er og hvad den sidste Post angaaer, at merke, at mange af de anførte Nordlyse findes antegnede af Stribenter, som have levet paa samme Tider, da de bleve seete, og i Henseende til de andre har man saa meget mindre Anrsag at være bange for Urigtighed, da medii ævi Scriptores gterne, som sagt er, har udcopieret af ældre Stribenter, hvad de anføre. At jeg intet skal tale derom, at det vilde see heel uavert ud i det Historiske, hvis man intet vilde antage for sandt og sikkert, uden hvad som er optegnet af Stribenter, der havde levet paa samme Tider, da det fortaalte skeede.

Men, kunde her endnu siges, om man nu endelig og vil tilstaae, at alle de anførte Vidnesbyrd og Exempler ere rigtige, at de alle angaae Nordlyset, og at dette er seet i de ældre og ældste Tider; er det derfor vel sagt og bevist, at det er seet ligesom vel i de ældre som i vore Tider, og at det ikke har sine visse periodos? Og har man ikke Anrsag at tænke, at Nordlyset i mange Aar er reent borte, men kommer igien, undertiden ikke førend efter lang Tids Forløb, for Dagen? Da man har merket, at Folk, ved Nordlysets Ankomst ere blevne satte i stor Skrek, som ei vel var skeet, dersom man havde seet saadant før; og da endog endeel Astronomi selv ved saadant Tilfælde ere satte i Forundring. Hvor paa mit Svar bliver dette: At bemeldte Indvendinger, sær hvad den sidste angaaer, vel

vel synes at være af temmelig Betydning. Imidlertid maa her dog vel tagttages, at jeg ingenlunde negter, det jo Nordlyset i visse Maader kan have sin Flod, og Ebbe, og sine periodos, naar disse beroe ei paa Nordlyset selv, men paa visse andre Omstændigheder uden for det, hvorom der i denne Afhandling siden videre skal handles; Dog troer jeg, at det Bevis, som Hr. Mairan, til hans Sætning om Nordlysets periodis at bevise, har taget af den gemene Mands Frygt og Forfækkelse i saadant Tilfælde, er slet ikke af den Bægt, som man synes: Thi at den gemene Mand er bleven sat i Allarm og en Slags Forfækkelse ved et usædvanlig stort Nordlys, det er ligesaa lidet at undre over, som at Folk bliver bange for en usædvanlig stærk Torden og Lyn-Ild, for en overmaade stærk Storm, og for Ting af mindre Betydning, naar de gaae over de sædvanlige Grændser, skiont de for Resten kan være gængse nok, og enten kan indfalde, eller virkelig indfalde hvert Aar et eller andet Sted. Og lad end være, at sidst bemeldte Ting, som man maa skee vil forevende, kan forfække for den Slags Fare, som de tillige føre med sig: saa kan det samme ogsaa gielde om Nordlyset, hvilket om det ikke i sig selv just er farligt, dog synes at være det, og bliver derfor af de gemene anseet for en Busemand, for dets underlige Beskaffenhed, Flygtighed og forfærdelige Anseelse af Ild, Damp og Brand om Natten, geleidet af en Slags Overtroe og Indbildning, at det betyder noget ondt eller nogen overhængende Ulykke. At endeel af de Herrer Astronomis, sær i det forrige Sæculo, ei har optegnet noget om Nordlyset, er ei heller saa meget at undre over, naar man betænker, at endskiont de vel kan have observeret det, saa kan de dog derfor ei have lagt saa stærkt Merke dertil, eftersom det den Tid ei endnu var i Moden at tagttage saadane Ting saa nøie, eller at gjøre saa ordentlige meteorologiske Observationer som nu. I visse Tider kan og Nordlyset vel ei have været ganske borte, men undertiden at see, skiont ei med nogen særdeles Glæde, saa at en eller anden Astronomus derover ei har givet særdeles Agt derefter; Og naar det faldt ind, at samme ved en Hændelse lagde Mærke dertil, saa lod man det blive ved at have optegnet noget derom for eengang

og dermed for Resten beroe. Hvorpaa man har et klart Exempel i Gassendo, som efter Peyrerii Vidnesbyrd og hans egen Tilstaaelse ofte og mange gange har observeret Nordlyset, men ladet det blive med at tale derom een eller et par Gange i hans Skrifter. Saaledes kan det og være skeet af andre, saa vel blant deres Papirer kan have optegnet noget derom; men fordi samme enten ikke ere udgivne, eller af andre anseete for at være af ingen Betydning, har det faaet Anseende deraf, at de slet intet har vidst eller antegnet derom. Tycho Brahe levede i Danmark, Gassendus i Frankerige og Hevelius i Tydskland, just paa de Tider, da Nordlyset, efter Hr. Mairans egen Tilstaaelse, var overalt at see; men hvor lidt, eller saa got som intet, er det vel ikke som de derom har antegnet? Har man derfor vel Naarsag at paastaae, at Nordlyset i de Tider ei er oftere seet, end de har optegnet? Mon man ikke heller deraf kan tydelig see, at en eller andens Astronomi Stiltienhed vil hert saa godt som intet sige? Det bliver altsaa heel rimeligt, at ikke Nordlyset selv, men visse andre Omstændigheder har gjort det for en eller anden blant Astronomos saa ukiendeligt, helst da man med sikke og upaatvillige Exempler kan bevise, at det just i de Tider, da de levede og kunde observere det, er virkelig seet, end ogsaa af andre Astronomis selv. Saa man derover enten maa beskylde disse for at have digtet noget, hvilket vel et gaaer an, eller ansee endeel andre Stiltienhed ellers Forundring i Henseende til Nordlyset at være i denne Post af ingen Betydning, og at have havt langt andre Naarsager og Omstændigheder til Grund, end Nordlyset selv. Dette er, hvad jeg har anseet, fornødent i Forveien at erindre, i Henseende til Nordlyset, for saa vidt som mueligt er, at betage Læseren alle forud fattede Meninger, saavel mod Tingene selv, som de Beriser, jeg har bettent mig af. Hvorpaa jeg træder til min foresatte Materie, som jeg for Tydeligheds Skyld i SS. har afdeelt.

§ I

Saa skal neppe finde nogen Ting, hvormed de Forandringer, der gaae for sig paa vor Jord og i vor Verden, bedre kand sammenlignes, end med en Skueplads, hvor lutter Forestillinger og Indbildninger regtere, og hvor een og samme Person under adskillige Masquer nu forestiller en og nu igjen en anden, nu viser sig i en og strax i anden Gestalt, hvorved Personen altid bliver den samme, men Tilskuernes Forestilling og Indbildning allene forandres. Jeg vil ey tale om de fleeste Ceremonier, Skikke og Moder, som vel i Henseende til visse Omstændigheder kan være høist fornødne, men i sig selv ere comisse; Saadant skeer ogsaa i den Philosophiske og Physiske lærde Verden. Det gaaer ofte saa til, at en Sandhed kommer af Brug, og efter nogen Tids Forløb bliver bragt paa Bane igjen, men er ukiendelig, allene fordi den, saa at siige, har faaet en ny Klædning paa, og den fremsættes paa en anden Maade, end tilforn. Et eller andet Phænomenon spiller en Tid lang for os, under en vis Gestalt, som vor Indbildning, eller en over alt antagen Meening har givet det; Imidlertid skeer det, at Maskinerne og Scenen, ved en eller anden Leilighed forandres, det samme Phænomenon lader sig see igjen, men vi synes som vi ey tilforn har seet det, just fordi vi før har anseet det med andre Øyne. Exempler herpaa skulde ey være saa rare at finde, om man vilde søge derefter. Et kan for nærværende være os nok at anføre. Det Phænomenon, som i dette Seculo har gjort saa stor Opsigt i den lærde Verden, og vi gemeenligten kalde Nordlyset, er vel noget, der har været at see, saa længe vor Jord har staaet, og paa lige saa mange, og lige saa langt fra os mod Sønden beliggende Steder, ja til sine Tider ligesaa ofte som nu; (a)

Et 3

Itte

(a) Jeg mener Nordlyset, i sig selv betragtet, har i forrige Tider kun des sees, og virkelig været at see ligesaa vel og ligesaa ofte som i vore; men negter derfor ikke, at efter de Tiders Omstændigheder er saadant Tildels ey virkelig skeet. Et af noaen Aarsag hos Nordlyset i sig selv, men dels af de da levendes enten Naagtsomhed i at observere, eller Forsømmelse

Ikke desto mindre findes dog adskillige, som ei kan komme sig til at troe, at det i de ældre Tider eller næst forrige Seculis har ladet sig saa vel og saa ofte see, som nu i et halv hundrede Aars Tid, og det som jeg meener, af ingen anden Marsag, end fordi bemeldte Luft-Syn nu saa meget notere er blevet observeret, og til alle Tider, saa snart man mærkede dertil, optegnet, men derimod tilforn, da det endnu ei var kommet i saa stærkt Udraab, kuns af saa og alle- ne ved visse Omstændigheder, og rare Hendesser i Aagt taget; eller fordi det da enten med overtroiske eller foragtelige Dyne, nu der- imod paa en langt anden Maade, og med Philosophiske er blevet betragtet.

Man beraaber sig altsaa dels derpaa, at man, hvad de æl- dre Tider angaaer, derom finder enten intet, eller kuns gandske lidt hos Skribenterne optegnet. Men her maae vi tage os den Frihed at spørge: først om man ikke setter noget forud, som i sig selv er gandske urigtigt og ubevisligt? I det mindste gjør jeg mig de Tanker derom, og skal i det efterfølgende videre søge samme at bevise; For det andet: om man vilde sette at saa var, om da saa- dant ei ligesaa meget, eller mere maae tilskrives Skribenternes egen Forsømmelse, eller Mangel paa Observationer, og saadane Skri- benter, der kunde eller vilde skrive noget retskaffent og tydeligt der- om (b) end som at ville henføre det til en Mangel af Nordlyset selv? Det ene synes mig, kan her med ligesaa god Grund paastaaes, som

Det

melse i at optegne det, ligesom man og mærker at for nærværende Tid er Nordlyset ikke i saadant Udraab mere, som det var først i dette Seculo, skiont det er endnu idelig at sees deels af andre Marsager uden for Nordlyset, saasom Veirets, Luftens og andre saadane Tingas Beskaffenhed, som kan gjøre, at Nordlyset, sær i visse Lande, synes at have sine Periodos, hvilke dog ingenlunde ere faste og visse, men forandres idelig, saasom bemeldte Marsager blive andre.

- (b) Den i særdeleshed, som en Land finde sig i, hvorledes Nordlyset kan være seet i nest afvig- te Seculo, da der vare saa mange store Astronomi, hør hvilke man dog finder kun lidet eller intet derom antegnet, vil jeg give at betragte, hvad Mr. *Fatio de Duillier* skriver, i hans Brev til Mr. *Cassini*, dat Geneve 1686 indført udi *Clerici Biblioth. Univers. & Histor. Tom. 3. p. 147. seq.* angaaende det saa kaldte Dyr-Kreds-Lys, *lumen Zodiacum* naar han siger p. 147. At det, som synes meest mærknærdigt (udi det Skin, som nogle
- Aar

det andet. Og for det tredje: om man da saa tilforladelig kan gjøre den Slutning, at fordi man i de gamle Skrifter finder enten intet eller gandske lidt om bemeldte Luft-Syn antegnet, altsaa har det ei været at see? Jeg mener Nei! Thi det er jo en almindelig og i sig selv aldeles rigtig Sandhed, at man fra een eller flere Skribenteres Stilktenhed ei skraa maa slutte til Sagens Urigtighed? Fordi man i de ældres Skrifter ei finder Cometer, Formorkelser, Orkaner og andet saadant saa ofte og ordentlig optegnede, og saa nøie beskrevne som i de senere, eller fordi man hos dem ei finder derom saa meget skrevet, saa meget observeret, saa meget raisonneret, og den samme Ting paa hundrede Steder iglen oploget, som nu, kan man vel derfor med Grund paastaae, at bemeldte Tinget den Tid har været saa almindeligt som i vore? eller skal jeg vel troe at man aldrig tilforn i de nordlige Parter af Europa har haft Jordskielve, Dvæg-Syge, Græs-Hopper og mere saadant, fordi det ei findes i de almindeligt Bøger, og mange Læss af Skrifter derom i de ældre Tider udgivne som nu? Men siger man videre, man hører dog af ældgamle Folk, at de tilstaae, det Nordlyset i deres yngre Aar ei har været saa giengs, som nu paa nogen Tid. Men hvad, om man fik samme Bektendelse af en udlevet Grønlander, Laplander og Indbygger paa Noua Zembla, vilde man da vel og slutte, at de ey har haft Nordlyset eller seet det saa vel og ofte tilforn, som nu paa nogen Tid? Intet er mere naturligt og over-

eens,

Aar havde ladet sig see paa Himmelen) var dette, at intet Phænomenon af samme Natur, gav mer Anledning at tænke, at det, ei allene i mange Aar, men maaskee i mange Seculis, virkelig havde været at see paa Himmelen, førend det blev observeret. Og naar han p. 148. videre derom saa taler: Den Beskrivelse, som I har givet derover, er næsten det eneste, hvorved det er blevet bekiendt: Thi imidlertid at I ingen Leilighed har forsømmet at observere det, har neppe nogen været saa curieux, at han har villet gjøre sig den rette Umage for at betragte det. Mr Cassin's Beskrivelse over bemeldte Lys, som her tales om, er indført i Journal des Scavans de Paris: 1683. du 10. Maji. Men allermeist betydelige ere disse hans Ord derom, pag. 176. Ellers er intet, som hindrer, at man jo kan tilstaae, at dette Lys har kunnet være til, for mange hundrede Aar siden, og maaskee fra Verdens Skabelse, uden at man er blevet det vaer; Thi de fleste Mennesker, endogi vore Tider, veed ei at det har været at see, og de saa, som har seet det, har ikke agtet derefter, førend man viste dem det, eller erindrede dem om, at søge det paa de Steder, hvor det var.

eensstemmende saa vel med Fornuften som med Forfarenhed, end at det Begreb og den Forestilling, vi gjøre os om Ting, som vi har for Dynene og endnu i friskt Minde, maae være langt mere tydelig og livagtig, end den vi kand erindre os at have haft, skjønt om samme Ting, for een Snees Aar eller mere, fornemmelig naar den Omstændighed endnu kommer dertil, at man i de forrige Tider har betragtet Tingen kun saa løselig, uden noget ret og fast Begreb, nu derimod efter alle sine Omstændigheder, og med behørig Agtpaagivelse.

Kommer det da til Sammenligning mellem nu og tilforn, saa kan den nu værende Forestilling vel et andet end beholde Overhaand. Intet er derfor mere almindeligt, end at, naar noget stort og mærkeligt, som tilforn har hændet en, paa ny igjen indfalder, saa synes man strax, at man aldrig tilforn har mærket det i saa høi Grad. Farer en til Skibs og kommer i en stærk Storm, strax raaber han, at denne er den forkræfteligste, han nogensinde har været udi, skjønt han mange Gange tilforn har været i samme Fare. Indfalder en streng Kulde eller heftig Varme, strax er det den største man i Mands-Minde har haft. Og saa maa det nødvendig gaae med alle andre Ting, hørt man skal fastsætte Forskiellen mellem nu og tilforn allene efter den blotte Sukommelse eller Indbildnings Kraft. Saadan cognitio mathematica, er alt for u-tilstrækkelig at bygge noget paa. Desuden er der endm en anden Ting, som kan forvolde, at Folk i vore Tider enten bilder sig ind at see, eller og virkelig seer Nordlyset nu baade tydeligere og oftere, end tilforn, skjønt Nordlyset i sig selv har stedse været det samme: Thi det er bekiendt, at jo mere og nøiere man betragter en Ting, og jo oftere man giver Agt derpaa, jo tydeligere maa den blive, jo flere maa man blive den vaer, og desto flere Omstændigheder maa man finde derved, som tilforn har været fremmede og ubekiendte, og man af Mangel paa nøiere Agtpaagivelse, hidindtil ei har lagt Merke til, saa det derover ofte skeer, at Tingen enten bliver u-kiendelig, eller synes at have faaet en mærkelig Foran-

andring, da dog Forandringen ei saa meget er i Tingen selv, som i Maaden at forestille sig den paa. Da man i dette Seculo begyndte saa noie at observere Nordlyset, at agte paa alle Forandringer og Omstændigheder derved, at philosophere og skrive saa meget derover, saa det derved kom i større Udraab end tilforn; saa begyndte enhver, den ene efter den andens Exempel, som det gemeentligen gaaer, at betragte det noiere end hidindtil var skeet, at i Agt tage alle Tider, naar det lod sig see, hvilket man tilforn saa noie ei havde skjøttet om, og at være agtpaagivende ved mindste Forandring derved. Og hvad Under da, at man nu synes, end ogsaa her Nordensjælds i Norge, hvilket man dog mindst skulde tænke, at see Nordlyset langt videligere, langt oftere og langt stærkere end tilforn? Det har heri gaaet med Nordlyset, som mange andre Ting, hvilke ingen skjøtter om, og i langfommelig Tid blive upaaagtede (c), skjønt man ofte eller idelig har dem for Dine, før end de ved en eller anden Leilighed blive bragte paa Bane og i Udraab, da de strax begynde at falde alle i Dinene.

§. 2.

Hvad som ellers har givet mig Anledning til disse Tanker, er et lidet Skrift om Nordlyset, forfattet af salig Hr. Lars Barhow da værende Sogne-Prest paa Orelandet her i Thronthiems-Stift, og for nogle Aar siden udgivet i det Tydske Sprog, under Titel af: Richtig angestellte und aufrichtig mitgetheilte Observationes vom Nordlicht. Skriftet vanhedrer ingenlunde sin Forfatter, men svarer i alle Maader til sin Titel, og er uden Tvil det bedste i sit Slag, som hi hidindtil har seet. I det mindste maa jeg for min Deel tilstaae, at jeg neppe med større Fornøielse har læst noget

(c) Eller ei ansees for det de virkelige ere og derover confunderes med andre Ting. Saaledes gif det og med det Skin, som 1686. blev seet i Amsterdam, at alle Mand antog det for en blot Taage, skjønt det var meget stort og klart; hvor om Clerc saaledes taler i Biblioth. Univerf. & Histor. Tom. 3. pag. 236. næst efter ommedlte Brev: La force & la vivacite de cette Lumiere étoit si grande, qu'il y a lieu de s' étonner, que personne ne la regarde autrement, que comme un simple brôuillard. Og saaledes er det vel gaaet ofte til med Nordlyset.

Set i saadan Materie, og det deels for de mange og med stor Flid samlede smukke Observationer, som derudi findes, og den derpaa grundede nye Hypothesis, hvoraf alle de Forandringer og phænomena, der observeres ved Nordlyset, paa saalæt, utvungen, tydelig og naturlig Maade forklares, at den nødvendig maa finde de flestes Bifald, og gierne settes jevnstides ved mangen Sandhed, som i vore Tider udgives for fuldkommen bevlift; deels fordi Fremmede, der har saa flette Tanker, om vort Lands Lærde, ogsaa af denne Prøve kan see, at de Norske Klipper ere ikke, som de mene, saa aldeles øde af de Lærde Folk, at der jo findes de, som kan, naar de ville, ogsaa bringe noget nyt for Dagen, end og i de Ting, som andre Lærde længe fergieves har arbejdet paa; og endelig fordi jeg af dette Forsøg fik Anledning og Marsag at giøre mig det Haab, at vore Landsmænd, opmuntrede af denne brave Mandes Exempel, nu torde med større Flid og Paaagtsomhed, end hidindtil er skeet, begynde at vende deres Sind og Dine til de Ting, som i deres Fæderneland kunde være værde at legge Mærke til, og hvorudi de hidindtil har vlist sig saa forsonnelige.

§ 3.

Men uagtet af den Roes, som man bør legge paa bemeldte Skrift, og det Bifald, det fortiener, saa findes dog derudi en Post fornemmelig, som synes mig at være af den Beskaffenhed, at den et vel kan tilstaaes. Same er det, som jeg i nærværende Afhandling har taget mig for at undersøge, fornemmelig for at tiene dem, der vilde gaae dybere ind i Sagen, med de Efterretninger, som om denne Materie findes særdeles hos de Stribenter, som enhver ikke har Tid og Taalmodighed til at gtemnemlæse, før de, der ei finde Smag uden i en vis Ting allene. Mit Bemærke hermed er derfor ikke at forbedre eller forandre noget i bemeldtehypothese selv, men allene i en vis Omstændighed derved, som er af den Beskaffenhed, at uagtet sauntine forandres eller borttages, saa mister dog hypothese i sig selv derover intet af sin Rimelighed og Gyldighed. Og bliver da Sagen, kortelig at melde, denne.

§. 4.

Saa snart man tager Skriftet for sig, mærker man strax, at Forfatteren er af deres Menning, der holde for, at Nordlyset i de ældre Tider enten ikke er seet, eller, om saadant ei gandske skulde kunne nægtes, dog ei saa stærkt, saa ofte og saa ordentlig, som nu, men kun paa visse Tider og i visse Periodis. Dette sees af hans egne Ord, naar han siger: At Nordlyset i de forrige Tider har været næsten ganske ubekjendt (d) at de Norske har i gamle Dage optegnet det som noget rart ved Grønland (e), og at det, hvilket kommer mig mest selsomt for, ei har været synderlig kjendeligt at see i Bergen udi Norge for 1709, ja end ikke i de gamle Tider bekjendt i Throndhjem (f). Dersom dette saa skulde være, saa frygter jeg for, at Forfatterens Hypothesis derved vil tabe meget af sin Gyldighed og Troværdighed: Thi lad os sette, at Nordlyset, end ikke i Norge, har været synderlig kjendeligt at see, førend i Begyndelsen af dette Sæculo, men inden en sexten Aars Forløb, eller noget mere, er blevet saa almindeligt, at det kunde klart og ganske tydelig sees, end ogsaa i Italien og andre Lande ved Middell-Havet; saa maatte deraf følge, at og Isen under Grønland, hvilken han setter, som Aarsag og Oprindelse til Nordlyset, enten i de gamle Tider ei har været til, i det mindste ei meget deraf, eller at den i saa kort en Tid har taget ligesaa overmaade stærkt og kjendeligt til, som Nordlyset; hvilket dog er noget, som aldrig kan bevises, og strider tvært imod Forfarenhed og de Samles Beretninger; hvoraf altsaa videre skulde følge, at Isen under Grønland, som enten ikke (hvorom videre siden) eller ganske lidet, sær i dette Sæculo, har taget til, ei kand være Aarsag til Nordlyset: Thi ellers skulde der slet ingen proportion være mellem Aarsagen og Virkningen. Skal Forfatterens Hypothesis derfor staae ved Magt, saa synes mig, det er sikkerst at sette, at hverken har den Grønlandske Is, ei heller Nordlyset i vort og nest afvigte Se-

Dd 2

culis

(d) I Indledningen til Skriftet. (e) §. 4. p. 3. (f) pag. 100.

culis taget saa stærkt til, som endeel paaftaae, frem for i de ældre, hvilket ogsaa som mig synes, med Forfarenhed og de Gamles Efterretninger er mest overensstemmende. Thi hvad Nordlyset angaaer; saa maa jeg tilstaae, at jeg, end og af den ringe Læsning, jeg har i de ældre Skrifter, sær i de saa kaldede medii ævi Scriptoribus, hvor man finder saa mange Efterretninger om visse phænomenis, som idelig har ladet sig see, og uimærkt andensheds, end til Nordlyset, kan henføres, ei kan andet end ansee deres Mening for ilde grundet, der ville gjøre Nordlyset til et nyt og i de ældre Tidder usædvanligt phænomenon. Og endnu ikke nok dermed, at det eneste Bevis, hvormed de kan bestorke saadan deres Mening, og som maa tages af de gamle Skribenters Stiltienhed om Nordlyset, er i Grunden urigtigt, saa at den ei kan tilstaaes dem; og om vi end ville tilstaae den, saa bliver dog Bevist saadant, at man ingen sikker Slutning kan gjøre deraf: Thi skal her med nogen Tilordelighed og Visshed kunne gøres den Slutning, at Nordlyset i de ældre Tider ei er saa ofte seet, som i vore, fordi man ei finder saa meget hos de ældre Skribenter derom antegnet, som hos de nye; saa synes mig at man i Forveien maae gøtgøre, at de Gamle ligesaa ofte, og med saadan Fliid, som i de nyere Tider er skeet, har lagt sig efter at observere Nordlyset; at de ved deres Skrifter har søgt at udfinde naturlig Aarsag dertil, og til den Ende optegnet alle Omstændigheder derved, saa ofte det lod sig see; at de har anseet det med samme Dine, som vi, og ei antaget det, for overnaturlige Tegn, som derover vel har sat lettroende i Forundring, men af formuftige Folk, som intet i saa Maade betydende, er foragtet, og ei anseet for værdt, at legge Mærke til; at vi endnu har alt hvad de Gamle har skrevet om denne og andre saadane Materier; og at man nu veed at fremvise alle de Steder, hvor noget om Nordlyset findes, hos de gamle Skribenter, vi endnu har, optegnet. Saa længe dette ikke er skeet, kan man med god Føie paaftaae, at Forfælleren mellem de gamles og nyeres Nordlys, er ikke saa meget i Nordlyset selv, som heller hos de Gamle, der ei saa ofte og nøie har observeret og optegnet os dette Phænomenon, som de kunde

og burde, dels hos de nyere, som enten ikke mere har de Efterretninger, de Gamle har givet os derom, eller endnu et veed af dem alle at sige. Den sidste Mangel er det da, jeg i nærværende Afhandling har taget mig for, efter Evne at raade Bod paa, ved at anføre de Steder om Nordlyset, som jeg selv har foresundet hos de Skribenter, jeg har igtennemgaaet, hvilke jo færre de ere, jo mere kan de tiene til Bøvis, hvor mange Efterretninger, om denne Materie, der endnu maae findes hos de mange Skribenter, som her ei ere anførte. En Prove derpaa kan vi see i det Skrift, som Prof. *Frobesius*, An. 1739. har ladet udgaae under Titel af: *Nova & Antiqua Luminis atqve Auroræ borealis Spectacula*, hvor en læser kan finde Exemp. er nok, som vise at Nordlyset i de ældre Tider end og længe for Christi Fødsel, har været at see; den Mangel findes dog derved, at hvad de ældre Tider angaaer, saa ere de fleste Exempler tagne af *Conr. Lycosthene* (g) og andre, som ofte ei vise Mand forssig, eller anføre hos hvem og hvor de har fundet, hvad de berette.

§. 5.

Skulde ellers nogen u-agtet hvad hidindtif er fremført, endnu synes, som det et vel kan være andet, end jo Nordlyset, skiont det i forrige Tider kan være seet, dog maa have havt sin Flod og Ebbe, saa det i visse Periodis, som *Mairan* i Særdeleshed paaftaaer, har været at see, i andre igjen ikke, og i visse Aaringer strakt sig over hele Europa, men i andre kun opholdt sig i de nordligste Lande; Saa vel an, lad os sette at saa har været, men dog ikke være alt for hastige i at tillegge Nordlyset det, som med ligesaa god og bedre Føle kan tilskrives visse andre Omstændigheder (h)

DD 3

i vor

(g) Lib. de prodigiis.

(h) Til dette og mere af det foregaaende at oplyse og b. styrke, kan jeg her b. tiene mig af Hr. *Mairans* egne Ord i bemeldte hans Tractat. See *Physi. the Abhandlungen* Tom. 8. pag 258. hvor han taler om Marsagerne, hvorfor hans Dyrkreds- Lys saa silde er observeret; Man maa mærke, siger han, at mange Omstændigheder, som har været skyld deri, at man saa silde har lært at kiende det, og saa ofte taget det for andre Luft Syne, kan endnu ofte hindre os fra at iagttage det. Saa om at det ei sees høit nok over Horizonten, uden en Vis Tid efter Solens Undergang mod Enden af Vinteren, og om Vaaren eller om Høsten, og ved Vinterens Begyndelse. En alt for stærk Dagstier eller et for klart Maanekkin kan og være hinder deri at det ei sees.

i vor atmosfæra, som har forvoldet, at skiont det altid kunde, for sig selv betragtet, overalt sees, saa har det dog ei alle Tider virkelig været at see, og det fordi Luftens og Veirets Bestaffenhed, enten paa det Sted, hvorfra Nordlyset kommer, eller hvor det skulde sees, eller i de Lande, som ere imellem begge, har været saadan, at det i visse Tider, enten længere, eller kortere, har været usynligt, men er siden, ved indfaldende nye Forandring, atter kommet ligesom til nye Kræfter igjen. Ligesaa lidt derfor, som man kan sige, at fordi Maanen eller Stierne, formedelst indfaldende Veirligt, i visse Uger eller Maaneder ei ere at see paa Himmelen, derfor ere de reent borte; Saa lidt synes mig, kan man og strax gjøre den Slutning, at fordi Nordlyset, som er et ustadigt og flygtigt Luft-Skin, i visse Periodis⁽ⁱ⁾ har været af Syne, altsaa har det og været ganske forsvundet, eller ulige mindre og svagere, end det paa andre Tider havde været.

§. 6.

Hvorvidt man for Resten i denne Sag kan beraabe sig paa de Gamles Stiltienhed, eller deraf noget sikkert Bevis tage; derpaa har vi intet større Kiendetegn, end det, som tages af vore gamle Norske og Islandske Skribenter, hvilke, saa mange de end ere, ikke har eet eneste Ord om Nordlyset. Vi har mangfoldige historiske Beretninger om Norge, om Island, om Grønland, og omaltiggende nordiske Der og Lande; ja det som mere er, vi har Grønlandiske Annaler, og Beskrivelser over Grønland i Særdeleshed, til dels forfattede af indfødte Grønlændere, som Iver Beres og andres, men i alle disse ikke een Tøddel om Nordlyset. Hvo kunde nu ikke med Billighed heraf gjøre den Slutning, at i hele otte hundrede Aar

(thi

(i) Man seer da, at jeg just ikke negter, at jo Nordlyset kan have sine, ogsaa paa visse Steder og Tider temmelig lange Periodos; men jeg paaftaær allene, at saadant er ikke nogen naturlig Bestaffenhed hos Nordlyset selv, men beoer kun paa visse Omstændigheder uden for det, som forvolder, at Nordlyset i en temmelig Tid, enten ikke ret sees, eller ret iagttages, og at en eller anden, endog af Astronomis selv, har, naar det blev usædvanlig skiondeligt, ansæet det med Forundring.

(thi saa længe er det omtrent, siden de Norske og Islænderne begyndte at skrive) er Nordlyset i bemeldte Land ikke een eneste Gang seet? Vel mueligt, at dette ogsaa var skeet, hvis vi ikke til al Lykke havde et gammelt Norsk Skrift Speculum Regale kaldet, hvoraf kan vises, at endskiont vore gamle Norske og Islandske Skribentere intet har sagt os om Nordlyset, saa har det dog været dem gandske vel bekjendt, og er for nogle Hundrede Aar siden seet her i Norden. Skriftet er ellers, tør jeg sige, et af de rareste i sit Slag, da det er skrevet længst nord i Norge, paa en Tid, da Bantumdighed endda regierede overalt, og om saadane Materier, som saa eller ingen den Tid bekjendte sig om. Hvo Forfatteren har været, vides nu ikke. Nogle ville mene, at den Norske Konge Sverre, der var en ikke mindre Lærd og curieux Herre, end tapper og hurtig Helt, enten selv har forfattet det (k), eller ladet det ved en anden forfatte. Skal det kunne henføres til de Tider, saa bliver vel den sidste Mening den rigtigste. Saa meget kan man af Skriftet slutte sig til, at Skribenten i det mindste har levet i eller for det 14. Sæculum, at han har været en Hofmand, og besiddet en rar Skionsomhed og Indsigt i phylsiske, politiske, oeconomiske og militaire-Sager, og at en eller anden Fabel, som undertiden løber ind, mere maae tilskrives den Tids Skrive-Mode, end Forfatteren selv, som paa andre Steder igten noksom viser, at han har besiddet baade Forstand, Estertanke og Forfarenhed, og derfor ingenlunde fortjener saa haard en Dom, som Arngrim Jonæ har givet over ham i hans Commentario de Islandia, Part I. S. 7. At han har boet længst Nord paa det gamle Helgeland eller i Nordlandene, og altsaa paa et Sted, hvor han havde god Leilighed at have Nordlyset idelig i Øine, det kan noksom skionnes af hans egne Ord, naar han saa taler: Thi du veed

(k) See *Job. Mölleri præfat. ad Biblioth. Septentr. Etudiâ de Gentium borealium meritis in literas pag. 26.* Samme beretter og i hans *Hypomnemat. ad Lib. Bartholini de Scriptis Danorum p. 411.* at *Steph. Job. Stephanus* har gjort en Dansk Oversættelse deraf, som siden blev af *Magno Gabriele de la Gardie* foræret til det Upsalske Academies Bibliothec; hvortom og *Tenzel* i hans *Monath. Unterredung. mens. Aug. 1691.*

(h) See *Bartholini Antiquit. Dan. pag. 360.*

veed det, at paa disse Steder paa Halogaland, paa den Tid, naar octaua decima Kal. Junii gaar ind, da begynder Solen at skinne ligesaa lyst om Natterne, som om Dagen; og gaar aldrig under hverken Nat eller Dag, men skinner stedse lige klart. med mindre dens Skin ved Skyer forhindres, alt indtil Octau. Kal. Augusti., Da lidt tilfærra paa et andet Sted, skriver han saaledes: "Paa mange Steder skeer det, at Solen ikke sees en lang Tid om Vinteren, men allerhelst paa Halogaland, som vi ei blot og alene har af forespørgsel, men heller seet med Øinene og selv rønt: Thi det veed vi til visse, at fra den Tid, da quarta Idus Novembris gaar ind, til quarta Idus Januarii, bliver aldrig saa lys Dag i Bogum, eller ved Andernes paa Helgeland, at jo Stieners sees paa Himelen, saa vel om Middag som Natten." Af disse anførte Ord kan nu med bedste Foie gøres den Slutning, at Skribenten enten paa nys bemeldte Steder i Nordlandene maae have boet, eller der i lang Tid sig opholdt, følgelig levet paa et Sted, som ligger paa den Hoide, hvor man nødvendig maatte blive Nordlyset vaer, naar det saaes i Grønland, eller hvis det fra Jfen der under Landet havde Oprindelse. Men, maatte man da spørge, hvorfor anfører Forfatteren dette phænomenon til Grønland i Særdeleshed, naar han siger: "Men hvad den Sag angaaer, som du ofte har spurt mig om, nemlig hvad det maa være, som Grønlanderne kalde Nordlys, saa er jeg ikke bleven ret klog derpaa, skjønt jeg idelig har forespurt mig derom med de Mænd, som længe have været paa Grønland, og synes de derom ei ret at være underviste &c." Hvortil svares: 1) at Skribenten her ikke taler om Tingen i sig selv, men om dens Aarsag; hvilket let kan sees, naar anførte Ord lidt nøtere overveies: Thi Aarsagen maa det være, hvorom han siger, at han var selv ei bleven ret klog derpaa; ei Tingen selv, hvilken han i det efterfølgende, som siden skal vises, tydelig beskriver. Aarsagen maa det og være, om hvilken han havde forespurt sig hos dem, der havde været i Grønland, saasom

saasom man mærkede, at Nordlyset altid lod sig see fra den Kant (m), og hvorom de ei syntes at være ret underviste; et Ting selv, som nødvendig maatte være de Folk mere end noksom bekiendt. For det zdet maa i Agt tages, at det ei har været Forfatterens Hensigt at beskrive os hvad rart og mærkbart udfyisste Sager, der kunde være at see udi hans eget Fæderneland, men at fortælle sine Landsmænd, hvad man i den Materie fra fremmede Steder vidste at fortælle, særdeles fra de Lande, Island, Jøland og Grønland, at han derfor, blant andre Mærkbærdigheder, naar han er kommen til sidst anførte Land, ogsaa taler om Nordlyset, uagtet at det og saaes i hans eget Fæderneland, det er ligesaa lidet at undre over, som at han ved Grønland antegner dette, som noget rart og en særdeles Beskaffenhed, at om Vinteteren, da er der næsten bestandig Nat, men saa snart Solen kommer paa det høieste, da er næsten alt som en Dag. (En Omstændighed, der var ligesaa almindelig og paa sine Steder i hans Fæderneland langt mere kiendelig end i Grønland); eller at han, i Anledning af det Grønlandske Hav, beskriver os adskillige Slags Hvale, Fugle, Fiske &c. som dog paa andre Steder her i Norden ere ligesaa giengse, som under Grønland.

S. 7.

Men at vi nu skal komme til den Beskrivelse, som bemærkede Skribent giver os over Nordlyset, og vi tilforn har omtalt; saa vil det ei være af Veien, at vi her indføre same Ord for Ord, skjønt man tilforn deraf har en Dansk Oversættelse i den første Deel af Just. Raad og Prof. Rami Tractat om Nordlyset (n), som dog i

E e

(m) Hertil kan derfor meget vel passe sig hvad *Torfæus* siger i hans *Grönlandia* p. 102. ed. An. 1706. Notat & Autor (*Speculi Regalis*) 'meteoron illud, quod Nordriios appellatur, tanquam Grönlandiæ peculiare, quod tamen Islandiæ extremisque Norvegiæ cum illa commune est. Imo & hic in nostra korunte lat. gr. 59. sæpius conspicuum; sed quod magis istas regiones coeli inflammare videatur, quasi ab illa origine alio diffusum, dum illam depingeret, illud quoque descripsit.

(n) I den første Deel af det Kiøbenhavnste Selskabs Skrifter.

en anden Post lidt vtger fra det gamle Exemplar, som jeg har iglennemløbet: Men dette, siger da Forfatteren, efterat han med foranførte Ord har tiltent og tvet sin Ubvidenhed om Grunden og Marsagen til de tephænomenon, er Nordlysets Natur og Skikkelse, at det er desto lysere, jo mørkere Natten er, og synes stedse om Natterne, men aldrig om Dagen, og oftest i Nye-Maane, men sielden i Maanestun. Men det er saaledes til Syne, som man seer en stor Lue langt fra at brænde af en stor Ild, hvilken skyder op i Veiret ligesom hvasse Odder at seet til, ulige af Høide, og meget flygtige og urolige, saa at nu staaer een, nu igjen en anden høiere end de andre, og forandres dette Lys idelig for dem, som betragte det, ligesom en flygtig og usædlig Lue. Men imedens disse Straaler ere paa det høieste, og lyseste, da staaer saa meget Lys deraf, at de, som ere ude, kunde velfare fort paa deres Dei, og ligeledes gaae paa Jagt, om de det behøve. Ligesom om man sidder heme i sit Huus, da er det saa klart og Lyst over dem inde, at enhver af dem, som ere inde, kan kiende den anden. Men dette Lys er saa foranderligt, at det synes undertiden at være mørkere, ligesom de øfte opensort Røg der imellem eller tyk Taage, og er det da ret ligesom Lysen blev qvalt i den Røg, saa det seer ud som det var særdivgt at slukkes; men naar den Damp begynder at tynnes, da begynder Lysen paa ny at skinne klart. Det skeer og undertiden, at man synes, ligesom det skød store Gnister fra sig, som af et Jern, der smides, naar det er nylig taget af Ildstedet (o). Men naar Natten lider, og Dagen nærmer sig, da begynder dette Lys at sagtes, og er det ligesom det paa engang altsammen forsvinder, naar Dagen begynder at lyse.

S. 8.

(o) Her see vi Marsagen, hvorfor de Gamle har givet Nordlyset Navn af Ild-Rugler, Ild-Gunkler, Ild-Stud, flyvende Fakler, flyvende Ild og Kugle, Stjerner og saa videre. See herom den 71. S.

S. 8.

Efterat Forfatteren har givet os denne Beskrivelse over Nordlyset, som vel baade er den ældste og rigtigste, som i forrige Tider er gjort derover; saa tager han sig for at gjøre et Forsøg, om man vel og kunde adfinde nogen rimelig Grund og Aarsag dertil. Til den Ende fremsætter han selv, i Mangel af tilforladeligere og tilstrækkeligere Grunde, som man forgieves havde søgt at faae hos dem, der havde været i Grønland, følgende Gietninger derom: Men de, siger han strax efter sidstansførte Ord, som have tænkt eller talt noget om saadane Sager, mene, at af de Ting, som man derom haver giettet sig til, maa een blant disse tre kunne antages: Nogle sige, at der er Ild rundt omkring de store Hav og alle de Vand, som ere alleryderst og gaae omkring Jordens Klode. Men fordi Grønland (p) ligger paa den yderste Side af Verden, mod Nord, da sige de, det maae saa være, at bemeldte Lys har sit Skin af den Ild, som omkring de yderste Hav. Dette har og nogle anført, at i den Tid, naar Solens Gang steer under Jordens Belte om Natten, maae noget Skint, eller en Glands, af hendes Straaler kastes op paa Himmelen: Thi de give for, at Grønland ligger saa yderlig paa denne Side af Verden, at Jordens Klode, ved det den bøies, maaeformindste det, som staaer i Veien for Solens Skin. Men der ere end nogle, som mene dette, hvilket og ikke synes at være urimeligst, at Isene og Frostet vrækker saa megen Kraft til sig, at af den udstraler dette Skin."

Et 2

S. 9.

- (p) Man merker heraf Aarsagen, hvorfor vor Autor henfører dette Lust Eyn til Grønland, nemlig fordi man blev vaer, at det idelig saaes at komme fra den Kant, og man tænkte, at Landet havde den Situation, og laae paa den Kant af Verden, at Nordlyset kunde der lade sig best tilsyne, og derfra kaste sit Skin til andre Lande.

S. 9.

Af anførte Ord see vi nu, hvorledes Folk i de Tidder her i Norden har dømt om Nordlyset, og at Forfatteren er mest for sidst anførte hypotesis, saa man maa slutte, at hans Mening om Aarsagen til Nordlyset har været denne, at det var en phosphorisk Jld, som havde sin Oprindelse deraf, at Iisen trakkede til sig fra Solen, samt andre varme eller lysende corpora, det Skin, som den atter om Natten kastede fra sig paa Himmelen; Paa hvilken Maade man veed, at endeeil Philosophi forklare Aarsagen, hvorfor phosphoriske corpora og visse Edelstene skinne i Mørket. Men eftersom tilforn var omtalt, at man imellemstunder blev udi Nordlyset en Slags Røg vaer, saa gjør Skribenten sig den Indvending, hvorledes Nordlyset kan komme af Isen, da man seer Røg derudi, som heller kommer af Jld end af Kulde: Men hvad det Spørgsmaal angaaer, siger han, som du gjorde om den Røg, der imellemstunder synes at følge Nordlyset, og hvorom du sagde, at dig syntes, det Røgen heller kommer af Jld end af Kulde; saa holder jeg vel med dig derudi, men du maa vide, at paa alle Steder, hvor Jorden ei er frossen under Isstykkerne, der har hun stedse nogen Varme i det underliggende Dyb; Ligeledes har og Havet, under Isen, nogen Jld hos sig i Dybet: Thi dersom Jorden fattedes ganske al Varme og Jld, da blev den alsammen til en Telle (eller bundfrossen) fra det øverste til de nederste Grundvolde; ligeledes maatte og Havet, hvis det ei havde nogen Slags Varme i sig, blive til en Is, fra det øverste, til Bunden. Men nu kan det hende, at der kan var store Aabninger i den Is, som ligger paa Landet, som og udi den, som ligger i Havet, men hvorsomhelst Jorden er bar og ikke frossen, det maa nu enten see saaledes, at der ikke ligger nogen Is over hende, eller at hun er bar under de store aabne Rester og Sprekker i Isen, ligeledes og om Havet bliver bart mellem de store Aab.

Udåbninger udi Isen, saa giver saa vel Jorden som Havet Dampere fra sig af deres underliggende Dyb; og kan det derfor være, at disse Dunster samles sammen, og synes ligesom Røg eller Taage, hvilken trækker sig over Nordlyset, naar man synes ligesom det vilde gvaales af Røg eller en mørk Taage.

§. 10.

Med disse Ord er det nu at Forfatteren besvarer den Indvending, som af bemeldte Røg imod hans Mening kunde gøres; hvilke, tillige med foropregnede jeg her noget vidtloftigen har villet anføre, dels til en Prøve paa hans Maade i at tænke, dels for at vise, hvor fornuftig vore Forfædre her langst oppe i Nord, som de fleste har anseet for et Barbarie, end ogsaa midt i de barbariske Tider, har vidst at skionne i en Materie, hvorom man paa andre Steder, og det endog i de meer oplyste Seculis, gjorde sig latter urimelige Indbildninger og latterlige phantasier. Aarsagen kan da vel ey være anden, end at Nordlyset ogsaa paa de Tider var her i Norden saa giengs og almindeligt, at man ligesaa lidt kunde gjøre noget Mirakel deraf, som af at see Solen eller Maanen paa Himmeleen, og maatte derfor enten ansee det, som en hver Dags Hændelse, med koldfindtge, eller, som en Ting, der havde sin Grund i Naturen, med philosophiske Dine. Paa andre Steder derimod, hvor man, da saa vel som nu, kun imellemstunder, en eller anden Gang om Aaret, blev dette phænomenon vaer, gjorde man sig langt andre Tanker derover: Thi endskønt Nordlyset i sig selv endog udi de sydtligste Lande af Europa, i de ældre Tider ei var saa rart at see, at man just derfor skulde gjøre noget Vidunder deraf, som siden videre skal vises, og hvorpaa vi her alene til en Prøve vilde anføre, hvad *Gregorius Turonensis*, en bekiendt og troværdig fransk Skribent, som levede i det 6te og 7de Secul., derom, som noget sædvanligt, og aldeles ikke rart at see, har antegnet, naar han siger (q): *Tunc (Guntramni, Childeberti & Chlotarii Regum temporibus) adparuerunt Signa, i. e. radii*

Et 3

à parte

(q) Histor. Francor. Lib. 8. p. 397. ap. du Chesne Script. Franc. Tom. I.

à parte Aquilonis, sicut sæpius adparere solent. Fulgor per coelum occurrisse visus est, floresque in arboribus ostensi; et at tale om, hvad han paa andre Steder endnu tydeligere derom melder, som siden skal anføres; Saa var det dog, særdeles i de midlere Tider da Bankundighed og Overtroe allevegne havde taget Overhaand, blevet til høieste Mode, at ansee saadane Luft-Skin, og meget andet, endnu af mindre Betydning, for overnaturlige Hændelser, som Tegn paa Guds Bredde, som lutter Aander, der svævede omkring i Luften, og for ligesaa mange Forvarsler for en eller anden overhængende Ulykke. Hvilket, at man skal gaae mangfoldige andre Exempler forbi, noksom kan sees af en vis Stribents Ord hos *Pistorium* (r), hvor det saa heder: Sole ad occasum vergente, & nubecula in aëre nulla apparente, ignei quasi globuli diversis aëris in locis emicuerunt, rursusque aliis in firmamenti partibus se condiderunt. Hoc quidem non ignem, sed Angelicas fuisse opinantur potestates, commotionem gentium, quæ secuta est præfigurantium. Heraf kommer det da, at de ældre, særdeles de midlere Tiders Stribenter, saa ofte har antegnet saadane phænomena, og at man seer deres Skrifter opfyldte og udstafferede med saa mange Cometer, Drager, Ildkastende Spyde og Krigshære i Luften, hvorved, først anførte alene undertiden undtagne, de intet andet har betegnet, end vort Nordlys (s). I de senere og mer oplyste Tider, da Stribenternes Tale ei meer var indstængt inden en Kloster-Muur, eller skjult under en Munke-Rappe, som i de ældre Seculis, og den forrige Overtroe understøttet af Bankundighed og Munkenes Bedragerier, alt mere og mere tog af; begyndte de fleste, særde, som vilde være Philosophi og klogere end den gemene Hob, at ansee

(r) Scriptor. Rer. Germanic. Tom. III. p. 663. ad ann. 1096.

(s) Jeg negter vel ikke, at der jo kan sees andre Slags Luft-Syne, end Nordlyset, og saadane, som i visse Ting har Lighed dermed, saasom Drager, Stjerne-Skud, Ild-Straaler og andet mere, hvilke man kan sige, de Gamle, paa disse og andre Steder kan ligesaa vel have meent, som Nordlyset. Men naar man nøiere efterseer Stedet, hvor saadane Luft-Syne har ladet sig see, Tiden i hvilken de har vedværet, den Strekning af Himmelen, som de har indtaget, og andre Omstændigheder, saa kan alt saadant ikke vel passe sig paa noget andet, end Nordlyset.

ansee disse forrige Busmænd med Foragt, for blotte phantasier, eller i det mindste for ustadige og flygtige Lust-Skin, som intet havde paa sig, uden at opvække Frygt og Forundring hos de uforstandige; saa det hedte blant dem, som *Fortun. Faber* derom taler, brugende disse Ord (t): Quod pertinet ad acies illas in nubibus congregientes non sine armorum strepitu, tubarum clangore, tormentorum explosione, vel naturæ vires superant, vel meræ fabulæ sunt, vel potius hominum somniantium ludibria vel ludentium compotantium somnia. Hvorover det ikke var at undre, om man i næst afvigte Seculis fandt kun lidet derom antegnet. Ikke desto mindre har man dog adskillige, som og i de Tider til dels tale derom i den gamle Tone, dels fortælle, hvad de derom, som et rart og mærkverdigt phænomenon, havde observeret; skjønt dette ikke er skeet saa ofte og saa ordentlig, som i vore Tider og for et halvt hundrede Aar siden, da Scenen ganske blev forandret, da man begyndte at ansee dette phænomenon hverken med overtroiske eller foragtelige, men philosophiske Øine, da man i dette og foregaaende Seculo allevegne oprettede lærde Selskaber, saasom i London, i Paris, i Berlin, ja i vor Norden selv, jeg mener i Petersborg og i Upsala, for at drive paa det physiske og mathematiske Studium med større Ehd og Fremgang, end tilforn, og man til den Ende begyndte at legge Mærke til mange Ting, særdeles i Natur-Videnskaben, som man tilforn lidet eller intet havde tænkt paa, at opdage meget, som hidindtil havde ligget i Skjul, at undersøge Aarsagerne til adskillige naturlige Hændelser, og til den Ende at see sig om de dertil tjenlige Midler. Og hvad under da, at Turen omsider og kom til Nordlyset, og at det ved indfaldende Læslighed i vore Tider er kommet i større Udraab end tilforn?

S. II.

Men nu er det Tid at vi efter denne Forberedelse begtve os til det, som egentlig er vort Mærke og Forset. Gaae vi da tilbage
 til

(t) Tom. III. Phys. p. 447.

til de allerældste Tider, og de Skribenter, som have levet for, eller strax og nogen Tid efter Christi Fødsel, saa kunde det ikke være at undre over, om de sielden eller aldrig meldte noget om dette phænomeno, eftersom de alle med hinanden har opholdt sig i Italien, Grækerland og andre end mere sydlige Lande, hvor Nordlyset ogsaa i vore Tider kun sielden sees. Imidlertid finder man i deres Skrifter mangfoldige Spor derefter, som klarlig kan sees af foranførte *Frobefii Tractat*, men fornemmelst af hvad Prof. *Ramus*, i den anden Part af hans Historiske og Physiske Beskrivelse over Nordlyset (u), derom har antegnet. At jeg derfor her intet skal melde om de Steder hos *Aristotelem*, *Plinium*, men fornemmelig hos *Senecam* og andre Græske og Romerske Skribenter, som allerede ere blevne bekendte, og passe sig derhos saa vel paa Nordlyset og dets phænomenis, saa vidt de paa saa langt fraliggende Steder kunde i Algt tages, eller paa de Tider beskrives, da man ikke lagde sig efter saa usigtige og rigtige observationer, som nu omstunder, at jeg ikke seer hvad man ellers kan gøre dem til; Saa finder man ogsaa Spor deraf hos *Diodor. Siculum* (x), som levede i J. Cæsaris og Augusti Tider, naar han skriver, at samme Aar, som de Lacedæmonier bleve overvundne i det bekendte Slag hos Leuctra, det er omtrent A. M. 3600, og altsaa nogle hundrede Aar for Christi Fødsel, saae man paa Himmelen lysende Bieller, som gave saadant Skiu fra sig, at de ligesom Naanen forarsagede Skygger af de mørke Legemer, leggende dette dertil, at de Chaldæer og Babylonier kunde forud sige, naar saadane Bieller vilde lade sig tilsyne (y), hvoraf man kan slutte, at disse phæno-

mena

(u) I den tredje Deel af det Kiøbenh. Selskabs Skrifter, p. 148. 149.

(x) Biblioth. Lib. 14. p. 365. edit. Rhodom.

(y) At ingen af disse Ord skal tage Anledning at tvile om Sagens Rigtighed, eller at herved kan forslaaes Nordlyset, da det kunde synes urimeligt, at disse gode Astronomi har kundet forud sige, naar saa ustadigt og flygtigt phænomenon, som Nordlyset, vilde lade sig see; Saa maa i Algt tages, at de Gamle ofte har sammenblandet Nordlyset med Cometerne, og anset det for et Slags Stierner, der bestode af tyk samlede Damppe, der længe kunde brænde, førend de fortæredes; hvilket noksom og i Særdelighed kan sees af *Seneca* Qvæktion. Natural. Lib. 7. i Sær naar han siger, at Cometerne som oftest og idelig lode

mena ogsaa i de allerældste Tider, og blant de allerældste Philosophos og Astronomos, vi har, have været vel bekiendte og ei saa usædvanlige, som mange mene. Samme Skribent fortæller ogsaa (z), at da Timoleon seiglede, A. M. 3627. til Syracusen og Italien, saae han hele Natten igiennem et Skin for sig paa Himmel. Alt jeg intet skal tale om det Phænomeno, som han fortæller, at man om Natte-Tider pleiede at see paa Toppen af det Berg Ida ndi Asien (a), og af *Pompon. Mela* (b) ogsaa anføres; hvortil vi her tillige med meget andet af de ældste Tider ville gaae forbi, og alene til en Prove, at Nordlyset da omstunder, som sagt er, ei har været noget rart og usædvanligt, men ofte af de Tidens Historie-Skrivere antegnet, endnu hertil legge følgende Ord af *Seneca* (c): *Dubium autem, inter hos, Cometas, ponantur trabes*

f

&

lode sig see mod Norden p. 446. ed. Er. Roterod., som og af hvad Prof. *Ramus* paa anførte Sted herom har antegnet, og vi siden ved givne Leilighed dets angaaende videre skal anføre. Samme Mening har ogsaa nogle af de Gamle, hvortilant *Epigenes*, som selv havde studeret hos disse den Tid, saa navnkundige Philosophos, tillagt Chaldæerne, foregivende, at disse ingen anden Kundskab havde om Cometerne, end at de optendtes, ved det Luftens, ligesom i en Virvel-Vind, blev sat i en hæftig Bevægelse og omdreiet, *Seneca* loc. cit. p. 444. hvilken Beskrivelse vel nok kan passe sig paa Nordlysets flygtige Omfart i Luftens. Men nu mærker man, at de Gamle ei har været ukundige i at uregne Cometerens Løb, og forud sige, naar de vilde lade sig see, hvilket en anden Græsk Philosophus, *Apollonius Myndius*, som ogsaa havde studeret vdi Chaldæa, i Særdeleshed tillegger de Chaldæiske Astronomis, naar han siger, at de Chaldæer regnede Cometerne blant Planeternes Tal, og at man vidste deres Løb. *Seneca* loc. cit. p. 444. Med hannem stemmer og *Diod. Siculus* overens, som *Biblioth. Lib. I. p. 73.* beretter: at de Ægyptiske Astronomi har kundet forud sige Cometerens Opgang, og at de Chaldæer ligeledes har observeret Cometerens Løb. loc. cit. p. 116. Ja at man ogsaa den Tid har vidst af deres Vidløftige Elliptiske Gana at sige, det kan man see af disse Ord hos *Seneca*. loc. cit. p. 447. *Caterum non est illi, Cometa, palam cursus, altiora mundi secat, & tunc demum apparet, cum in innum cursus sui venit; saa at de Tanker, man i vore Tider gjør sig om Cometerens Løb og Besskaffenhed vel ikke ere saa nye, som de fleste mene, der kaste de Gamle under Benken, og derfor af Uvidenhed ansee meget for nyt, som dog er gammelt nok. Altsaa kan vi nu af foransførte gjøre den Slutning, at hvad som egentlig tilkom de rette Cometer, nemlig at Chaldæer kunde forud sige, naar de vilde lade sig tilsynse, er af Bildfareelse ogsaa tillagt Nordlyset, som enten af dem, eller andre ogsaa blev regnet blant Cometerne.*

(z) *Biblioth. Lib. 14. p. 460.*

(a) *Lib. 17. pag. 491.*

(b) *De Orbis Situ Lib. I. de Æolide.*

(c) *Loc. cit. Lib. I. pag. 393.*

& *pithiæ*, quæ raro sunt visæ. Multa enim conglobatione ignium indigent, cum *ingens* illorum orbis aliquantum matutini amplitudinem Solis exuperat. Inter hæc ponas licet, & quod *frequenter in historiis* legimus, *coelum ardere visum*. Cujus nonnunquam tam sublimis ardor est, ut inter ipsa sydera videatur, nonnunquam tam humilis, ut speciem longinqui incendii præbeat. Af hvilke Ord man merker, at Seneca har vidst at stille mellem trende Slags Nordlyse. Det første, som var tillige det rareste at see, kaldes han trabes og pithias, og bliver det samme, som viser sig i en Bue eller stor Runddeel mod Norden, hvoraf mangfoldige Straaler, ligesom Bielker, opstige, og komme, ogsaa i vore Tider, særdeles i de sydlige Lande, sield n til Syne. Det andet, hvorom der ofte blev meldet i Historierne, var det, som udspreddes sig næsten over den hele Himmel, og kommer overeens med det Nordlys, som synes at stige saa høit i Betret, at det rekker til Zenith, eller noget derover. Den tredje stod lavt ved Jorden, og viste sig kun lidet over Horizonten, ligesom man kunde see en Jid langt borte. Hvorom, saa velsom adskillige andre Slags Gestalter af Nordlyset, ogsaa *M. Ann. Lucanus*, der levede i Neronis Tider, taler med disse Ord(d).

„Superique minaces
 „*Prodigiis* terras implerunt, *athera*, pontum,
 „Ignota obscuræ viderunt *Sidera* noctes,
 „*Ardentemque* polum *flammis*, *coeloque* volantes
 „*Obliquas* per inane *faces*, *crinemque* timendi
 „*Sideris*, & *terris* mutantem regna cometem;
 „*Fulgura* fallaci micuerunt crebra *sereno*:
 „Et *varias* ignis densò dedit *aëre* formas.
 „Nunc *jaculum* longo, nunc *sparso* lumine *lampas*
 „*Emicuit*: *Tacitum* sine nubibus ullis
 „*Fulmen*, & *Arctois* rapiens è *partibus* ignem,
 „*Percussit* *Latiale* caput &c.

Bed

(d) Pharsal. Lib. I. v. 524. seqq.

Ved hvilke Ord man tillige merker, at Poëten taler om disse Vidunder, som Tegn paa Gudernes Brede, i Anledning af *J. Caesaris* Død; hvortil ogsaa *Virgilius* sigter iblant andet med disse Ord (e):

*Non alias coelo ceciderunt plura sereno
Fulgura: nec diri toties arsere cometae.*

Saa man deraf kan see, at disse phænomena ogsaa i de Tider ere blevne anseete for mere end blot naturlige Hændelser, og derfor, ved indfaldende mærkværdige Forandringer, i Særdeleshed og fremfor ellers, i Aigt tagne og optegnede. Og er det i Anledning deraf, at *Dio Cassius* i hans Histor. Rom. Lib. 75. Histor. Severi taler om det Luft-Stæn, som A. U. C. 949. og A. Ch. 196, er seet i Rom, med den mærkværdige Omstændighed, at der samme Tid, i klar Luft, faldt en Dugg, der havde en Sølv-Farve, og forsøvede Raaber-Benger og andet, som man dermed ansøeg. Hvorom han saa taler: *Nos quidem his rebus eo magis perturbari coepimus, quod noctu tantus repente ignis in aëre, qua parte spectat ad Septentrionem, est visus, ut alii totam urbem conflagrare, alii coelum ipsum ardere existimarent. Mihi quidem inter coetera maxime fuit admirationi, quod coelo sereno, pluvia rori similis colorisque argentei, in forum Augusti defluxit, quam ego etsi non vidi cum caderet, tamen ut cecidit, exploravi, eaque ita, ut si esset argentum, obliui numulos aliquot areos, mansitque is color tres dies, quarto vero die, quicquid illitum fuit, evanuit.*

§. 12.

Da de Franske og andre Nationer, som hooe norden for Italien og Grækerland, nogen Tid efter Christi Fødsel, begyndte selv at optegne hvad mærkværdigt sig blant dem kunde tildrage, saa finde vi strax flere, og vissere Tegn hos deres Skribenter, at Nordlyset

§f 2

hør

har været dem bekendt. *Idatius*, Episcopus Lemicensis, det er, Biskop over den Provintz i Spanien, som kaldes Gallicia, fortæller i hans Chronico (f), at Aar 453. bleve mange Tegn seete paa Himlen; hvorpaa han temmelig tydeligen beskriver os et Nordlys, som da lod sig tilshyne, saa vidt man efter de Tiders Maade kan vente, og af en, der boede saa langt mod Sønden. Hans Ord ere disse: In Gallicia terræ motus assidui. *Signa* in coelo plurima ostenduntur. Nam pridie nonas Aprilis tertia feria, post Solis occasum, ab Aquilonis plaga coelum rubens sicut ignis, aut sanguis, efficitur, intermixtis per igneum ruborem lineis clarioribus in speciem hastarum rutilantium deformatis; à die clauso usque in horam noctis fere tertiam signi durat ostensio, quæ mox ingenti exitu perdocetur. Hvad det har været for en mærkelig Hændelse, som Autor her til sidst taler om, og mener, at dette Tegn har forud tilkendegivet, det kan vi see saa vel af det efterfølgende, som og af *Isidoro Hispalensi*, der i sin Chronico (g) med selv samme Ord har beskrevet dette phænomenon, samt af Chronico Magno Belgico (h), hvoraf vi har taget Aarstallet, nemlig at det har været det store Slag paa de Catalauniske Marke, hvori de Hunner bleve slagte; Og er det samme Aar, hvorom *Prosper Aquitanus* (i) kun saa kortelig taler med disse Ord: Plurima hoc anno *Signa* apparuerunt, uden at sige hvilke disse *Signa* eller Tegn egentlig har været; saa man deraf kan merke, at Nordlyset i de ældre Tider ofte er seet, men ei altid af de da levende Stribenter omtalt, eller saa tydelig beskrevet, at det kan tydelig kendes igjen. At Nordlyset ogsaa for nys anførte Tid i de sydlige Lande er seet, tviler jeg ikke paa, og bestyrke i min Mening af bemeldte *Prosp. Aquitano*, som i hans Chronico (k), blant de mærkverdige Ting, som tildroge sig under

The-

(f) Ap. *Du Chesne* Scriptor. Francic. Tom. I. p. 190.

(g) Ap. *Grotium* in Hist. Goth. Longob., Wandalor. pag. 717.

(h) Ap. *Pistorium* Script. Germanic. Tom. III. pag. 16.

(i) *Euseb.* Chron. pag. 52.

(k) Ap. *Du Chesne* loc. cit. p. 197 Endnu ældre er det, som blev seet Aar 163. i Grækerland; hvorom *Chronograph. Saxo* Leibnit. Access. Hist. p. 28. saa taler: Annus Dn. CLXIII

Theodosii M. Regering, ogsaa anfører dette: at et forskrekkeligt Tegn lod sig see paa Himmelen i alle Maader lig en Støtte. Og bliver dette uden Tvil det samme, som *Eusebii Chronicon* (l) henfører til Aar 391. med disse Ord: *Signum in coelo quasi columna pendens ardensque per dies 30. apparuit; Sex Aar derfra at regne nemlig 397, mælder saa vel samme Prosp. Aquitanus* (m) saa og *Marcellinus Comes* (n), om et andet Nordlys, med disse Ord: An. 397, terræ motus per dies plurimos fuit, coelumque ardere visum est. Hvortil kan legges det phænomenon, som den første blant nys anførte Skribenter, under Arcadii og Honorii Regering, saaledes omtaler; Constantinopolis eminentem iram Dei, igne super nubem terribiliter fulgente, formidans toto ad poenitentiam animo conversa, subterfugit. At jeg intet skal tale om det forunderlige Tegn, som han siger at have viist sig paa Himmelen (o), under Keiser Maximo; og et andet, som blev seet samme Aar, som Keiser Anthemius kom til Regleringen, hvorom *Victor Turunensis* taler med disse Ord (p) *Signum in coelo ex nube velut centum apparuit per dies 10. Anthemius Romæ imperium sumpsit.* Som mere tydelige, kan endna hertil føies det Luft-Syn mod Norden, som findes antegnet hos *Pistorium* (q), at være seet, omtrent Aar 434, ligesom en Lur i Nord: *Coelum ab aquilone efficitur quasi igneum; og det, som Marcellinus Comes* (r) bevidner et eengang, men ofte, at være seet, syv Aar førend Keiser Anastasius ved Døden afgik, naar han saa siger: *Sæpe coelum à Septentrionali plaga ardere visum est.*

§ 3

§. 13.

CLXIII. M. Antonii II. Lucio Cæsari Athenis sacrificanti ignis in coelo ab occidente in Orientem ferè visus est. Hvilke Ord allerførst synes at være tagne af *M. Aurel. Cassiodori Chron.*, hvor samme og findes.

(l) pag. 189.

(m) In continuat. Chron. *Eusebii* pag. 190.

(n) Chronic. pag. 36. annex. Chron. *Eusebii*.

(o) loc. cit. pag. 198.

(p) Chronic. pag. 3.

(q) Tom. II. Script. Rer. German. pag. 499.

(r) Chron. annex. Chron. *Eusebii* pag. 48.

§. 13.

I det 6te og 7de Seculo har man et heller havt Mangel paa adskillige Luft-Syne, som ere forarsagede af Nordlyset; Og det ei allene i Europa, men end ogsaa, hvilket vel er verdt at legge Merke til, i de Asiatiske Lande; som kan sees af det, S. J. Baumgarten i hans Nachrichten von merkwürdigen Büchern 5ter Band pag. 136, anfører af en Chronico Edesseno in Cap. 30. Biblioth. Oriental. Jos. Sim. Assemanni Tom. I. ad ann. 502. & 22. Aug. med disse Ord: *Es erschien gegen der Mitternachts Seite am Himmel ein sehr starkes Feuer, welches die ganze Nacht hindurch zu brennen geschienen.* Sigebertus Gemblacensis fortæller i hans Chronographia (s), at Aar 541. saa man man Himme- len brænde; Coelum ardere visum; hvorved han, saa vel som andre af disse Skribenter, intet andet har forstaaet, end det Skin paa Himmelen mod Norden, som nu kaldes Nordlys; hvilket af andre Steder let kan sees, besynderlig hvor de Ord: à Septentrione, legges til: Coelum à Septentrione ardere visum. Samme bør ogsaa gielde og i Aagt tages, naar han paa foransorte Sted (t), under Aaar 555. bruger disse Ord: *Species lanceæ in coelo apparuit: eller som Albert. Stadensis skriver: Ignis in coelo apparuit instar lanceæ.* Thi overalt hvor man hos Skribenterne finder de Ord: *Lanceæ ignitæ, hastæ, ictus, faces, acies, columnæ, trabes &c.*, kan man være forvissed, at de mene Nordlyset. Gaaer man derfor videre, saa finde vi strax en anden Beskrivelse over Nordlyset, naar det hos samme Skribent saa heder (u): An. 567. *Hastæ igneæ in coelo visæ sunt; og endnu bædre frem, atter en ny Forandring, fremsat i disse Ord (x): An. 580. Ignis per coelum discurrere visus est; foruden andre, som siden hos efterfølgende Aar skal anføres*

(s) Ap. *Pistorium* Script. Germ. Tom. I. pag. 735.(t) Pag 738. *Chronog Saxo.* Leibnitz. Access. Histor. pag. 85. taler og derom saaledes: *Apparuit ignis in coelo quasi specie lanceæ.*

(u) Loc. cit. pag. 739.

(x) Loc. cit. pag. 741.

res. Alle disse adskillte Talemaader bemerke derfor intet andet, end eet og det samme, og ville intet andet sige, end hvad Chronicon *Rheginonis* (y) vel med andre Ord, men dog i samme Mening omtaler, naar det saa heder: An. 580. Coelum ardere visum est. Hvilket jeg paa dette Sted eengang for alle har villet antegne, paa det samme siden skal ikke være os til Ophold, eller behøve videre at erindres.

§ 14.

Foranførte Beskrivelser over Nordlyset ere kun korte, og derfor ey saa tydelige, som vi gierne ønskede; hvorover vi nu ville tage en Skribent for os, som med større Vidtsøftighed og Tydelighed beskriver os dette Phænomenon, saadant som han selv med sine Dyne har seet det, og samme til visse Tider optegnet. Den jeg her mener, er foranførte *Gregorius Turonensis*, een af de beste Skribenter, vi har paa de Tider, som i hans *Historia Francorum* (z) derom paa adskillige Steder taler, og først saaledes: Cum autem apud Parisios moraremur, *Signa in coelo apparuerunt*, id est, *viginti radii à parte Aquilonis*: qui ab Oriente surgentes, ad Occidentem properabant. Ex quibus unus prolixior, & aliis supereminens, ut est in sublime elatus, mox defecit, & sic reliqui, qui secuti sunt. Af hvilke Ord man merker (1) At dette Nordlys maa have været temmelig stort, og af det Slags, som ikke ere saa almindelige, da det var saa tydeligt at see, end ogsaa for dem i Frankerige, at de kunde stille og tælle hver Straale. (2) At Nordlyset den Tid har ladet sig see paa samme Sted af Himmelen, som nu omstunder, nemlig først om Aftenen, naar det begyndte at tendes, mod Osten, eller i N. O. hvorfra det videre spredde sig ud til Vesten, eller N. V. (3) At det da paa samme Maade, som endnu skeer, har spillet i Luften, ved at kaste idelig Straaler fra sig, den ene efter den anden, hvilke alle, efter at være komne til en vis Højde

(y) Ap. *Pistorium* Loc. cit. pag. 185.

(z) Libr. 5. pag. 338. ap. *du Chesne script.* Franc. Tom. 1.

de paa Himmelen, igjen ere forsbundne, og atter andre i deres Sted opkomme.

§ 15

Kort Tid efterat dette phænomenon, Aar 580. omtrent, havde været til Syn i Paris, fortæller bemeldte Stribent et andet Syn, ndi Kong Childeberti femte Regjerings Aar, som bliver omtrent 581. at være seet paa Himmelen i Sept. Maaned, hvilket han saaledes beskriver: In Turonico vero eo anno mane priusquam dies inlucesceret, fulgor per coelum eucurrisse visus est, & ad Orientis plagam cecidisse. Sed & sonitus deruentis arboris per totam terram illam auditus est. Quod ideo non est de arbore æstimandum, quia in quinquagingta aut amplius miliaria est auditum (a). Det er just ikke saa klart at sige, hvad man egentlig skal gjøre af det Lyd eller Susen, som Stribenten her siger, at man tillige med dette Skin at see, kunde høre paa mere end 50 Mille. Torden-Brag med Lynild kan det ikke have været: Thi saadant var vel vor gode Biskop ei saa ubekjendt eller u-sædvanligt. Andre Luft-Skin føre ingen saadan Bulder med sig. Har det derfor været et Nordlys, som den Tid blev seet, under Skikkelse af et stort Træ (thi saaledes har de Gamle og forestillet sig det (b)) men i en Hast ved Dagens Komme igjen er forsbundet, hvilket er rimeligt; saa kan man gjøre sig de Tanker derom, at de Gamle (c) har havt samme Indbildning, som og nogle i vore Tider, at Nordlyset førte et Slags Bulder eller Susen med sig, hvilket man altsaa bildte sig ind at høre overalt og saa langt, som dette phænomenon lod sig see.

§ 16

Vi komme til vor Forfatter igjen, som endnu har flere, saa kaldede Tegn at fortælle os, hvilke bleve seete 2de Aar efter nys anfør.

(a) Loc. cit. pag. 343.

(b) See *Frobesii* Nou. & Antiq. Luminis Borealis Spectacula p. 14. ad. 570.

(c) At det og virkelig saa har været, kan man see §. 15. 37. 48. 69.

forte, altsaa 583 eller der omtrent; iblant andre et, som han saaledes beskriver (d): In die autem Sancto Paschœ apud Sueffionas civitatem coelum ardere visum est, ita ut duo apparerent *incendia* & unum erat majus, aliud vero minus: Post duarum vero horarum spacium conjuncta sunt simul: factaque *phæno* magna, evanuerunt. Af disse Ord kan vi slutte, at Skribenten her mener den Stikkelse, hvorunder Nordlyset viser sig, naar det fratvende eller flere Kanter af Himmelen, stoder sammen mod Zenith, og der gior lige som en Krans eller Cirkel, men derpaa forsvinder, hvilket af de nyere og er observeret (e). Ellers anfører han foruden dette, endnu et andet Luft-Skin, som og er seet i Frankertige, samme Aar, eller næstfølgende, brugende disse Ord (f): Hæc in hoc anno *signa iterato* adparuerunt &c. Per coelum ignis discurrere visus est. Samme Aar merkede man og i den Stad Anjou et Jordskelv, som paa anførte Sted videre berettes.

§ 17

Atter tvende Aar fra forommeldte at regne, nemlig i Kong Childeberti niende Regterings Aar, eller omtrent 585, lod Nordlyset sig igjen see med en særdeles Klarhed, der foraaarsagede saadant Skin mod Norden, at det lignede Morgenrøden, naar Solen gaar op; Hvorom vor Forfatter saa taler (g): His diebus adparuerunt à parte Aquilonis nocte media *radii* multi, *fulgore nimio* reluctantes, qui ad se venientes iterum separabantur, usq; quo evanuerunt, sed & coelum ab ipsa Septentrionali plaga ita resplenduit, ut putaretur *auroram* producere. Som vi heraf kan see, saa har dette Nordlys uden Tvivl været saa sterkt, at det kunde lignedes med de fornemste, som i de nyere Tider ere seete.

§ 8

3f.

(d) Loc. cit. pag. 361. Lib. 6.

(e) See Weidleri Comment. de Aurora boreali p. 10. §. 13.

(f) Loc. cit: pag. 363.

(g) Loc. cit. pag. 368.

§ 18.

Ikke lang Tid derefter fik man paa ny et Nordlys at see som ikke var af mindre Anseelse og Betydenhed end forrige; Hvorom vor Stribent giver os følgende Underretning (h): *Erat cum hæc agebantur, mensisdecimus. Tunc adparuerunt in caudicibus vinearum palmites novi cum uvis deformatis; in arboribus flores. Farus magna per coelum discurrens, quæ priusquam lux in die fieret, late mundum illuminavit. Adparuerunt etiam in coelo & radii. Aparte septentrionali columna ignea quasi de coelo pendens per duarum horarum spacium, visa est, cui stella magna superposita erat. In Andegavo terra tremuit: et multa alia signa adparuerunt, quæ ut opinor, ipsius Gundobaldi interitum nunciauerunt.* Her maa jeg erindre (1) at Nordlyset ogsaa i de Tider forsvandt, saa snart Dagens Lys begyndte at brette frem; som af nys opregnede kan sees. (2) At dette Nordlys har forestillet sig under adskillige Skikkelser, og været at see til, undertiden som en pharus eller stor Ild, der foer af og til paa Himmelen; undertiden som lyse Straaler, som skode sig op i Luften; og undertiden som en Støtte eller Cirkel-Bue mod Norden: Hvorunder vi da har næsten alle de slags Maader indbefattede, paa hvilke samme endnu for os pleier at vise sig. (3) At denne og andre naturlige, skönt ei saa rare Hændelser, ere antegnede i Anledning af Kong Gundobaldi Død, som efter Forfatterens Meening, derved blev forud tilkiende givet.

§ 19

Men nu komme vi til en Beskrivelse over Nordlyset, som overgaaer alle, vi hidintil har haft. Og er samme saa meget mere merkvaerdig, som den lærer os, at Nordlyset ogsaa paa de Tider er seet, ikke allene een Nattes Tid, men hele tre Nætter i Rades-
ter

(h) Lib. 7. loc. cit. pag 379.

ter hinanden (i); hvilket vel skal være en rar Hændelse, end og i vore Tider, for dem, som boe langt mod Sonden. Vi ville høre Skribentens egne Ord derom, som ere disse (k): Dum autem in illo loco (in monasterio Eposii, octo milliaria à castro Confluentis distanti:) commoraremur, vidimus per duas noctes Signa, in coelo, id est radios à parte Aquilonis tam clare splendidos, ut prius sic adparuisse non fuerint visi: & ab utraque quidem parte, id est ab Euro & Zephyro, nubes sanguinea. Tertia vero nocte quasi hora secunda adparuerunt hi radii. Ecce dum hos miramur attoniti, surrexerunt à quatuor plagis mundi alii horum similes. Vidimusque totum coelum ab his operiri. Et erat nubes in medio coeli splendida, ad quam se hi radii colligebant in modum tentorii, quod ab imo ex amplioribus inceptum fasciis angustatis in altum, in unum cuculli caput saepe colligitur. Erantque in medio radiorum & alia nubes, ceu coruscum valde fulgurantes. Quod Signum magnum nobis ingessit metum. Operiebatur enim super nos aliquam plagam de coelo transmitti. Af disse Ord kan vi nu let slutte (1) At Nordlyset i de Tider har været temmelig glænsende, da Forfatteren her gjør en Pligting imellem dette Nordlys, som noget rart og usædvanligt, og dem, som tilforn pleiede at sees. (2) At dette Nordlys har været seet af de største og forskrefteiligste, man nogen Tid har seet, da det strakte sig langt over deres Zenith, som saae det saa langt mod Sonden, skulde næsten den ganske Himmel, og syntes paa endel Steder ligesom blodrøde Skyer. (3) Har vi her en temmelig tydelig Beskrivelse over den Skikkelse af Nordlyset, hvorom tilforn (S. 16.) er meldet, da mangfoldige lyse Straaler eller Bønder stode sammen mod Zenith, eller den middelste Deel af Himmelen, og der forestille ligesomet Telt eller Munkke Hette, hvis øverste Spidse er en

Sg 2 lys

(1) At saadant og i længere Tid er seet, kan man see af et Sted hos Lycosthenem, anført af Frobesio, Phænom pag. 16. ann. 676, hvor det heder: Coelum maximo spectantium terrore decem dies est vilius ardere. See og foregaaende (S. 12.) hvor der ere anførte 2de Steder om brændende Luft-Syne, som ere seete, det ene 10, og det andet 30. Dage efter hinanden.

) Loc. cit. pag. 400. Lib. 8.

lys Skye. (4) Merker man, at dette Lufi-Syn er blevet anseet som et Forbud og Forevarsel for en eller anden forventende Plage af Himmelen.

§. 20.

Endnu har vi et par Steder tilovers, hvor vor Forfatter taler om Nordslyset, nemlig det, som tilforn (§. 10.) af os er anført, men gøres ikke fornødent her at igientage, og desuden et andet, hvor han saa løselig taler derom med disse Ord (1): *Radii à parte Aquilonis adparuerunt*. Ellers kan her tillige observeres, at Skribenten paa dette Sted antegner det samme om den da indfaldende milde Høst, som han engang tilforn, da Nordslyset og lod sig see, har i Agt taget og anført (m) nemlig, at da Vin-Høsten var forbi, begyndte nye Grene med Vin-Druer at udspire, Træerne at bære Løv, og nye Væbter at komme for Dagen; som og, at der samme Aar indfaldt et meget vaadt Veir og overmaade megen Regn, med videre. Endelig kan til foranførte endnu føies en noget yngre Skribentes Vidnesbyrd. Samme er *Fredegarius Scholasticus*, som levede i Kong Pipini Tider, og taler om et Nordslys, der 2de Aar efter hinanden lod sig see under Kong Theuderico og Theudeberto, med disse Ord (n): *Anno 5. regni Theuderici (dette bliver omtrent 601.) iterum Signa, quæ superiori anno (600) visa fuerunt, globi ignei per coelum currentes, & ad instar multitudinis hastarum ignearum, ad Occidentem apparuerunt*. Hvor vi tillige har en ny Forandring og Beskrivelse paa Nordslyset, da det har vrist sig for Tilskuerne, dels som mangfoldige brendende Spyde, dels som mange gloende Kugler og runde Ild-Flammer paa Himmelen.

§. 21.

Dette kunde nu, saa vidt det 6te og 7de Seculum angaaer, være os Exempler nok. Men vi maae dog endnu anføre et for tilige

(1) Loc. cit. Lib. 9. pag. 413.

(m) See (§. 18.)

(n) Ap. *Du Chesne Script. Franc. Tom. I. p. 747.*

lige at vise, hvorledes Munkene i gamle Dage har vidst at bette sig af dette, for den gemene Mand, særdeles i de Eider, saa forførdelige phænomenon, til at indbilde de ensfoldige hvad dem selv lystede, og sette deres afdøde Helgene, og saa kaldede Martyrer i Credit hos andre. Dette finder man, foruden flere paa andre Steder, hos *Sim. Dunelmensem*, en Skribent, som levede i de det 12. Seculo og fortæller, at da Egbertus, de Cantuariers Konge, havde seet igennem Sindre dermed, at hans Frender, 2de unge Printser, af en ved Navn Thunes vare blevne myrdede, og begravne paa ringe og dem uanstendige Steder; blev man om Natten vaer et stort Skin over det Kongelige Slot, hvoraf Kongen lod sig bevæge til at lade dem tage op igjen, og med stor Stats og Procession paa et andet Sted begrave. Vi ville herom høre hans egne Ord, som ere disse (o): Etenim intempesta noctis quiete visa est diuinitus *corusca supra aulam palatii Regis fulsisse luminis columpna*, quæ illustratione insolita plures turbauit ex Regis familia &c. Cum digressus (sc. Rex) à domo vidit orbem noui splendoris *incanduisse albedine*, cujus procreatio diffuebat à præfato luminis mirabilis folio; med videre, som hos Skribenten selv kan eftersees, da jeg her, for at undgaae Vidtløftighed, allene har villet anføre det, som Nordlyset egentlig angaaer. Ellers fortælles dette Phænomenon, med bemeldte Omstændigheder, ogsaa af *Matth. Westmonasteriensis* (p), som levede et Par hundrede Aar efter foransførte Skribent, og henføres til Aar 654.

§. 22.

I det ottende Seculo har Nordlyset et Heller været saa borte for alles Dine i de sydlige Lande, at jo Skribenterne har fundet et og andet derom at optegne. Nys anførte *Matth. Westmonasteriensis* fortæller (q), at Aar 743. saae man saa sterkt et Nordlys, som ingen i den Tid tilforn havde seet: Anno gratiæ 743. visi sunt in

§ 3 aære

(o) Vid. Scriptor. 10. Historia Angl. edit. à *Twysden* pag. 88. De gestis Regum Anglorum.

(p) Flor. Historiarum pag. 119.

(q) Loc. cit. pag. 140.

aëre *ictus ignei*, quales nunquam mortales illius æui viderunt, givende dermed tilliende, at Ild-Kaste i Luften, som han kalder det, vare vel seete, af samme Slags, men aldrig af nogen, saa-dane og saa stærke, som da. Imidlertid har han dog, alt siden foranførte Aar 654. indtil nærværende, slet ingen antegnet; Saa man af dette, saa vel som andre Steder, med Billighed kan slutte, at Skribenterne ingenlunde har optegnet os Nordlyset alle de Gange, naar det har ladet sig see for dem, og det kun var af det almindelige Slags; men allene dets mærkværdigste Phænomena, naar det enten, har vist sig overmaade og usædvanlig stort, eller med større Klarhed og forførdeligere Anseelse, end ellers plejede at see, eller og der fulgte en særdeles mærkværdig Hændelse strax derefter, eller var indfaldet kort tilforn: Thi i saa Fald var alles Dine henvendte til saadanne Ting, og saa hedte det strax, at deslige phænomena vare Forevarbler for den eller den Ulykke, for et eller andet Dødsfald, og saa videre, hvilket af foranførte saa vel som efterfølgende Steder noksom kan sees. Foranførte phænomenon bliver vel ellers det samme som *Sim. Dunelmensis* (r) og *Roger. de Houeden* (s) ogsaa omtaler, men henfører til Aar 745. Thi saadane ere *Dunelmensis* Ord derom: Anno 745. visi sunt in aëre ictus ignei, quales nunquam ante mortales illius æui viderunt, & ipsi *pene per totam noctem* visi sunt Kal. scilicet Januar.; af hvis Tilleg, da han siger, at det er blevet seet næsten den hele Nat igiennem, man ogsaa videre kan skønne, at det er Nordlysets overmaade og mere end sædvanlige Klarhed og Langvarighed hvilket disse Skribenter tale om, som noget rart og usædvanligt, og ikke Nordlyset selv (t). Siden finder jeg intet om Nordlyset, førend Aar.

(r) De Gest. Reg. Angl. ap. Twysden loc. cit. pag. 104.

(s) Annal. Part. pr. fol. 231. int. Script, Rer. Anglicarum quinque post Bedam.

(t) Af samme Aarsag til dels treffer man og omtrent ved samme Tider, et andet Luft-Syn, af Nordlysets Art optegnet i *Nicephori Constantinop. Histor. int. Scriptor. Byzant edit. Ven. Tom. VII. p. 33. ad ann. 750.* med disse Ord: Tum enim horrendum, quoddam in aëre monstrum atque *invisitati* terroris aspectum, est: idque circa vesperam exoritur tota nocte deinceps apparuit, & contuentium animos incredibili metu

Aar 765, da sidst bemeldte Skribenter fortælle, at ligesaaant et phænomenon, som forrige Gang, har ladet sig see, naar det saa heder: Anno 765. ignei ictus in aëre visi sunt, *quales* quondam apparuerunt tempore nocturno Kal. Januar. ut superius prænotauimus. Altsaa har dette Nordlys været ligesaa stort og mærkværdigt, som næst foromtalte, og er just derfor blevet antegnet. Elleve Aar derefter, har Nordlyset atter været overmaade stort og forferdeligt at see, saa det, som noget rart og betydeligt, er anseet for værdt at optægne til Efterkommernes Underretning: Thi saa taler foransførte *Matth. Westmonasteriensis* derom (u): Anno gratiæ 776. visa sunt in coelo rubea signa, post occasum Solis, & horrenda. Og bliver det uden al Tvil selv samme phænomenon, eller et andet, af samme Skikkelse, som *Joh. Bromton* taler om udi hans *Chronic.* (x) med disse Ord: Hoc anno (Ethelredi primo) post occasum Solis signa in coelo rubea videbantur. Skiont Aarstallet ei kommer overeens: Thi den Kong Ethelred, hvorom her tales, hans første Regerings Aar bliver, efter *Westmonasteriensis* Regning, 773. Nogle Aar derpaa, har en sterk Sygdom graferet udi Frankerige; og som det samme Tid, da det ved saadane Leiligheder, var Føls om Tegn at gjøre, just saaledes traf ind, at Nordlyset lod sig see, saa fik det strax den Ære at være med i Legen,

og

metu ac stupore percussit. Videbantur enim astra omnia ordine suo ac statione dissoluta in terram decidere atque ubi prope illam attigerant, nullo ejusdam damno dissipari. Hoc tam immane prodigium plerique toto passim orbe visum esse memorant. Til disse kan endnu føies et Par andre Exempler; det ene af Aar 753, da Pave *Stephanus*, efter *Alber. Monachi* Beretning, reisste til Frankerig, for at ansøge *Pipinum* om Hielp mod de Longobarder; hvorom bemeldte Autor saa taler, *Chronic. Part. pr. p. 91.* *Stephanus* Papa ad expetendum *Pipini* Regis auxilium cogitur in Franciam venire, cui in veniendo in una nocturnum apparuit Signum magnum in coelo, globus scilicet igneus à parte australi, declinans à Gallix finibus in partibus Longobardorum. Det andet af Aar 754, da de Longobarder af foromtalte *Pipino* bleve overvundne, saaledes paa nys anførte Sted pag. 94. beskrevet: Per idem etiam tempus Stellæ de coelo cadentes apparuerunt, ita ut omnes hoc videntes consummationem Seculi instare putarent.

(u) Loc. cit pag. 144.

(x) Ap. *Twysden* Script, 10. Angl. colum. 796.

og blive indført udi Annales Francorum (y) med disse Ord: Et sex dies ante Natale Domini tonitrua & fulgura immensa apparuerunt &c. & *arcus coeli* in nubibus apparuit per noctem, & postea vero mortalitas magna fuit. Hvoraf man merker, at dette Nordlys er blevet seet under Stikkelse af en Bue, og synes Forfatteren at have taget det for Regnbuen selv; saa det ikke har været af de sædvanlige Nordlyse, men af det Slags, som ikke saa ofte sees, end og i den nordlige Lande selv; Og hvad Under da, at det saa vel i den Henseende, som af forberedte Marsag, fremfor andre, er note blevet i Aigt taget og opskrevet (z)? Dette Nordlys blev ellers seet 786, om hvilket Nar et gammelt Fragment. de Gestis Caroli M. (a) allene har antegnet disse Ord: Hoc anno multa *Signa* apparuisse dicuntur; Til Bevis, at Nordlyset ofte er seet, skiont det af en eller anden Skribent et udtrykkeligen nævnes.

§. 22.

Det af Annal. Francorum foransorte Phænomenon, som lod sig saa tydelig see udi Frankertige, tale de Engelske Skribenter slet intet om, uden Tvil fordi ingen almindelig Sygdom, Pest eller Krig den Tid blandt dem indfaldt; Men saa snart een eller anden af saadane Lande-Plager indfandt sig, strax blev man Nordlyset vaer, og maatte da i Mangel af Cometer, ogsaa Lynild og Dra-

(y) Ap. *Du Chesne* Loc. cit. Tom. II. p. 23.

(z) Samme kan ogsaa siges om det Luft-Skin, som hos Alber. Monach. Chron. Part. post. p. 114. findes optegnet hos det Nar 778. i Anledning af Keiser Carl den Stores Tog til Spanien mod Morerne, og hvorover de Tidens overtroiske Mennecker har vidst at giøre sig egne Betænkninger, som det skulde være et Eiervindings Tegn, eller en Bevisser fra St. Jacobi Gallicien, naar det saa hedder: *Gloriosissimus* Apostolus Jacobus in visione apparens Karolo, ostendit ei quendam *Caminum* (idest *viam*) *Stellarum*, incipientem à mari Frisæ & tendentem inter Teuthoniam & Italiam, & inter Galliam & Aquitaniam, rectissime transeuntem per Gasconiam Baschlamque & Navarram & Hyspaniam usque Galliciam &c. Tunc Karolus exercitibus suis Hyspaniam ingressus &c.

(a) Ap. *Du Chesne* loc. cit. Tom. 2. pag. 207.

Drager i Luften, agere Bussemænd. Aar 793. havde Engelland adskillige Plager at drages med, og derfor har ey heller Skribenterne forsømt at optegne alle saa kaldede Tegn og Vidunder, som den Tid lode sig see, hvorom *Sim. Dunelmensis* iblant andre saa taler (b) Anno 793 qui est annus Ethelredi Regis quarrus, dira prodigia miseram Anglorum terruere gentem. Siquidem *fulmina* abominanda & *Dracones* per aera igneique ictus sæpe vibrare & volitare videbantur. Quæ scilicet signa famem magnam & multorum hominum stragem pessimam atq; inedicibilem, quæ secuta est, demonstrauere. Under! om ikke Lynild og Drager (hvis der ellers under disse Navne skal forståes andet, end Nordlyset selv) ogsaa andre Tider ere seete, hvilkke dog uden ved saadane Fælligheder, ligesaa lidet ere i Aigt tagne og optegnede, som Nordlyset, hvorom det nu, da man ved Hunger, Dyrtd og en sterk Død var sat i Angst og Andagt, strax heder, at det blev ofte seet. Ellers maa man ogsaa tilsidst merke, at Matth. Westmonasteriensis, som enten har taget sit af næst anførte Skribent, eller beskrevet et andet Nordlys med samme Ord som den forrige har brugt, slet intet mælder om de saa kaldede ictus ignei, Kiønt han for Resten anfører det andet næsten Ord for Ord saaledes: Eodem anno (sc. 795, som han setter i Steden for 793) miseram Anglorum gentem dira prodigia terruerunt. Nam *fulmina* abominanda & *dracones* per aëra horride ardentis volitare videbantur. Hvoraf man altsaa med Billighed kan slutte, at da denne intet taler om den foriges ictus ignei; hvorved Nordlyset gemeentligen blev betegnet, men beskriver samme, eller samme Slags phænomenon allene under Navn af *Fulmina* og *Dracones*, disse Skribenter da ved deres Lynild og Drager, for den største Deel, intet andet har meent, end Nordlyset selv.

§ 23

Vi komme til det niende Seculum, for at vise, at Nordlyset ligesaa vel da, som andre Tider har været bekiendt: Thi strax i Br.

H h

gnydel-

(b) De Gest. Regum, Angl. ap. Tvysden loc. cit. colum. 112.

gyndelsen deraf, nemlig 807, har samme ladet sig see, saa vel i Frankerige, som paa andre Steder, hvorom Chronic: Magn. Belgicum (c) saaledes melder: Quarto Calendarum Martii fuit eclipsis Lunæ, & apparuerunt acies in eadem nocte miræ uagnitudinis, cum Sol in undecima parte piscium esset &c. Man maa vel merke, hvad Forfatteren her siger, nemlig at disse acies, eller Krigsbære i Luften, har været forunderlig store: Thi derved giver han at forstaae, at skønt der vel og har været seete andre af mindre Betydenhed, saa ere de dog ikke bleuene antegnede, men allene-
 ste disse, og andre deslige, som vare af en rar og forunderlig Størrelse. Bemeldte Chronicon, som ogsaa visse Annales Francorum (d) anføre ellers dette phænomenon til Aar 808; som kan være en Copiiste-Feyl: Thi andre Annales Francorum (e) sette i den Sted 807, saa velsom *Rigino Prumicnsis Abbas* i hans Chronico (f) og Autor incertus vitæ Caroli M. (g) hvilke alle med hinanden igien synes at have taget det af *Eginbardo* (h) som levede ved samme Tider, da dette phænomenon blev seet, hos hvem man ogsaa finder bemeldte Aars-Tal 807, og dette Luft-Stim beskrevet med samme Ord, som de andre har betjent sig af. En Sines Aar derefter nemlig 827, har et sterkt Nordlys atter været til Synne, hvilket foranførte *Eginhardus* i Anledning af en vis Uhykke, som samme Tid overgik de Franske, har paa et andet Sted (i) anseet for værdt at optegne med disse Ord: Hujus cladis præfagia credita sunt visæ multoties in coelo aci-

(c) Pistor. Script. German. Tom. 3. pag. 51. Denne har uden Tvivl sit af *Alber. Monacho*, som i hans Chron. part post. pag. anfører samme Ord, men setter Quart. Kal. Februar. i Steden for Quart. Calend. Mart.

(d) Du Chesne Script. Franc. Tom. 2. pag. 21.

(e) Du Chesne loc. cit. pag. 42.

(f) Ap. Du Chesne loc. cit. pag. 53.

[g] Ap. Du Chesne loc. cit. pag. 62.

[h] Annal. de Gestis Caroli M. ap. Du Chesne loc. cit. pag. 253.

[i] Annal de Gestis Ludovici Pii ap. Du Chesne loc. cit. pag. 271, Aar. 823. har saadant og været at see: An. 823, siger *Chronographus Saxo*; Leibnitz, Access. Histor. pag. 134. Fulgura in sereno visa sunt. Samme taler og pag. 170 loc. cit. om det Nordlys, som blev seet Aar 827.

lo acies, & ille *terribilis nocturnæ corruscationis in aëre discursus*. Her har man nu tydelig Aarsagen, hvorfor disse Krigshære i Luften og forskædelige Luft-Skin om Natten, just i dette Aar saa mange Gange, som Skribenten siger, og velmaaer merkes, ere blevne seete og saa note optegnede, nemlig fordi de ved indfaldende onde ulykkelige Omstændigheder, ere blevne anseete for betydelige Tegn og Forvarsler. Dette phænomenon findes derfor og af en anden Skribent, til samme Aar antegnet, men med andre Ord, som ere gisse (k) Præcesserunt sane hanc cladem terribiles illæ sub tempore nocturno acies, *humano sanguine rutilantes ignisq; pallore flagrantes*. Det forekommer ogsaa, men med Eginhardi egne Ord, udi Annal. Francorum Fuldens. (b) og i Chronic. Magno Belgico (m) til hvilke kan legges Autor Annal. Reg. Franciæ hos Reuberum (n).

§. 24.

Det Aar 842. maa have været særdeles frugtbart paa de phænomenis, som vi nu kalde Nordlyset, da det, tre Gange efter hinanden, i eet Aar og paa en kort Tid, har ladet sig see saa stærkt i Frankerige, at Skribenterne derover ere bragte i Harnisk; som man kan see af Fragmento *Chronici Fontanellensis* (o) hvilket fortæller os det saaledes: *Kalend. Mart. apparuerunt acies in coelo prima hora noctis, feria IV. Tertio Idus Martii feria secunda iterum apparuerunt acies in coelo hora noctis secunda, horribiles à parte Orientis in modum albi coloris, nigri & rubei sive viridis. Erant autem aliæ majores, aliæ minores, ac sine intermissione aut occide-*

H b 2

bant,

(k) Aut. incert. Vitæ Ludoviti Pii, ap. *Du Chesne* loc. cit. p. 305.

(l) Ap. *Du Chesne* loc. cit. pag. 545.

(m) Ap. *Pistor*. Script. German. Tom. III. pag. 56.

(n) Scriptor. Veter. Tom. un. pag. 52. Foruden foranstøttede taler og *Chronogr. Saxo*, Leiba. Acc. Histor. pag. 176, om et Luft-Skin, seet Aar 839, med disse Ord: *Per aliquot dies plurimi ad instar Stellarum igniculi per coelum discurrere videntur*

(o) Ap. *Du Chesne* loc. cit. pag. 387. Tom. II.

bant, aut oriebantur. Inter Orientem vero & Occidentem claritas erat summa. Sed hæ acies maxime totam plagam Aquilonarem repleverunt. Inter Occidentem vero & Aquilonem apparuit in modum *Vie latissimæ* claritas quædam usque prope medium coeli centrum ad meridiem quasi tendens. Perduravit autem usque mediam noctem. Et cum esset *Luna vigesima*, tam mira claritas erat, ut intuentibus *miraculo* esset. Denne Beskrivelse over Nordlyset er en blant de tydeligste man har af de Tider, saa at enhver deraf let kan see, ei allene at dette phænomenon maa antages for Nordlyset selv, men at samme ogsaa har været af en forunderlig Klarhed, og saa stærkt, at det ei har givet dem noget efter, som i dette Seculo i Frankerige ere seete. Man kan deraf ogsaa giøre sig den Slutning, at dette Nordlys har været af det Slags, som viser sig mod Norden i Form af en Bue, hvilken Skribenten kalder *Viam latissimam*; og er det mærkeligt, at samme har staaet mellem Nord og Vest, paa hvilket Sted den og i vore Tider viser sig, saa man i denne betydelige Omstændighed ingen Forskiel kan merke mellem dette og de nyere Nordlyse. Samme maa ogsaa erindres i Anledning af det Forfatten her siger os om de adskillige Farver, som dette Nordlys har havt, nemlig hvid, sort, rød og grøn, saa man deraf kan see, baade hvor stærkt det maa have været, og at de Nyeres observation, denne Post angaaende, ei har været de Gamle aldeles ubekendt. At jeg intet skal take om de øvrige Omstændigheder, som i denne Beskrivelse forekomme. Den tredie Gang, da Nordlyset i dette Aar har ladet sig see i Frankerige, var om Natten til den første Maji, hvorom det paa forommeldte Sted sialesdes heder: *Kal. Maji acies iterum in coelo isto visæ sunt.*

S. 25.

Men jeg havde nær forgiet at anføre et par Steder, hvoraf man tydelig kan see, at Nordlyset ogsaa i de Tider, ei allene er seet adskillige Gange i eet Aar, som nylig er vist, men og nogle Nætter efter hinanden. Dette har tildraget sig i tvende Aar, det ene efter

efter det andet, fort for sidst anførte Tid, nemlig først Aar 839. hvorom *Annales Francorum Fuldenses* (p) give os efterfølgende Udderretning; Eodem quoque anno (839) Stella Cometes in Signo arietis apparuit, & prodigia alia in coelo visa sunt: Nam & coelum noctu serenum rubuit, & per aliquot noctes igniculi plurimi instar Stellarum per aërem discurrere videbantur. Af hvilke Ord vi her vilse anmerke, at Skribenten giver Nordlyset Navn af Ild-Sumpler og Stierner; da samme Lantiene os til Oplysning, et alle- ne i hvad dets angaaende tilforn (q) er anført, men og i et eller andet, som herefter kan derom forefalde at erindre. Det andet indfaldt efterfølgende Aar 840. da Nordlyset ogsaa, ikke eengang men adskillige Nætter i Råd, har ladet sig see paa Himmelen, og det saa sterkt, at Luften saae ud ligesom den var overstenket med Blod; hvilket sidst bemeldte Annales, paa anførte Sted, ogsaa fortælle os med disse Ord: Hisce temporibus per aliquot noctes rubor aëris nimius apparuit ita ut unus, trames ardens ab Euro, alter à Circio exoriens in conum coirent, & quasi coagulati sanguinis speciem in summitate coeli monstrarent.

§. 26.

Mod Enden af Aaret 848. er man tvende Gange nemlig sidst i Novemb. og Decemb. Maaned, i Frankertge blevet Nordlyset vaer; hvilket foranførte Fragment: *Chronici Fontanellensis* (r) har antegnet saaledes: Eodem anno (848) acies visæ sunt in coelo 5. Calend. Dec. media nocte. Ipso anno 6. Kalend. Januar. iterum acies terribiles visæ sunt ignea inter Aquilonem & Orientem & in media plaga Orientali visuntur. Hvoraf med næst foregaaende summentaet, man vel maa merke, at inden mindre end ti Aars Forløb, nemlig fra 839. til 848, er Nordlyset af Skribenterne syv Gange blevet antegnet, og har følgelig, paa saa langt mod Sønden beliggende Steder, som Frankertge er, ligesaa ofte ladet

Hh 3

fig

(p) Ap. Du Chesne loc. cit. pag. 547.

(q) §. II. Not. (y).

(r) Ap. Du Chesne loc. cit. pag. 388.

fig see med den Klarhed og forfærdelige Ansæende, at man har anseet det for værdt at optegne til Efterkommernes Erindring; saa man deraf let kan giette sig til, hvor ofte det imidlertid maa have været til Synne for dem, som boede nærmere mod Norden, eller vel ogsaa desuden blevet seet i de sydlige Lande, men enten, som ofte skeer, ikke er blevet observeret, eller som noget af ringe Betydning, ei antegnet. Saa snart derimod som man ved dette Luft-Skin har merket noget stort og usædvanligt, har man strax været færdig at føre det til Huskommelse; som derover ogsaa er skeet ved Naret 855, da Nordlyset i Octob. Maaned har ladet sig see den hele Nat igiennem ligesom Jld-Sunkler og lange Spydstager, der fløie igiennem Luften, hvorom oft bemeldte *Annal. Francorum Fuldenses* saaledes tale (s): *Mense vero Octob. 16. Kalend. Novembr. per totam noctem igniculi instar Spiculorum occidentem versus per aërem densissime ferebantur.*

§. 27.

Saae vi til det Aar 870, saa gibe samme Annales os endnu en Beskrivelse over et større og forfærdeligere Nordlys, som nogle Nætter efter hinanden har ladet sig tilsyne hos den Stad Mayntz i Tydskland; hvorom det saaledes heder (t): *Apud Moguntiacum pes aliquot noctes aër totus rubore quasi sanguineo perfusus enituit. Alia etiam prodigia visa sunt in coelo. Nam nubes quædam ab Aquilone quadam nocte ascendit, altera ab Oriente & Meridie è contra venit, spicula ignea invicem sine intermissione mittentes, tandemque in summitate coeli coeuntes, & se quasi exercitus in prælio confundentes, non modicum terrorem simul & admirationem cernentibus ingerebat.* Af hvilke Ord vi nu kan tage Anledning at gjøre følgende Slutninger: 1) At Nordlyset denne Gang er seet nogle Nætter paa hin anden, da Damperne eller den

(s) Ap. *Du Chesne* loc. cit. pag. 553. Samme staaer og her *Canisum* Lect. Ant. Tom. III. Part. I. pag. 249.

(t) Loc. cit. pag. 562.

den lysende Materie, har været saa overflodige, at Luften deraf har været ganske blodrød. 2) At det een Nat i Sørdeleshed har været overmaade stærkt, og i saadan heftig Bevægelse, fremfor forrige, at det saae ud, som det ei var samme Phænomenon, man tilforn havde observeret, hvorfor Skribenten kaldet det alia prodigia. 3) At Nordlyset følgeligt den Tid ogsaa har forandret sig fra et Slags til et andet. Og endelig 4) at det, som denne Gang bleve seet, maa have strakt sig til, og temmelig vidt over de observerendes Zenith, men siden kastet nogle svage Straaler tilbage didhen, saa at Nordlyset sammesteds har gjort ligesom en Krone, eller mangfoldige Pyramider, der løbe sammen fra alle Kanter til et vist Punct; hvilket ogsaa i de senere Tider, om ikke i de nordlige, saa dog sydlige Lande, nogle Gange er observeret (u). Og derfor mener jeg, at det vel ikke er aldeles uden Grund, hvad Forfatteren her siger om den Skye, der opsteg fra Sonden (altera ab Oriente & Meridie è contra venit,) skiont det vel kan være, at han, for at saae sine tvende i Luften stridende Armeer desbædre rangerede mod hinanden, har gjort mere deraf og forestillet sig det i visse Maader anderledes end det var i sig selv. Ellers anføres dette phænomenon ogsaa hos *Struvium* (x); men med selv samme Ord, som forekomme paa nys anførte Sted, hvorfra det det vel ogsaa et ud copieret.

§. 28.

De saa kaldede *Bertiniani Annales* fortælle, at Aar 859. har Nordlyset, trende Maaneder efter hinanden idelig været til Synne, da det, mellem Norden og Nien, har skinnet om Natten saa klart som en Dag, og idelig kastet blodrøde Straaler fra sig: *Acies in coelo*, heder det, mense *Augusto, Sepembri & Octobri nocturno tempore visuntur ita ut diurna claritas ab oriente usque ad Septentrionem continue* fulserit, & *Columnæ sargvineæ*
 ex

(u) See *Weidler*. de *Aurora boreali* pag. 10. §. 13.

(x) *Scriptor. Rerum German.* Tom. I. pag. 42.

ex ea discurrentes processerint (y). Saa sterkt og tillige langvarigt Nordlys skal man vel, end ogsaa i bore Tider, kun finde faa eller ingen Exempler paa; saa man af dette saa velsom ovenanførte neffsom kan see, at dette phænomenon den Tid har været ligesaa giengs som nu. Og ville vi derfor til forige endnu kun lægge et Par Exempler af dette Seculo, skönt de, vi allerede have, kunde være os nok. Det første henhører til Aar 879, da man finder disse Ord optegnede (z) *Cruentæ acies in coelo visæ sunt*. Hvortil endnu kan legges et andet, som efter *Order. Vitalis* Regning (a) indfaldt Aar 884, og af ham beskrives saaledes: *Deinde post 5 fere annos, Kal. Februarii igneæ acies visæ sunt in coelo diuersorum colorum*. Tillige med det, som blev seet samme Aar, da Karolus Simplex døde, og hvorom han saa taler (b) *Secundo post hæc anno 16. Kal. Martii, circa gallorum cantum usque illuscente die sanguineæ acies per totam coeli faciem apparuerunt*. Det andet, som findes i oftbemældte *Annal. Francorum Fuldens.* (c), kan vel ogsaa til intet andet phænomenon end Nordlyset henføres, da det verom saa heder: *An. 887. post Christi natiuitatem die Id. Januar. Coelum apertum visum multis cernentibus est; skönt Stribem:en efter de Tiders Mode vil gjøre et Mirakel deraf, eftersom det just blev seet samme Tid, som Carolus Crassus blev begravet, hvilken, efter Forfatterens videre Forklaring, igiennem denne Tid, som en anden Elias, blev indtagen i Himmele, efterat han af Menneffene var bleven af sin jordiske Hojhed og Værdighed berøbet.*

§. 29.

Vi ville et længere opholde os med det niende Seculo, men tage det tiende for os, hvort jeg er forbisset, at man skal forefinde adskillige Exempler som kan gotgiøre, at Nordlyset ligesaa vel da som ellers

(y) Vid. *Miscellan. Berolin. Vol. I. pag. 137.*

(z) *Fragment. Hist. Franc. ap. Du Chesne loc. cit. pag. 638.*

(a) *Histor. Eccles. pag. 634.*

(b) *Loc. cit. pag. 635.*

(c) *Ap. du Chesne loc. cit. pag. 578.*

essers har været at see. Det første forekommer Aar 924, da man i Frankerige har seet Himmelen brænde, ligesom mangfoldige Lys paa eensgang vare blevne antændte: *Illuminationes candelarum*, orto repente lumine, per Galliam factæ; som *Frodoardus* i hans *Chronico* (d) fortæller. Derfra har man et fornødent at gaae videre, end til det Aar 926, førend man atter treffer Nordlyset: Et bemeldte Aar har det udi Engelland været til Synne, i Følge *Matth. Westmonasteriensis* Ord, som derom ere følgende (e): Anno gratiæ 926. ignei per totam Angliam visi sunt radii in aquilonari plaga coeli, portendentes mortem turpissimam Regis Sithrici supradicti, qui non multo post male periit. Man merker vel af disse Ord, hvorfor dette Nordlys i Særdeleshed er blevet optegnet, nemlig først fordi det var saa sterkt, at det blev seet over heele Engelland, og for det andet, fordi noget merkværdigt, nemlig Kong Sithrics Død strax derefter indfaldt.

§. 30.

Otte Aar derefter nemlig 934, har Skribenterne atter været saa artige at optegne os noget om Nordlyset, men i Anledning af en sterkt Pest, som samme Tid grasserede; hvorom foranførte *Frodoardus* saaledes taler (f): *Igneæ Remis in coelo acies visæ sunt discurrere & quasi Serpens igneus, & quædem jacula ferri pridie Id. Oct. mane ante lucis exortum. Mox subsecuta est pestis. Ut Forfatteren her giver anførte phænomenon, iblant andre, den smukke Titel af Serpens igneus, eller en brændende Slange, bestorker ei lidet, hvad jeg tilforn (g) har sagt og anmerket, angaaende de Ord: Dracones ardentes, nemlig, at saadant som oftest intet andet har været, end det, vi kalde Nordlys.*

§.

§. 31.

(d) Ap. Du Chesne loc. cit. p. 595.

(e) Flor. Historiar. pag. 185.

(f) Chronic. ap. Du Chesne loc. cit. pag. 605.

(g) §. 22.

§. 31.

Ordsproget bliver dog uden Tvivl rigtigt nok, hvorefter det hedder: At intet er saa ondt, det jo søder noget godt af sig: Thi havde man i forrige Tider ei haft adskillige Ulykker og Lande-Plager at drages med, saa havde de maaffee glemt Nordlyset reent bort, og vi skulde overalt have antaget det for en afgjort Sandhed, at dette Phænomenon i de ældre Tider enten aldrig, eller gandske fielden havde ladet sig see. Vi har, at man for nærværende skal gaae andre Steder forbi, af næst forrige Spho seet, hvorledes vi har en Pestilence at takke for den, os der om Nordlyset givne Underretning. Mens neppe tre Aar fra den der anførte Tid at regne, har en ny Ulykke, nemlig de Hungarers Indfald i Tydskland, bragt os et nyt Nordlys for Dagen, som dog i sig selv ei synes at have været af saa særdeles stor Betydning, da foranførte *Frodoardus* (h) taler derom allene med disse Ord: *Coeli pars ardere visa*, men legger strax til: & *Hungarorum persecutio insecuta est ab eadem parte &c.*, givende derved tilfælde, at dette phænomenon var en Forløber og Forevarsel for disse grimme Barbarers Indfald. Næret, hvortil Skribenten dette henfører, er 937. Men atter tre Aar derfra nemlig 940, fortæller samme, at man i Frankrige er bleven lige saadant et phænomenon vaer, som viste sig med adskillige coulourer og Farver, hvorom hans Ord ere disse (i): *Hoc anno (940) acies diversorum colorum in coelo visæ sunt, mense Decemb. nocte Dominica.*

§. 32.

De tvende efterfølgende phænomena, kan man vel et med nogen fuldkommen Visshed sige, enten samme skal henføres til Nordlyset, eller et. Dog vilde vi lade dem følge med, paa det Læseren selv derom kan domme efter eget Behag. Begge anfører
sidst

(h) *Chronic. ap. Du Chesne loc. cit. pag. 603.*(i) *Loc. cit. pag. 605.*

si st bemeldte Skribent, det første til Aar 944, hvorom det saaledes heder (k): In iisdem partibus (transrhenanis Germaniæ regionibus) per quosdam pagos ignei globi ferri videbantur in aëre; det andet til efterfølgende Aar 945. hvilket, som et Mirakel, skal være seet, da en vis hellig Mand blev begravet og fortæller saaledes (l): Apparuit Signum quoddam luminis per aëra discurrens, cubitum longitudinis habere visum. Cujus lumine ad depellendas noctis tenebras sufficienter perfuncti sunt, qui funus Iesus deducebant. Hvis dette ikke er en pur Munkedigt, som man dog ei ganske kan gøre det til; saa synes det ei vel at kunde have været andet end et Nordlys, da det baade var saa klart, at det kunde fordrive Nattens Mørkhed, og varede derhos saa længe, at de ved dets Skin kunde forrette den hele Liigbegængelse. Andet kan man ei heller domine om det Skin, som Aar 957, om Natten i Januarii Maaned, blev seet, udi vor Frue Kirke til Rheims i Frankertge, hvorom oft anførte Skribent saaledes taler (m): Anno 957. quadam nocte, in mense Januario illustrata est Ecclesia Remensis Sanctæ Dei genetricis repente paulo post mediam noctem magno Splendore, præsentate Domino Artoldo &c. Thi endskönt Beskrivelsen ei er saa tydelig, saa kan man dog af Omstændigheder noksom see, hvad det maade have været.

S. 33.

Men lader os da gaae videre og tage de Steder for os, som kan give bedre Oplysning i vort Forehavende. Vi komme da til Aar 971, hos hvilket Alb. Stadensis (n) har antegnet efterfølgende: Anno 971. Signum quoddam ignei coloris in coelo apparuit. Derfra forføie vi os til Aar 978, da Nordlyset er blevet seet ei allene over hele Engelland, men ogsaa paa mange Steder udi Tydskland.

(k) Loc. cit. pag. 608.

(l) Loc. cit. pag. 609.

(m) Loc. cit. pag. 620.

(n) Chron. pag. 217. See og Chronic. Abbat. Ufberg. p. 163. edit. Argent.

land. At det paa bemeldte Tid har været til Synne i Engelland, kan de 2de Engelske Stribenter *Sim. Dunelmensis* (o) og *Flor. Wigorniensis* (p) lære os, af hyls Beskrivelse derover jeg allene vil anføre den forstes Ord, med hvilke den sidstes i alle Maader stemme overens og ere disse: An. 978. *nubes per totam Angliam media nocte nunc sanguinea, nunc ignea visa est; deinde in radios diuerfos & colores varios mutata circa auroram disparuit.* Hvoraf vi tillige merke (1) at dette Nordlys har forandret sig fra et Slags til et andet, og været først at ansee som en rød og bændende Skye, men siden som mangfoldige Straaler eller lyse Streger. (2) At disse Streger har havt adskillige Farver, og (3) at det altsammen mod Dagbækningen forsvandt. At man ogsaa i Tydskland samme Aar er bleven saadant et phænomenon vaer, kan man see af *Chronic. Engelbusii*, som har antegnet det med følgende Omstændighed (q): *Gelu magnum à Kalend. Novemb. usque ad æquinoctium vernale. Ignæ acies visæ sunt in coelo.*

§. 34.

Neste Aar derefter, nemlig 979, har man atter faaet Nordlyset at see, da det hele Natten igiennem har været paa Him-melen, som *Sigeb. Gemblacensis* fortæller udi hans *Chronographia* (r) med følgende Ord: *Quinto Calendas Novembris ignæ acies visæ sunt in coelo per totam noctem.* Dog kan det let hende, at hermed er meent det samme phænomenon, som af *Chron. Engelbusii* til foregaaende Aar er henført (s).

§. 35.

(p) Loc. cit. pag. 608.

(q) Vid. *Leibniz. Scriptor. Rer. Brunsvic. Tom. I. pag. 1049.*

(r) Ap. *Pistor. Script. Rer. German. Tom. I. pag. 821. Chronograph. Saxo*, taler ogsaa derom under samme Aar og dato vid. *Leibnitz. Access. Hist. pag. 190. Men Alberic. Monach. Chron. pag. 24.* henfører det til efterfølgende Aar 980.

(s) *Conf. Chron. Abb. Usbergens p. 163. edit. Argent.* hvor samme Ord findes som næst ere anførte.

S. 35.

Aar 992. har man havt et usædvanlig klart Nordlys, som har givet saadant Skin fra sig mod Norden, at man tænkte, det vilde blive Dag; hvorom *Sethus Calvisius* (t) saaledes taler: *In natalibus Domini lux ab aquilone refulsit adeo, ut dies esse crederetur, vifaque sunt paulo post chasmata, & secuta est hyems sæuiffima simul & longiffima.* Men uden Tvil er dette samme Lust-Skin, som det, den saa kaldede *Chronicon Qvidlingburgense* (u) henfører til efterfølgende Aar 993, og beskriver noget omstændigere med disse Ord: *An. Dom. 993. in nocte natalis Sancti Stephani Protomartyris, i. e. 7. Calend. Januar. inauditum Seculis miraculum vidimus, videlicet circa primum gallicinium tantam lucem subito ex aquilone effulffisse, ut plurimi dicerent diem oriri. Stetit autem unam plenam horam: postea rubente aliquantulum coelo, in solitum conversum est ruborem.* Med selv samme Ord beskrives ogsaa dette phænomenon af den saa kaldede *Chronographus Saxo* paa anførte Sted. Ellers maae ingen af de Ord, som Forfatteren her iblant andre bruger om dette phænomenon, da han kalder det *inauditum seculis miraculum*, gjøre sig de Tanker, at Nordlyset den Tid, for dets Usædvanlighed, er blevet anseet for et Mirakel: Thi det, som hidindtil er anført, kan overbevise os, at Sagen har sig langt anderledes. Hans Ord kan, og bør derfor ei tages i nogen anden Mening, end at det har været usædvanligt, at see Nordlyset saa sterkt, og at det ved sin sterke Glænde og forfærdelige Anseende har sat Folk i den Alarm og Forfækkelse, at de har anseet det for et Vidunder; hvilket ikke var saa rart i de Tider: Thi man finder ofte, at Stribenterne af samme Aarsag har

Pl. 3

(t) In Opere Chronolog. Ellers taler og *Chronograp. Saxo*. loc. cit. pag. 201. om et andet Lust-Skin, som i dette Aar blev set: Oct. Maaned, med disse Ord: *Eodem anno 12. Kal. Nou. totum coelum ter in nocte visum est rubrum.*

(u) Ap. Leibnitz. Script Brunfv. Tom. 2. pag. 281. og 1079. Det synes dog, som disse tvende Lust-Skine maae have været seete paa adskillte Tider, eftersom *Chronogr. Saxo* beskriver dette, med samme Ord, som her findes anført; men taler dog tillige om det, som foregaaende Aar ved bemeldte Tid, blev set, og af *Calvisio* er anført.

har optegnet os et usædvanligt Torden-Veir, heftig Regn, Storm, Vinter, Kulde og saa videre, og deraf gjort stort Væsen, ja undertiden Mirakler; hvoraf man dog ei vel maa slutte, at alt saadant i deres Tider har været mere usædvanligt, end nu omstunder. Hvo skulde vel tænke, at en vis Dansk Skribent vilde gjøre et Mirakel deraf, at man i Vestre-Havet, under Norge, fangede en gang et Sø-Dyr, som dog i de Bande, særdeles under Nord er meget gængs, nemlig en Hvalros? Dog eftersom noget mærkværdigt samme Tid indfaldt, at en af de mægtigste kronede Hoveder blev stødt fra Thronen, og maatte vandre i Landflygtighed, saa skulde denne ringe Omstændighed ansøres som et Vidunder og et Forbud paa den derpaa fulgte mærkelige Forandring. Og hvad Under da, at man ved Slutningen af dette, og Begyndelsen af efterfølgende Seculo har været saa flittig i at optegne Nordlyset og gjort saa stort Mirakel deraf. Thi vil, man spørge hvorfor saadant er skeet? Saa maa enhver, som vil, gierne sige: Fordi det var den Tid saa meget rart og usædvanligt. Men jeg for min Deel troer, at hverken har Nordlysets Nærhed paa de Tider været Marsag dert, ei heller dets usædvanlige Glæde, Storhed og vide Strækning, fremfor tilforn, skiont det kan have gjort noget dertil; men Hoved-Marsagen, og det som mest satte Folk i Alarm, var da, som ellers ofte, en Slags Overtroe, Tubbildning og forudfattet Mening, at den gamle Drage, som der tales om i Aabenbaringen, skulde efter 1000de Mars Forløb fra Christi Fødsel af komme løs, og at derfor Nordlyset, som man allerlettest kan gjøre en stor Drage af, enten virkelig var Dragen og Dievelen selv, som fløi om i Luften, eller hans For-Billede og Forbud. Hvorpaa vi har et betydeligt Exempel i Arnolfo, en Munk fra Regensborg, som i hans Dialogo de S. Emmerammo Lib. 2. T. II. Antiq. Lection. *Henr. Canisii* p. 98. 99. gjør en forfærdelig Beskrivelse derover, som vi ikke kan andet, end anføre, skiont den er noget vidtsøftig: Ante aliquot annos, siger han, in Pannonia constitutus, die quadam à tertia hora usqve ad sextam diabolum vel draconem in aëre suspensum vidi. Erat autem magnitudo ejus incredibilis, longitudo

tudo tanta, ut quasi unius milliarii spatio videretur esse protensus. Cujus caput cristatum, & instar montis elevatum, nec non corpus, juxta hoc quod Dominus ad beatum Job de *Leviathan* loquitur, squammis horribilibus compactum, & ceu armis vel scutis ferro munitis tectum, in lateribus & tergo quædam fuliginosa sædabat nigredo. Ventrīs quoque inversione, & pariter corporis, in qua solo tenus jacere solebat, pallor subvenetus decolorabat, ad similitudinem sulphurei laris. - - Cum tempus esset æstivale, utpote sexta feria hebdomadæ post pentecosten secundæ, ex gelu, quod draconi præ cæteris animantibus est naturale, adeo immutatus est aër, ut & febris multos invaderet, ac jumentorum non minimam partem frigus consumeret. Alas & crura vel pedes, quos pictores fingere solent, penitus nec habuit nec habere visus est, quippe cui squammæ & costæ sufficiunt pro deambulatione. Grossitudo pectoris erat parilis grossitudinis capitis. Post hoc paulatim diminuebatur usque ad extrema caudæ, cujus extremitas pene adæqvabat abietes magnas. Hunc tam ingentem hostem, aut diabolum aut Diaboli amicum nolens Dominus ducius terrere populum, fidelium, subito fecit ab *Aquilone* moveri & densitati nubium cum grandi impetu intermiscere &c. Den som Arnulphus i bemeldte Dialogo indfører at tale med sig, spør ham efter denne Beskrivelse: Numquid in illo tempore recordatus es aliquid horum, quæ beatus Johannes in Apocalypsi sua de dracone & bestia Scribit? Svortll han svarer: Vere in memoriam venerunt hæc, maxime cum urgebat me recordatio scripturæ ejusdem Apocalypsis, in qua continetur: Væ vobis, quia Draco venit ad vos cum ira magna &c. Conf. V. Ufferii Qvæstion. de Christian. ecclesiarum Successione & Statu pag. 46. Cap. 4. Og er det ingenlunde at tvile paa, at jo Alberic. Monachus og Glaber Radulphus, som siden anføres, ogsaa har havt samme Drage for Dine. Saa vi heraf lære og tydelig see at disse Stribenter har gjort Mirakel af Nordlyset, ei for dets Usædvanlighed, men for disse andre og Tidernes Umstændigheds Skyld, og at de har havt deres disse Hensigter, naar de har givet det Navn af Drager, af Stierner og andet saadant. S. 36.

§. 36.

Dette maae vi ogsaa til sidst erindre, at det phænomenon, som *Bothonis* Chronic. Brunsvicensis picturatum taler om, og henfører mod Enden af dette Seculo, nemlig til Aar 999 (m) ei synes at have været andet, end næst foranførte: Thi saadanne er Forfatterens Ord derom: In duffem jare schach ein teken an den hymmel in Sante Steffens nacht; in den Wyanchte wart ein lecht gefeyn in dat Norden, dat me meynde dat yd dagede unde stod wol eyne Stunde. Og maae dette være os nok, hvad det IODE Seculum er angaaende.

§. 37.

Vi kommeda til det ellersvte Seculum, som vi nu vilse tage os for at betragte, og befindes at have været ikke mindre rigt paa adskillige Luft-Syne, som man med ingen Rimelighed til andet, end Nordlyset, kan henføre. Hvorfor ogsaa *Cornel. Hamsfortius* (n) om dette Seculo i Almindelighed saa taler; Hoc Seculo prodigia horrenda & plurima fuere, ut *Peucerus* scribit, quæ omnium statuum mutationes indicarunt & bella civilia Germanorum, arsit Sidus crinitum, fulsere igneæ acies, exauditi sunt strepitus confligentium exercituum, visa arma in coelo cruenta, & obsessæ ciuitates, faces ardentes, jacula ignita &c. Men foruden dette Vidnesbyrd, som dog, i Mangel af andet, kunde være os Bevis nok, findes ogsaa en Hoben Exemppler, som desuden kan overtude os om Sagens Rigtighed. i Be.

(m) *Leibnitz*, Script. Brunsv. Tom. III. pag. 317.

(n) *De Rebus* Hollatorum ap. *Westphal*. Monum. Cimbr. Tom. I. pag. 1680. Foruden efterfølgende mælder ogsaa *Alberic Monachus*. *Leibnitz*. *Accel. Hist.* pag. 39. om et merkværdigt Luft-Skin som blev seet seet sidst i Aaret 1000, naar det saa heder: An. 1000. Cometes apparuit decimo nono Calendar. Januar. circa horam nonam scisso coelo quasi facula ardens, cum longo tractu, instar fulguris illabitur terris tanto splendore, ut non modo qui in agris erant, sed etiam in tectis, irrupto lumine ferirentur, qua coeli scissura sensim evanescente interim visa est quasi figura serpentis capite quidem crescente cum ceruleis pedibus.]

i Begyndelsen af dette Seculo, nemlig 1003, treffer man den mest brugelige Beskrivelse over Nordlyset, da det kaldes *Acies igneæ*, antegnet i *Magn. Chron. Belgico* (o) med følgende Ord. 1003. *Acies igneæ conspiciuntur in coelo & Luna in plenilunio in sanguinem vertitur à medio noctis usque ad ortum diei, & Sol circa meridiem in duas partes diuiditur.* Af hvilken Beskrivelse og tillagde Omstændigheder man tillige har dette, som noget rart, at legge Merke til, at den lysende Materie, som forarsager Nordlyset i vor atmosfæra, har den Gang været saa overflodig, at ei allene Maanen der igennem om Natten har seet ud ligesom den var overstenket med Blod, men end og Dagen derefter, Parhelii eller Vi-Sole, ved den sterke Mængde, som endda deraf var tilbage i Luften, deraf ere forarsagede; hvilket, som en end og i vore Tider rar Omstændighed, vel bør observeres (p).

§ 38

Ikke ret længe derefter, nemlig 1008, har Nordlyset atter været at see, og havt den Lykke, at det er blevet antegnet af den saa kaldede *Annalista Saxo* (q) der kortelig fortæller, at forbemeldte Aar, er man ved Natte-Tider blevet et stort Skin vaer som af mange blev seet: *Lux magna*, heder det, à multis visa, apparuit nocte.

R I

§. 39.

(o) Ap *Pistor. Script. Germ. Tom. III. pag. 101.*

(p) Man seer ellers af *Glabri Radulphi Histor. Lib. 2. p. 18. in Pitboei Histor. Franc. Script. XI.* at dette phenomenon og samme Aar har været til Syne i Frankrig, naar det saa heder: *Sequente vero mense Decembrio vespere sabbati ante diem Dominicæ nativitatís apparuit in aëre portentum mirabile, species videlicet seu moles ipsa immensi Draconis à Septentrionali plaga egrediens cum nimia coruscatione petebat Austrum &c.*

(q) Ap *Eccard. in Corp. Histor. Med. Ævi Tom. I. pag. 409.* Kort Tid derved at regne, nemlig 1014. har saadant et Luft-Skin paa nye indfundet sig; hvilket oßbemeldte *Chronogr. Saxo* bevidner med disse Ord loc. cit. pag. 227. *Ros miranda & nimium stupenda contigit 3. Calend. Oct. in partibus occidentalium regionum Walachix & Flandrx. Horrendæ nubes apparere, quæ per tres noctes modo miro immobiles minas intuentibus intulere &c. Sæva pestilentia & mors subitanea sequuntur.*

§ 39

Men nu kommer jeg til en Historie, som kan tiene os til Prøve, saavel paa Munkenes Kunst og Ferdighed i at betiene sig af alle usædvanlige Hændelser, for at sette dem selv og deres afdøde Helgene i Ansæelse blant de enfoldige, som paa deres egne urmæltige Chimærer og taabelige Forestillinger, hvortil intet kunde give dem rigere og beqvemere Materie end Nordlyset, som forestiller sig i hundrede Slags Figurer og Gestalter, og hvori man let kunde indbilde sig selv og andre at see Armeer i Luften, Faller, Spyde, Faner, Heste, Skibe, Fæde, Drager, Korse, Rugler, Stjerner, og jeg veed ikke hvad, alle sammen Titler, som man i gamle Dage har behaget at beære Nordlyset med. Bemeldte Historie, hvortil jeg denne Gang fornemmelig sigter, fortællles os af *Odorannus Monachus* (r) som noget der skal være passeret med ham selv, nemlig at da han, efter et Løfte, som Dronning Constantia i et vist Tilfælde havde gjort, omtrent Aar 1031, af samme var bleven sendt, for at lade St. Saviniani Legeme, som hidindtil havde været indsluttet i en Bly-Riste, nedlegge i en anden gjort af kostbarere Metal, samt beprydet med Guld og Edelstene, er han undervejs om Natten bleven et Lys eller en Stjerne vaer, der syntes ligesom at ville føre og vise ham Veien til Helgenens Hvile-Sted; hvorom man videre kan faae hans egne Ord at høre, som ere disse: *Veniens vero (sc. Odorannus) post Solis occasum ad Stæ Columbæ portum &c. inter cæteras Stellæ quibus nox illustrabatur, vidit quoddam Sydus exsurgere, eo quo æstivo tempore solet horam diei primam Sol demonstrare. Quod exiliens de sui ortus loco virtute divina coepit ferri velociter per aera, petens coeli eminentiora loca, pene usq; ad illud punctum, quo ea tempestate solet fieri hora sexta &c. Stella vero in loco, quo venerat paulatim substitit, & retrogrado cursu ad locum, unde venerat, in unius horæ spatio iterum rediit, quam pene usque ad tertiam vigiliam noctis contemplantes,*

[r] Ap; *Du Chesne* Script. Franc. Tom. 2. pag. 640.

plantas, eam inter cætera Sydera implere cursum solitum viderunt *ovantes* & inter se quid demonstraret, conferentes. Quibus animo occurrit, quod coeptum iter *prospero cursu peragerent* &c. At dette intet andet har været, end et Nordlys, kan alle Omstændighe. der gøre os bevistigt, som ere (1) at det allerførst er seet i Nord-Øst, hvor Solen om Sommeren rinder op, og (2) paa en Tid da Himmelen var gandske stjerneklar. (3) at det, har faret meget gesvindt og hastigt igiennem Lufften, men dog (4) tillige efter Haanden spredt sig allt mere og mere ud, indtil det var steget til en vis Høyde paa Himmelen, (5) at det der en Tid lang er blevet staaende paa samme Sted, og (6) efter en Times Forløb har begyndt at trekke sig efter Haanden tilbage, indtil det endelig (7) er gaaet til samme Sted, hvor det var kommen fra, nemlig Norden. Et andet Slags meteoron kan dette ikke have været; thi dertil er Tiden for lang; en heller en Comet: thi dertil er den for kort. Imidlertid bliver dog vel Sammenhængen denne, at Forfatteren af den Lighed, han har forestillet sig at der var imellem dette phænomenon og en Comet med sin lange Svants, har taget Anledning at give det Navn af en Sydus eller Stjerne, og deraf videre at gøre sig den søde Indbildning, at dette Lys var udsendt ved en Gudommelig Kraft (*virtute divina* som han siger) for at ledsage ham paa sin hellige Reise, ligesom de 3 Bise af Øster ved en Stjerne, hvilkens Malerne har fundet for godt at aftegne med en lang Svants hos, og Skribenten uden Tvil har havt for Dine, bleve ledsagede til Bethlehem. Og er det ei mere urmeligt eller underligt, at denne Mand kan have gjort sig saadane Tanker, end at andre paa de Tider har kundet indbilde sig, at de saae den Hellig Mand nedkomme i en hvaltig Dues Skikkelse over deres Helgene, som over Christum i Daaben. At henderfor har givet dette phænomenon og Nordlys Navn af en Stjerne, er ei at undre over, sær naar man betænker, at andre og har gjort det samme, som foruden andre Exempler kan sees af det, hvilket (S. 25.) tilføner anført. Hertil kommer endnu dette, at det Begreb, som endeel af de Gamle har gjort sig over Comet-Stjerne, har været saadant, at Nordlyset let kunde

sammenblandes dermed, og det ene faae Navn af det andet. Hvor-
paa vi ei allene tilførn (s), saa vidt de gamle Græker og Romere
er angaaende, har taget Exempler og Bevis af Seneca; Men at
de midlere Tiders Skribenter ogsaa har været af samme Tanker,
det kan man see af *Joh. Bromtons Ord*, naar han saa taler (t):
Quidam dicunt Cometam non esse Stellam, sed *nubem ignea cla-*
ritate accensam. Da nu visse Nordlyse ogsaa kan ansees for en
lysende eller brændende Sky, som Skribenten her kalder Co-
meterne; saa kunde de begge let tages for eet det samme, og de
første sigesaa vel faae Navn af Stjerner, som de sidste.

§. 40.

Åar 1069. har Nordlyset ogsaa været til Synne; som man
kan see af *Annalista Saxo*, som derom paa forbeholdte Sted ta-
taler (u). Saa vel som og Åar 1093; Hvorpaa vi til *Bidnes-*
byrd ei allene har disse *Bertoldi Constantiensis Ord* for os i hans Ap-
pend. ad *Hermannii Chron.* ap. *Urstisum German. Script. Illustr.*
T. I. p. 368. In *Alemannia* per diversa loca multi ignes per aërem
simul ferri videbantur in octava Epiphaniæ, in summo mane;
Men og de Skribenter, som her under *Not.* (u) anføres. Ja at
det og en Snes Åar tilførn, nemlig 1074, er blevet seet til *Worms*,
kan vi lære af *Chron. Histor. German.* ap. *Schardium Scriptor.*
Re-

(s) §. II. Not. (y).

(t) *Chron.* pag. 961. ap. *Twysden Script. Angl.*

(u) *Eccard. Corp. Hist. Med. Aui. Tom. I.* pag. 377. *Andet* har vel ei heller den Stjerne været,
som *Alberic-Monach.* *Chron.* pag. 121. Part. post. fortæller at være seet *Palme-Søndags*
Aften 1077. brugende disse Ord: *Dominica palmarum circa horam sextam sereno coelo*
stella apparuit. Saa vel som og det Fælle, som *Chronogr. Saxo* under Åar 1093. om-
taler, naar det heder: *Leibnitz. Access. Histor.* pag. 272. *Visus est splendor, quasi fa-*
sula volans per aërem ab oriente; Men Albericus Monach. loc. cit. pag. 141. end ty-
deligere beskriver, saa vel af *Maaneder*, som *Timen om Natten*, ved hvilken det blev
seet: *An. 1093, figer han, jaculum ignitum à meridie usque ad aquilonem per coelum*
ferri visum est Calendis Augusti prima hora noctis.

Rerum Germ. T. I. p. 757, hvor det fortælles med disse merkværdige Omstændigheder: VI. Kal. Febr. visum est in coelo signum mirabile. Oriente Sole duæ simul columnæ aurei coloris splendidissimi fulgoris dextra leuaque oriebantur, quæ usque quo Sol aliquantis lineis in altum excresceret, eodem jubare rutilantes permanebant. Præcedenti quoque nocte coelestem arcum circa gallorum cantum serenissimo coelo plerique videbant. Frigus erat validissimum &c: *Florentius Wigorniensis* fortæller (x), at Aar 1095. saae man mangfoldige Stierner falde af Himmelen. Pridie Non: Aprilis in nocte visæ sunt Stellæ quasi de coelo cadere. Og er dette phænomenon ei allene seet i Engzelland, men og, paa samme Tid, af mangfoldige Mennesker i Frankerige, og af *Order. Vitali* (y) noget vidtøsteltgere beskrevet med disse Ord: Anno ab incarn. Domini 1095, indict. 3. pridie Non. April., feria 4. Luna 25. in Gallis ab innumerabilibus inspectoribus visus est tantus Stellarum discursus, ut grando, nisi luceret, præ densitate putarentur. Multi etiam Stellas cecidisse opinati sunt. Samme Stribent mælder ogsaa om et andet Lust. Ekin af Samme Slags, som og er seet bemeldte Aar, men nogen Tid efter foranførte, nemlig i Maji Maaned, naar han saa siger (z) An. ab incarnat. Dom. MXCV. Siccitas & mortalitas hominum fuerunt, & Stellæ quadam nocte mensis Maji De coelo cadere visæ sunt. Men *Job. Bronston* henfører dette, eller maa skee rettere et andet af samme Beskaffenhed, til efterfølgende Aar 1096, brugende derom disse Ord (a): Eodem tempore Stellæ ita spissæ de coelo cadere visæ sut, quod minime poterant numerari. At nu disse phænomena skal henføres til

Rt 3

det

(x) In Chron. ex Chron. pag. 647.

(y) Hist. Eccles. pag. 718. *Alber. Monach.* Chron. Part. post. pag. 145. anfører selv samme Ord som han siger sig at have taget af en anden, ved *Ravn Baldricus*; men legger nogle saa Ord til ved Slutningen, naar han siger: Quas (stellas) quidam opinati sunt cecidisse, quidam motus earum motus Christianitatis interpretati sunt.

(z) Hist. Eccles. ap. *Du Chesne* Scrip. Rer. Normann. pag. 568.

(a) In Chron. ap. *Tvovsden* Script. 10. Angl. col. 992.

det Slags, som man gemenligen kalder Stjerne-Skud, vil vel ingen paaftaae, da alle Omstændigheder kan vise, at det virkelig intet andet har været end Nordlyse, og man desuden, uagtet at Skribenterne paa alle disse Steder har behaget at give dem Navn af Stjerner, ei allene af hvad vi herom tilforn (b) har erindret, kan see, at man paa de Tider har forestillet sig Nordlyset, som det var lutter Stjerner, der fore igiennem Luften, men vi ogsaa har en anden Skribentes (c) Ord for os, som tydeligt vise, hvad disse Stjerner har været og afmale os det phænomenon, som Aar 1096 lod sig til Syne, saaledes: Sole ad occasum vergente, & nubecula in aëre nulla apparente, ignei quasi *globuli* diuersis aëris in locis emicuerunt, rursusque aliis in firmamenti partibus se condiderunt. Hoc quidem non ignem, sed angelicas fuisse opinantur potestates, commotionem gentium, quæ secuta est, præfigurantium (d).

§ 41.

Aaret derefter nemlig 1097. har Nordlyset atter igjen indfundet sig, da Tilskuerne har forestillet sig det under en anden Gestalt og gjort et Kors deraf: Thi saaledes taler *Sim. Dunelmensis* derom (e): Stella, quæ Cometes dicitur, tertio Cal. Octobris per 15. dies apparuit. Nonnulli Signum mirabile & quasi ardens in modum Crucis, eo tempore se vidisse in coelo affirmarunt. Selv samme Ord og Beskrivelse derover findes ogsaa hos *Flor. Wigorniensis* (f), som dog henfører det til efterfølgende Aar 1098. At ellers dette forunderlige Tegn, som Skribenten kalder det, har været et Nordlys, vil vel ingen negte, i sær da man hos en anden Skribent finder en tydeligere Beskrivelse derover, hvoraf man kan see at

(b) §. 25. 39.

(c) Chron. *Rheginonis* ap. *Pistorium* Script. German. Tom. III. pag. 663.(d) *Chronogr. Saxo* Loc. cit. taler og om dette phænomenon, men med noget Tilleg, begyndende saaledes: Hoc anno (1096) aliquid ante nec visum nec auditum, seculis imminere signis à coelo præjactabatur frequentius; de quibus unum ponatur, ut de reliquis fides habeatur. Die quodam advesperascente &c. Resten omtrent som foran.(e) Ap. *Twysden* loc. cit. col. 223.

(f) Loc. cit. pag. 648.

at Nordlyset den Tid virkelig har ladet sig tilsiyne og været det, hvortil foransførte Ord sigte. Den jeg her mener er *Robertus Monachus*, som har følgende derom (g) A. C. 1097. Sub illa nocte Cometa inter alia coeli Sidera rutilabat, & suæ lucis radios producebat, & inter Septentrionem & orientem igneus rubor in coelo coruscabat. Her har vi baade Cometen igien, som og Korset, men paa en anden Maade beskrevet. Om det sidste er nu vel ingen Tvil, at det jo har været Nordlyset; men om denne Comet ogsaa skal regnes derhen, som jeg snart vilde troe, maae andre domme om. I det mindste gibe *Annal. de Margan* (h) dette Nordlys Navn af Stjerner, naar der saa siges: Anno 1097. visæ sunt Stellæ jacula velut inter se emittentes.

S. 42.

Endelig komme vi til det Aar 1098, hos hvilket foransførte *Sim. Dunelmensis* (i) har antegnet efterfølgende: Splendor insolitus per totam fere noctem V. Calend. Oct. emicuit. Med hvilken *Joh. Bromton* og stemmer overeens naar han saa siger (k): Eodem anno (1098) visus est Sanguis in ætate à quodam fonte &c. ebullire Post hæc coelum tota nocte apparuit rubrum quasi pene arderet. Samme bevidner ogsaa *Herr. de Knyghton* (l), samt *Order. Vitalis* (m), foruden andre i *Sær Bertold. Constant.* in Append. ad *Herman.* ap. *Urstifium Germ. Script. Illustr.* T. I. p. 377. hvis Ord ere disse: Hoc anno factum est mirabile Signum in coelo 5. Cal. Oct.

ut

[g] *Histor. Hierosolymitarum Libr. 5.*

[h] *Vid. Scriptor. Angl. 5. post Bedam pag. 3.* Det samme g'ør og *Alber. Monach. Chron.* pag. 152. Part. post. hos hvilken vi finde disse Ord derom: An. 1097. Cometes in Occidente apparuit tota primæ hebdömada. Et mox. Anno decimo Regis Angliæ Guillelmi apparuit Cometes Calend. Oct. 15. diebus majorem Crinememittens ad orientem versus Austrum; apparuerunt & aliæ Stellæ, quasi jacula inter se emittentes.

(i) Ap. *Tvøysden* loc. cit. pag. 223.

(k) *Chron.* ap. *Tvøysden* loc. cit. col. 995.

(l) *De Euentibus Angliæ* ap. *Tvøysden* loc. cit. col. 2370.

(m) *Histor. Eccles.* ap. *du Chesnæ Histor. Norman.* Scriptor. p. 76t.

ut tota pene illa nocte magna pars coeli sangvinea appareret. Nec rubor ille tantum in uno loco permansit, sed omnes partes coeli peruagauit &c. Ellers har dette Nordlys et allene været at see i i Engelland, men og paa andre Steder: Thi saa taler *Sigebert. Gemblacensis* i hans Chronographia (n) derom: Multis in locis 5. Calend. Oct. coelum quasi ardere visum est nocturno tempore. Ja *Order. Vitalis* (o) bevidner, at det end ogsaa er seet i de Østlige Lande, af dem, som ved de Tider vare paa de hellige Tog imod Saracenerne, naar han bruger disse Ord: An. 1098. Quadam nocte ab Occidente ignis de coelo visus est imminere, & intra Turcorum castra tanquam cadens defæuire. Og skulde da samme betegne det Slag, som den Gang blev holdt mellem bemeldte Saracener og de Christne; hvormed vor Forfatter ogsaa tydelig udlader sig paa et andet Sted, naar han saa siger (p): In ipsa nocte (5 Cal. Oct.) *terribile Signum* mundo manifestatum est. Totum nempe coelum quasi arderet, fere cunctis Occidentalibus rubicundum ut sangvis visum est. Tunc, ut postmodum audivimus, in Eois partibus Christiani contra Ethnicos pugnauerunt. Ved disse Tider omtrent blev og et andet saadant phænomenon seet, et allene i Antiochia, men og over hele Verden; som det heder i Fragmento Historiæ Franc. ap. *Pithocum* Histor. Franc. Script. XI. p. 90. Vergente una dierum sole ad occasum, dum adhuc in eadem essent urbe (Antiochia) per noctem illam usque ad auroram textit maximus rubor velut sanguinis coelum, ab Oriente per Septentrionem pertingens usque in Occidentem, qui rubor in omnibus orbis partibus visus est. Til anførte kan endnu legges det phænomenon, som blev seet 1099. og *Chronogr. Saxo* beskriver saaledes: Visus est globus igneus miræ magnitudinis ab occidente in orientem per aërem deferri.

§. 43.

(n) Ap. *Pistorium* Script. German. Tom. I. pag. 852.

(o) Loc. cit.

(p) Loc. cit. p. 766.

Førend vi komme til det 12te Seculum, som vi nu vilse tage for os, maae vi i Forveien erindre dette, at bemeldte Kors-Toge og Hellige Krige, samt den store Alarm og de Uroligheder, som hele Europa og den største Deel af Asia ved den Leilighed bleve satte udi, har givet de da levende tilstreffelig Anledning at være nøieagtpaa givende paa alt det, som kunde henføres til Vidunder, Mirakler og Forevarfler, og selgelig skaffet Stribenterne Materie nok til at være særdeles flittige i at optegne, naar og hvorledes saadane phaenomena, som Nordlyset, har været at see. Herover finde vi ogsaa, at lige fra Aar 1095, (q) da disse merkverdige Krigs-Toge bleve besluttede, og videre frem efter, saa længe denne commotio gentium, som det heder i *Rbeginonis Chronico* (r), vedvarede, har Nordlyset over alt været i Gang og allevegne indjaget Frygt og Forskrekkeelse. Derover heder det og hos *Chronogr. Saxo*, at man den Tid allevegne hørte tale om Vidunder, som Forbude for disse hellige Tog, naar han siger: Anno 1096. Signum in Sole apparuit V. Non. Mart. &c. Diverfa quoque prodigia mundus parturuisse *Ubique* referebatur. Mox ex omnibus pene terræ, sed maxime ab occidentalium regnorum, tam Regum & nobilium, quam etiam Vulgi utriusque sexus innumerabilis turmæ armata manu Hierosolymam tendere cœperunt. Adskillige Exemppler derpaa har vi allerede fremført, og end flere vilse vi faae at see, da vi nu begive os til det 12 Seculum: Thi strax i Begyndelsen deraf, nemlig 1101, møder os følgende, som *Abb. Stadensis* (s) til bemeldte Aar har antegnet: An. 1101. visus est volans ignis ad instar non modicæ civitatis. Over den Vide af Himmelen, at det, som Stribenten her siger, kunde ansees for en temmelig stor Stad, har vel intet meteoron kundet strække sig, uden Nordlyset allene. Følgende Aar, nemlig 1102, har det atter været til Syne, som

¶ I

man

(q) See §. 40. sqq.

(r) See §. 40. mod Enden deraf.

(s) Chron. Slav. pag. 254. Conf. Chron. Abbas. Usberg. p. 181. ed. Argent.

man kan see af *Magno Chron. Belgico* (t) hvor det saaledes heder: Apparuerunt & alia Stella, quasi jacula inter se emittentes. Hvilke Ord tillige kan tiene til at bestørke, hvad tilforn (§. 39. 40.) om saadane Stierner, som her menes, er sagt, eller videre derom kan blive anført. Om dette Nordlys, eller et andet, som samme Aar blev seet, finde vi ogsaa Underretning hos en Russisk Stribent, ved Navn *Theodosius Kioniensis* (v) som fortæller, at Aar 1102. saae man fra den 29. Januar. af, i tre samfælde Nætter, et Tegn paa Himmelen, bestaaende ligesom af brendende Flammer, der fra Sønden, Norden, Vesten og Østen steg i Beiret, og gjorde Himmelen saa lys, som om Maanen skinnede. Man fremfor andet ere det merkverdigt, som *Chron. Abbatis Usbergensis* pag. 245. fortæller om de Luft-Stin og Stierner, som dette Aar, eller næst foregaaende bleve seete, naar det saa heder: Præterea signum in sole quod præscriptum est, visum, multaque, quæ tam in aëre, quam in terris portenta apparuerunt, ad hujusmodi exercitia (expeditiones cruciatas) non paucos antea torpidos excitaverunt. E quibus aliqua hic interferi duximus utilissimum, cuncta vero longissimum; & nos Cometem &c. tunc circa Non. Oct. vidimus. Anno vero post hæc tertio, stellam aliam in oriente locum suum longo interstitio sal-tibus mutantem, 6. Kal. Mart. conspeximus. Nubes quoque sanguineas tam ab occidente, quam oriente surgentes, sibi que invicem in cæli centro concurrentes. Rursusque mediis fere noctibus a Septentrione igneos exurgere splendores: plerumque etiam faculas per aërem volitantes, vidisse nos testibus plerisque comprobamus &c.. Af hvilke Ord vi kortelig anmerke: (1) Hvor nye agtpaa-givende man da var paa alle usædvanlige Hændelser. (2) Hvor vel Munkene vidste at betiene sig af dem, for at saae Folk til at danse efter deres Pibe. (3) At Cometer og Nordlyset gjerne fulgtes ad. (4) At det sidste ofte fik Navn af en Stierne. (5) Hvorledes man vidste at henføre de adskillige Skikkelser, hvorunder man forestillede sig det, til nærværende Omskændigheder; og (6) at alle saadane Luft-Syne ei altid ere optegnede; med videre.

S. 44.

(t) Pag. 147.

(v) See Samlung Russisch. Gesch. P. 5. pag. 390.

§ 44.

I de Aaringer imellem 1104. og 1114. har man ofte seet de saa kaldede Krigshære i Luften: Thi iblant andre merkværdige Ting, som i disse ti Aar ere passerede, har *Werner. Roleminck* i hans *Fasciculo temporum* (x) ogsaa anført følgende: *Acies in cœlo apparuerunt.* At samme, Aar 1105. i *Særdeleshed* har tildraget sig, kan *Alb. Stadenfis* paa oven anførte Sted (y) give os Underretning om, naar han saa taler: *An. 1105. ignis inter Sidera visus est fulgere.* De usædvanlige Stierner, som *Florent. Wigorniensis* (z) bevidner at være seete Aar 1106, efterat han tilforn har talt om en Comet, som samme Tid var paa Himmelen, bliver og uden Tvil intet andet end Nordlyset: Thi saadanne ere hans Ord derom: *Quidam dixerunt, se plures insolitas Stellæ eo tempore vidisse; Og samme ere det vel, at Alber. Monachus Chron. pag. 198. part. post. ligeledes taler om, og fortæller at være seet i Italien, med følgende Omstændigheder: An. 1106. pridie Id. Febr. apud Barrum Italiæ Stellæ visæ sunt in Cœlo per diem, nunc quasi inter se concurrentes, nunc quasi in terram cadentes. Toto fere mense Februario Cometes apparuit.*

§. 45.

Heraf maae jeg tage Anledning til følgende Anmerkning: Det er værdt at legge Mærke til, at i de Aaringer, da Skribenterne tale om Cometer, finder man dem ogsaa som oftest at have noget om Nordlyset at fortælle os. Hvoraf man kan gjøre den Slutning, at de enten, som tilforn er erindret, har anseet Nordlyset for at have en mærkelig Overensstemmelse med Cometerne, eller og, naar disse i de Tider saa forfærdelige og med deres Skieg, Haar eller Svants fornummede Bussemænd komme ansettende paa Himmelen, at da alle har havt deres Øyne henvendte derhen, samt nye

Pl 2

obser-

(x) *Ap. Pistorium Scriptor. German. Tom. 2. pag. 499.*

(y) *Pag. 256.*

(z) *Loc. cit. pag. 652.*

observeret og lagt Mærke til alle usædvanlige Hændelser i Luften, hvilke da maatte passere for ligesaa mange Forbude om overhængende Ulykker. I saadanne Omstændigheder kunde det ei andet være, end jo saa forunderlig en Ting, som Nordslyset, hvoraf man kan gjøre sig saa mange Spøgeser, chimæriske Figurer og Forestillinger, som man lystet, ogsaa frem for andre maatte komme i Betragtning, i Aigt tages og optegnes.

§. 46.

At Nordslyset og Cometer, som sagt er, hos Skribenterne gjerne følges ad, derpaa kan vi endnu fremføre et nyt Exempel, naar vi komme til Aar 1114, om hvilket *Matth. Westmonasteriensis* saaledes taler (a) Eodem anno, mense Decembri, cælum repente rubens apparuit, acsi arderet, luna patiente eclipsin. Cometa apparuit Mense Maji. Dette Phænomenon anfører ogsaa *Matth. Parisiensis*, (b) men medder ikke videre derom, end at man saae Himmelemen brende; Cælum ardere visum, hvilket er gjerne den almindeligste Stil, naar der skal tales om Nordslyset. (*Abbas Usbergensis* bevidner og i hans Chron. p. 199. ed. Argent. at han Aar 1117. selv havde seet saadant Phænomenon, naar han saa siger: 14. Kal. Mart. hora vespertina vidimus nubes, vel sanguineas ab aquilone surgere, & per medium firmamentum sese extendendo, ipsi mundo terrorem non modicum incutete. Nam ut postea didicimus, unicuique civitati tam vicinus ipse fulgor videbatur, ut ibidem rerum omnium finem minari putaretur.)

§. 47.

Vi gaae ei længere, end til Aaret 1118, førend vi atter træffe paa Spor af Nordslyset, saa vel hos *Sigebert. Gemblacensem* (c), som

[a] Flor. Historiarum, p. 239.

[b] Histor. Angl. edit. Watts. p. 66.

[c] Ap. Pistor. loc. cit. p. 867.

og i *Magno Chron. Belgico* (d). Den første taler derom med disse Ord: *Ignæ acies è Septentrione in Orientem in cælo apparuerunt, deinde per totum cælum sparsæ plurima noctis parte fuerunt.* Samme Beretning finder man ogsaa hos *Alber. Monach.* Chron. part. post. pag. 230. med den Forandring, at han siger dette Phænomenon blev seet Aar 1116, decimo tertio Calendas Januarii, prima hora noctis &c. & quod videntibus miraculo & stupori fuerit. Efter taler samme Skribent ogsaa om et andet mærkverdigt Luft-Syn, under bemeldte Aar 1116, med disse Ord: *Tertio nonas Augusti, summo auroræ diluculo à parte orientis cum ingenti flamma circumlavit Civitatem (Leodium) tantus ignis, ut omnes divinitus cremari existimarent. Post hæc magnus turbo erumpens ab occidente ipsum ignem visus aliquantulum obscurasse. Iterum quasi victor ignis cum flamma recaluit, & iterum turbine revertente paululum delituit. Tertio etiam ipse ignis recaluit, & tertio nihilominus turbine victus cecidit.* Efterfølgende Aar, nemlig 1119, har man atter seet Tegn dertil; Og ere *Order. Vitalis* Ord, hvoraf jeg dette slutter, disse (e): *Eodem tempore (mensè Aug.) rubor maximus à Pexcio per Medantum visus est in Neustriam discurrere, & per tres noctes hujus modi Signum multis Gallorum manifestatum est in aëre.* Diversis vero modis videntes hoc interpretati sunt. Siden har jeg ikke fundet noget, dette Phænomenon angaaende, førend ved Aaret 1138, da *Florent. Wigorniensis* (f) afmåler os et

¶ 3

saaledes:

[d] Ap. *Pistor.* loc. cit. Tom. 3. p. 146 *Chronic. Abbatis Usperg.* nævder og om et stort og mærkverdigt Luft-Syn, som næst foregaaende Aar 1117. Ied sig see, og beskriver det saaledes: *XIII. Kal. Mart. hora vespertina vidimus nubes vel sanguineas ab Aquilone surgere, & per medium firmamentum sese extendendo, ipsi mundo terrorem non modicum incutere. Nam ut postea didicimus, unicuique civitati tam vicinus ipse fulgor videbatur, ut ibidem rerum omnium finem minari putaretur.*

[e] *Histor. Eccles. ap. Du Chesne Script. Rer. Normann.* p. 881.

[f] Loc. cit. p. 670. Man sees dog af *Alber. Monach.* Chron. part. post. p. 258, at det ogsaa har været til Syneti Aar tilføren, nemlig 1128; thi saa taler han derom: *Apud Sues-*

saaledes: Septimo die mensis *Octobris Luna existente* 29, in crepusculo noctis sextæ Sabbati, versus aquilonares partes visum est firmamentum totum rubicundum. *Radii etiam diversi coloris visi sunt*, mixtim apparentes & evanescentes. Erant hæc forte *significantiâ* maximam quam prælibavimus *sanguinis effusionem*, factam per Northumbriam & in plurimis aliis locis per Angliam. Af hvilke Ord vi for nærværende allene ville anmerke dette, at Nordlyset ogsaa de Tider er gierne seet i Nør eller Nye, Luna 29, og at dets Straaler, som det skied fra sig, har havt adskillige Farver. Ellers bliver dette uden Tvivl sanne, som Autor *Gestorum Stephani Reg. Angl.* gjør saa stort Bæsen af, naar han derom saa siger (g): Tam magnum enimvero, tamq; stupendum fuit hoc malum, ut non solum hominibus horrendum, verum etiam *de celo magnum* declaratum sit & admirandum: cum paulo antequam hoc contigisset, viderimus non modicam cœli partem ad instar *fornacis ardentis* igneas spissim *scintillas*, emittere, *ignitosque* miræ conflagrationis *globos*, tanquam vivi incendii *carbones* non in uno tantum, sed divise variis in locis agiliter sese ac densanter movere. Et hæc nimirum tam aperta, tamq; visibilis *ignivoma cœli facies* vel futuram maximi sanguinis effusionem, vel indicibilem, quæ subsecuta est, villarum & urbium exprimebat cremationem &c. In Libro quoque Machabæorum cum intuerentur igneas discurrere in cœlo *acies*, militumque aëriorum nil nisi ignem spirantium communes conflictus, verissime futuri mali agnoscebant portenta &c. Non igitur me lector rugosa sanna derideat, si *polum*, quem his oculis in *ardorem conversum*, densissimæque conspexi *ignis & carbonum velleræ* præferre, malorum futurorum formam dixerim, illiusq; dirissimæ pestis, quæ in Northumbria consequenter evenit, significationem. Her merke vi saa løseligen (1) at dette Nordlys skal have betydet en stor Blods-Udgydelse og andre Ulykker. (2) De adskillige Navne og Titler, som det her tillegges,

tionem mense Septembri &c. Sed & plures asseruerunt, stellas miræ magnitudinis tenebrosam noctis caliginem intra Ecclesiam persequendo fugasse.

[g] Ap. *Du Chesne Scriptor. Rer. Normann.* p. 938.

legges, da det nu kaldes en brendende Ovn, som udfæd Ild-Gnist-
ster og Ild-Kugler, der saae ud ligesom gloende Kul, nu en Ild-
spydende Abning paa Himmelen; nu gloende Krigshære i Luf-
ten; og nu igien Nord-Polen forandret ligesom til en brendende
Ild, og gloende Kul, der fore om hinanden ligesom tykke Ild-Taver.
(3) At Skribenten synes at være bange for at blive lastet og ugleet, fordi
han gjør disse phænomena til Tegnet, som skulde betyde de overhæn-
gende Ulykker, og søger derfor at komme derfra med en Undskyld-
ning; Saa man deraf skulde slutte, at man ogsaa i de Tider har
havt saadane, som ikke har anseet disse phænomena for andet, end
blotte naturlige Hendelser.

S. 48.

At Nordlyset ogsaa midt i dette Seculo, nemlig Aar 1150,
har viist sig paa Himmelen, det kan vi lære af den saa kaldede Chro-
nica Regia S. Pantaleonis (h), hvor man til bemeldte Aar finder no-
get optegnet derom. *Chronica Normanniae* (i) melder og om saadant
et phænomenon, som skal være seet efterfølgende Aar 1151, med
disse Ord: In ipsa nocte (17. Kal. Aug.) fulgor nimius & postea quasi
Draco ingens visus est in caelo discurrere ab Occidente in Orientem.
Saa Aar derefter, nemlig 1156, er saadant atter blevet seet; hvor-
over nys anførte *Chronica* (k) giver følgende Beskrivelse: Sabbato
infra octavas Paschæ i Abricatino Villa, quæ vocatur Landa-aronis
circa meridiem (medium noctis) quasi de terra emergens turbo ma-
ximus, quæque proxima involuit & rapuit: ad ultimum quasi quæ-
dam columna rubei & cerulei coloris sub turbine ascendens in sublime
stetit, & videbatur, & audiebantur quasi sagittæ & lanceæ in ipsa co-
lumna defigi, licet non appareret intuentibus quis eas agitaret. In
turbine, qui stabat super columnam, apparebant quasi diversæ Spe-
cies

[h] Ap. *Eccard. Corp. Histor. med. ævi* Tom. I. p. 934.

[i] Vid. *Du Chesne. Scriptor. Normann.* p. 985.

[k] *Loc. cit.* p. 992.

cies volucrum in eodem volitantium. Subsecuta est illico hominum &c. Her har de Tidens overtroiske og frugtbare Indbildninger atter forestillet os Nordlyset under nye Gestalter og Navne, saasom af en stor Hvirvel-Vind, der trekkede af Sted med alt hvad som kom den nær, af en stor Støtte, som steg høit i Veiret, og saae rød og blaaagtig ud; af mangfoldige Pile og Spyd, og af adskillig Slags Fugle, som fløie i Luften om hinaanden.

§. 49.

Hvad bemeldte Chronica (l) endnu videre mælder om de Stierner, som Aar 1166. bleve seete, kan vel ei hells til andet, end Nordlyset, henføres, da det derom saa heder: In Vigilia Natalis Domini dux Stellæ ignei coloris, quarum una erat magna, altera parva, apparuerunt in Occidente quasi conjunctæ; postea disjunctæ sunt longo spatio, & apparere desinuerunt. Samme kan ogsaa siges om de Nat-Syne, som *Gervasius* i hans Chronica (m) i Anledning af Erkebisp Thomæ Død, anfører til Aar 1171, med følgende Ord: Beato martyre nostro (Thoma Cantuariensi) consummato, visitavit nos Oriens ex alto in Visionibus nocturnis, Martyris novi Sanctitatem ostendens. Underligt nok, at just dette Aar, da bemeldte Erkebisp blev tagen af Dage, har været saa frugtbart paa deslige Nat-phænomenis! jeg kan troe, for at skaffe denne nye Helgen og Martyr, hvilket og vor Skribent paastaar, en Smule Hellighed, som han og behøvede.

§. 50.

Er ellers sidst anførte Luft-Skin ei saa tydelig beskrevet, som det vel kunde og burde; saa kan man være des vissere, at det phænomenon, som 2de Aar der efter, nemlig 1173, har ladet sig see, virkelig intet andet har været, end Nordlyset selv. Dette fortæller ogsaa samme *Gervasius* paa foranførte Sted (n) saaledes: Ann. 1173.

[l] Loc. cit. p. 1002.

[m] Vid. *Tvøysden* Scriptor. 10 Angl. p. 1417.

[n] Loc. cit. p. 1423.

1173. Idus *Februarii* apparuit in cælo *Signum* mirabile nocte plusquam *media*. Nam rubor quidam videbatur in aëre inter Orientem & Occidentem in parte aquilonari. *Radii* autem *albi* per transversum ruboris illius erant, qui nunc graciles in modum *Lancearum*, nunc vero lati in modum *tabularum*, & nunc hic nunc ibi quasi à terra sursum in cælum erecti. Erant prædicti radii candidi, ut radii Solis, cum *densissimam penetrant unbeam*. Subsecutus est Splendor lucidus *auroræ* simillimus æstivæ, cum in diem lucebat; postremo *densissima* nubes subnigra in eodem climate quasi à terra elevata est, quæ diem illum paluatim succrescens obumbravit. Det som, foruden andre Omstændigheder, fornemmelig ved denne Beskrivelse bør legges Merke til, er dette, at Forfatteren har observeret, det Nordlyset den Gang saae ud, iblant andre Gestalter, som det tillige havde, ligesom naar Solen staaer bag nogle tykke Skyer, og kaster Straler need igiennem Abningerne derimellem, eller den, som man gemenligen kalder det, trekker Vand; hvilket kommer vel overeens med de nyeres Observationer. Ellers maa ved dette Nordlys ogsaa følgende Omstændighed i Agt tages, nemlig at det og paa andre Steder, end i Engelland, i samme Maaned, som før er nældt, men et Par Dage tilforn, er seet saa klart og skinnende, at man derved kunde taalle hver en Skilling, man havde i sin Pomme, som *Magn. Chron. Belgicum* derom taler, (o) naar det saa heder: Tertio Idus *Februarii* apparent igneæ acies in cælo de nocte, & lux tanta emicat, ut quilibet nummus possit agnosci cujus monetæ sit.

S. 51.

Næstfølgende Aar, efterat disse stærke Nordlyse vare bleve seete, som da er 1174. har man paa ny igien udi November-Maaned observeret et andet, hvilket *Radulfus de Diceto* i hans *Ymagines Histor.* (p) saaledes beskriver: Pridie Nonas *Novembr.* circa mediam noctem, per unius horæ spatium, & eo amplius, tota coeli fa-

M m

cies

[o] Ap. *Pistorium* Scriptor. Rer. German. Tom III. pag. 179.

[p] Vid. *Tvoysden* Scriptor. IO. Angl. col. 584.

cies ab aquilonari parte sanguineo visa est rubore suffundi. Om hvilken Skribent vi ellers, ved denne Leilighed, maae merke dette, som og kan gielde om andre, nemlig at i hans saa kaldede Abbreviationes Chronicorum, som er et kort Udtog af mangfoldige andre Kroniker, mælder han ikke eet eneste Ord om Nordlyset, skjønt adskillige af de Skribenter, som han har udcopieret, tale mange Gange derom: Thi deraf kan man see, at Marsagen, hvorfor endeel Skribenter saa fielden eller aldrig tale om Nordlyset, har heller været hos dem, der har udcopieret og affkrevet dem, eller der skulde observere og optegne det, end hos Nordlyset selv.

§. 52.

Det Nordlys, som Aar 1177. blev seet, har adskillige Skribenter gjort sig Umage for at anføre, og bør derfor ei heller af os forbigaaes. Den første er nys bemeldte *Radulphus*, som paa oven anførte Sted derom taler med disse Omstændigheder: (q) *Kal. Oct. hyems secuta est tempestuosissima. Illuxerunt choruscationes miræ toti regno Anglorum 3 Kal. Dec. Ventus vehemens eruens fylvas, ædificia subruens venit ab austro Kal. Dec.* Ved hvilke Ord man i Besynderlighed merker (1) at Vinteren, førend dette Nordlys blev seet, har været overmaade streng; (2) at det er seet over hele Engelland; og (3) at en forskrekkelig Storm fra Sønden strax har fulgt derpaa. De saa kaldede *Annales de Margan* (r) har næsten det samme derom, hvor det saaledes heder: *Anno 1177. fuit coruscatio mira per totam terram.* Men *Gervasius* (s) beskriver det endnu langt udførligere og artigere, med følgende Ord: *Hoc anno Vigilia Sti. Andreae Apostoli hora nondum prima apparuit in Cantia rubor quidam quasi flamma ardens & volans impulsu venti, qui veniebat. Quidam vero certissime affirmabant Draconem flammeum, crispo capite se manifeste eadem hora vidisse. Dixerunt plurimi Signum hoc sive Draconis feu flammæ ardentis vel ruboris per totam Angliam apparuisse. Die tertia ventus flavit fortissime à supra dicto climate.*

§. 53.

(q) Pag. 599.

(r) Inter Scriptor. Histor. Anglicanæ 5. post Bedam pag. 9.

(s) Chronic. ap. *Tvvsden* Scriptor. 10. Ang. col. 1444.

S. 53.

Sidst anførte *Geruasius* (t) fortæller os ogsaa om et andet Luft-Syn som Aar 1188. blev seet over Kirken i Cantelberg; hvorom hans Ord ere disse: *Claritas magna visa est descendere super Ecclesiam Cantuariæ nocte fere media, 4. Idus Octob., & tres personæ in ipsa claritate, duo sc. Episcopi mitrati, medius eorum erat absque mitra.* Ingen fortænter mig vel derfor, at jeg gjør disse ærbørdige Mand, som Skribenten her taler om, med alle deres pontificalibus og Biske Suer, til lutter phantasier og Veirlys, som ingensteds har havt blemme, uden i Munkenes Hierne og den flygtige lyende Materie i Nordlyset, som kan forestille hvad det skal være: Thi det er ikke vanskeligere at forestille sig Bisper og Prester i saa Tilfælde, end Soldater, Heste, Ryttere, Spyde og saa videre. Ellers taler bemeldte Forfatter endnu om et andet Nordlys, som og samme Aar, men nogen Tid derefter blev seet, og af ham betegnes med disse Ord (u): *Splendor magnus visus est in Cantuaria nocte media 13. Kal. Januarii & XI. Kal. ejusdem obiit Ricardus Wintoniensis Episcopus.* Hvorved han uden Tvivl vil sige saa meget, som at dette store Nat-Skin har betydet Bispens Død. For Resten kan den Beskrivelse, som foranførte *Annales de Margan* give derover (x), end videre overtøye os, at alt dette har virkelig intet andet været end vore Nordlyse.

S. 54.

Et Par Steder har vi endnu tilbage, som et kan forbigaaes. Det første finde vi hos *Pistorium* (y) med disse Ord: *An. 1192. visa est Species ignis terribilis, totum orbem ad plagam borealem occupans.* Hvortil kan legges det Luft-Syn, som næst

Mm 2

fore-

(t) Loc. cit. col. 1534.

(n) Loc. cit. col. pag. 1538.

(x) Loc. cit. pag. 10.

(y) Script. Rer. German. Tom. I, pag. 1000.

foregaaende Aar i Maji Maaned blev seet i Frankertig, med Tilskuernes største Forstreckelse, saasom de Christne just samme Tid laae i Haar med Saracenerne om det Hellige Land. *Rigordus de Gestis Philippi Aug. ap. Pitboeum, Hist. Franc. Scriptor. XI. p. 192, er den, som taler derom saaledes: Eodem anno (1191.) pridie Idus Maji in Pertico apud Nogentum visæ sunt acies militum de aëre in terram descendentium, & ibi facta inter se mirabili pugna, subito evanuerunt; quod videntes incolæ illius terræ, nimio terrore percussi, tundentes pectora sua reuertebantur. Det andet har vi taget af oft ansførte *Geruasio (z)*, som fortæller os, at Aar 1195, i Sept. Maaned saae man atter et forunderligt Skin over Kirken i Cantelberg; hvorom hans Ord ere disse: Quarto Idus Septemb. advesperascente jam die miranda claritas visa est descendere super Ecclesiam Cantuariensem.*

S. 55.

Hvad det 13de Seculum er angaaende; saa finder man i samme saa mange Spor og Tegn til Nordlyset, at man har ingen Aarsag at gjøre sig de Tanker, at det den Tid har været usædvanligere, end enten før eller siden: Thi at det i de første Aaringer deraf, nemlig 1203, har været til Syne, finde vi hos *Struvium (a)*. Og Aaret strax derefter, nemlig 1204, har vi et særdeles merkeligt Exempel derpaa, da *Matth. Westmonasteriensis (b)* giver os følgende Underretning derom: Eodemqve anno, Kalend. April., in prima noctis vigilia tantus rubor apparuit in coelo versus Orientem & Aquilonem, ut videretur succendi firmamentum, in quo tamen rubore vehementissimo Stellæ, quod terribilius & mirabilius fuit, micantes apparuerunt. Duravit autem hæc visio usque ad noctis medium. Den merkverdige Omstændighed i det Skribenten her fortæller, er denne, at man er bleven vaer, hvorledes man igien-

nem

(z) Loc. cit. col. 1559.

(a) Scriptor. Rer. Germann. Tom. I. pag. 374.

(b) Flor. Histor. pag. 265.

nem den røde eller mørkagtige Materie, som viser sig under Nordlysets Bue, eller rettere, igiennem de lysende Skyer selv, kunde see Stjerneerne glimre; hvilken merkværdige Observation jeg ikke erindrer mig at have truffet hos nogen anden af de ældre Stribenter.

§. 56.

Nogle Aar derefter nemlig 1219, har Nordlyset atter viist sig paa Himmelen, men været derhos saa ulykkelig, at det af nogle er blevet anseet for lutter Dævler og onde Aander, som man kan see af *Henr. de Knyghtons* Beskrivelse derover, hvor det saaledes afmales (c). In die St. Lucæ Evangelistæ irruit ventus à Septentrione, quatiens domos, pomaria, nemora, turres Ecclesiarum, visique sunt *Dracones ignei & maligni Spiritus in turbine volitare*. Den stærke Norden-Vind, her omtales, havde vel bragt disse Drager og onde Aander med sig fra Hekken-Fjeld eller Fjeld-Botnen i Grønland, og skal vel uden Tvil være det samme, som *Chronicon Reginonis* (d) med et mildere Navn kalder Angelicas potestates.

§. 57.

At Nordlyset i de 25. Aars Tid, som ere imellem 1225. og 1250, et een, men mange Gange har ladet sig see, det kan et allene gotgiøres ved Exempler af *Matth. Parisiensi* (e), som taler om et Nordlys, der var til Syne Aar 1243; og af *Alb. Stadenfi* (f), hos hvilken vi finde Underretning om et andet, som Aar 1245. lod sig see; men *Matth. Westmonasteriensis* (g) bevidner det ogsaa med udtrykkelig Ord, naar han saa siger: *Omnia autem elementa,*
M m 3
quod

(c) Vid. *Tvoysden Script.* 10. Angl. col. 2430.

(d) See §. 10. og 40.

(e) *Histor. Anglic.* edit. Watts. pag. 602.

(f) *Chronic. Sclavorum* pag. 315.

(g) *Flor. Historiar.* pag. 349.

quod est notabile & significativum, hac ultima annorum quinquagena (ab anno 1225. ad an. 1250.) insolitum & irregulare detrimentum tolerarunt. Ignis quasi fulgur temporibus hyemalibus frequenter reboavit, & terribiliter cecidit, & emicuit contra naturæ cursum consuetum. Aër quasi prægnans prænotato tonitru, fulgore &c. Det overnaturlige, som Stribenten her tillegger den ommeldte Ild, som saae ud ligesom en Lyn-Ild, skal da vel have bestaaet derudi, at den idelig blev seet om Vinters Tide, som han siger, næsten over den hele Himmel, og naar Luften fra alle Damper, som kunde antendes, syntes at være gandske frie og reene.

S. 58.

Uf nys bemeldte *Matth. Westmonasteriensi* (h), vilse et endnu anføre et Exempel, henhørende til dette Seculum: Thi iblant andre merkbaarde Ting, som han fortæller at have tildraget sig Nar 1263, taler han og om Nordlyset saaledes: Eodem anno 4. Kal. August. Signum quoddam stupendum valde & admirandum apparuit in firmamento circa mediam noctem, à parte Aquilonari. Ingen vil vel tage Anledning at tvile paa, at dette har været Nordlyset, af den Omstændighed, at det blev seet saa godt som midt om Sommeren, eller sidst i Julii Maaned: Thi at saadant, udi de sydlige Lande, ogsaa i de senere Tider er skeet, har de Nyere observeret.

S. 59.

Saae vi nu videre frem til det 14de Seculum, saa finde vi Nordlyset den Tid, som tilforn, at være seet overalt, ei allene under

(h) Loc. cit. pag. 384. Hvertil kan legges et andet, som findes anført i *Annal. Dominicanorum Colmariens.* ap. *Urtisium Germ. Scriptor. Illustr.* P. II. pag. 13. med disse Ord: Quarto monas Augusti visa sunt de dormitorio Prædicatorum lumina multa per modum pugnantium discurrentia; og blev seet An. 1277. Til andet end Nordlyset kan vel ei heller det Syn henføres, som sammesteds p. 28. saaledes fortælles: In Lombardia apparuerunt in aère duo monachi albus & niger, bonam horam se mutuo impugnabant, & postea in vastam solitudinem descenderunt.

under Nord, men ogsaa i de sydligste Lande af Europa, som udi Italien og paa andre Steder. At Nordlyset Aar 1309. har ladet sig til Syne udi Italien, det kan Forfatteren til Keiser Henric den 7des Bedrifter, lære os (i), naar han derom saaledes taler: An. 1309. coelum ardere visum, discurrente flamma vortice à plaga boreali in meridiem, leggende dette dertil, at Stedet, hvor man saaledes saae Himmelen brende, var i Italien. Hvorom ogsaa Chron. Hieros. ed. à Reinecio Tom. 2. p. 6. bruger disse Ord: Anno à Christo genito MCCCIX. d. VI. Idus Maji coelum ardere visum, discurrente Flamma vertice è plaga boreali in meridiem. Quo typo adventum Henrici portendi Italorum multi crediderunt. Og at samme, nogle Aar derefter, nemlig Aar 1222, ogsaa har vist sig i Danmark og omliggende Lande, kan vi see af en gammel Chronologie over hvad som har tildraget sig fra 1020 til 1323, hvor det saaledes hedder (k): 1322. Sævissima hiems in Martio. Signa mirabilia apparuerunt in coelo.

§. 60.

At Nordlyset ligeledes midt i dette Seculo har været bekiendt, det kan man merke, naar man kommer til det Aar 1353, da Nordlyset tvende Gange har vist sig for Tilskuerne, som man kan see af den Beskrivelse, som *Magn. Chron. Belgicum* (l) giver os derover. Samme har ogsaa tildraget sig et Par Aars Tid derefter, og det ved Sommers Tid i Aaret 1355; hvorom *Henr. de Knyghton* (m) giver os følgende Underretning: In ætate sequenti apparuerunt Duo Vexilla in firmamento, unum rubrum, & aliud azurium, & in multis partibus regni videbantur à pluribus & congregiebantur simul alterum adversus alterum rebellando; tandem vexillum rubrum rebellavit azurium & prostravit ad terram sub se, ut videbatur

(i) Vid. *Reuberi Scriptor. Veter.* Tom. un. pag. 463.

(k) Vid. *Westphal. Monum. Cimbr.* Tom. III pag. 543.

(l) Ap. *Pistor. Script. Rer. German.* Tom. III. pag. 332.

(m) Vid. *Twysden Scriptor.* 10. Angl. col. 2608.

debatur. Enhver som har betragtet Nordlyset, eller læst saa vel de Samles som Myeres Tanker derom, kan let see hvad disse tvende Sauer har været. Og skal det meget undre mig, om Forfatteren med denne Forklaring ikke har havt sin Hensigt til det store Slag, som Aaret efter blev holdt mellem de Engelske og Franske, hvorudi de sidste bleve slagte af Marcken, og deres Konge Johannes fangen bortført til Engelland.

S. 61.

Vi haste videre fort og komme til den Efterretning, som foranførte *Knyghton* (n) giver os om de mange phænomena, som have vrist sig mod Enden af dette Seculo, særdeles i det Aar 1388, og været at see nu i en, nu igien i en anden Skikkelse, næsten hver eneste Nat, skönt paa adskilte Steeder, de 2de Maaneder Novemb. og Decemb. heel igiennem, saa dette ene Sted kan være nok for at vise, hvor giængs Nordlyset da har været. Hans egne Ord derom ere værde at anføres, og lyde saaledes: *Qvædam forma in specie ignis in multis locis Angliæ apparuit, nunc in una forma, nunc in alia, quasi singulis noctibus, in diversis tamen locis, per menses Novembris & Decembris. Et sæpe quando quis solus gradiebatur, cum illo ibat, & cum stante stabat. Et quibusdam apparuit in forma rotæ volubilis ardentis, aliis autem in forma barelli (Cadi) rotundi flammam ignis superius emittentis, aliis vero in forma longi igni ardentis, & sic aliis in una forma, aliis vero in alia forma per multum tempus hyemis, præcipue in Comitatibus Leycestriæ & Northamptoniæ apparuit. Cum vero plures simul gradiebantur, non se eis approximavit, sed sed quasi de longe eis apparuit. Foruden de adskillte Navne og Skikkelser, hvilke Nordlyset her faaer, deels af et brændende Siul, som idelst dreier sig omkring, deels af et stort rundt Fad, som udspyer brændende Luer, deels af en lang brændende Bielke; maae men her i Særdeleshed legge Merke til den Indbildning, som Skribenten og andre har gjort sig derom, da dem syntes, ligesom Nordlyset kom ned til dem og fulgte dem i Hælene, naar de ginge for sig selv*

(n) Loc. cit. col. 2705.

selv allene: Thi samme kommer temmelig vel overeens med de Tanker, som endel langt op i Nord og giøre sig derom, og hvortil de uden Tvil har taget Anledning af Nordlysets ugemene Flygtighed, løbende ud derpaa, at der maa være noget levende, maa See Angelicæ potestates derudi: Thi jeg erindrer mig ofte at have hørt i min Opvæxt udi Nordlandene i Norge, at man kunde faae Nordlyset til at komme ned og følge efter sig, naar man vilde vifte ad det med et hvidt Tørklæde; Men Forsøget syntes mig den Tid at være alt for farligt at giøre.

§. 62.

Iblant de Forandringer og mærkelige Hændelser, som i det 15de Seculo tildroge sig udi Europa, har man ingen, der forarsagede saa stor Opsigt, som Constantinopels Indtagelse af Tørkerne Aar 1453. Deraf toge da mange Anledning at indbilde sig og andre, at de i det Nordlys, som samme Aar blev seet (o), havde merket en stor Hob Hunde, som fore iglennem Luften, adskillige Slags Værg, en Mængde Fodfolk, først de let bevæbnede, og siden Pikenerere og Skolddragere, og endelig Rytteriet, som sluttede Troppen, det er, efter deres Indbildning, en Skikkelse og Udkaft af den hele Tørkiske Krigshær, som den kom anmarcherend: mod Constantinopel. For Resten har dette Seculum ei været saa særdeles usædvanlige Tilfælde underkastet; og blive vel de Hussitiske Uroligheder i Böhmen blant de mærkværdigste, som og derover har nydt den Ære, at faae et Nordlys i Selskab med sig: Thi saa taler *Alb. Crontzius*, efterat han lidt i Forveien har skreget mod de kætteriske Böhmer, derom (p): Der zeit (Aar 1432.) hat man grosse feurige Strahlen, als wen sich der Himmel mit brenntender glut auf und zuthate, über Böhemen gesehen. Man seer altsaa saa vel af disse, som nogle

N n

andre

(o) See *Frobessii Tractat de Aurora boreali* pag. 27.

(p) See hans *Vandalia*, öbersæket durch *Macropum* Lib. XI. Cap. 27.

andre Steder hos *Frobefium* (q), at Nordlyset end og i dette Seculo, ei har været saa usædvanligt, men har ladet sig til Synne i Begyndelsen saa vel, som i Midten og mod Enden deraf; saa at hviss Skribenterne end intet tilstrækkeligt derom havde optegnet, maatte saadant heller tilskrives enten deres egen Efterladenhed, eller andre Omstændigheder, end Nordlyset selv. Ingen maa derfor gjøre sig de Tanker, at jeg anseer Skribenternes Forsømmelse som eneste Aarsag, hvorfor man ved visse Tider finder saa lidet om Nordlyset optegnet, eller at jeg paastaar, det Nordlyset paa alle Tider og alle Steder, besynderlig i de sydlige Lande, i de forrige Seculis har været at see. Ingenlunde! Men jeg vil alleneeste, at Nordlysets Udeblivelse paa visse Steder og Tider ei bør tilskrives Nordlyset i sig selv, eller dets egentlige Aarsagers enten Formerelse eller Formindskelse, men at visse andre Tilfælde og Omstændigheder ere Skyld derudi, at skjønt det kunde, saa bliver det dog et altid og lige sterkt seet: Thi her maa tages i Betragtning, at dette phænomenon fornemmeligen kun sees paa en vis Tid af Aaret, paa visse Steder af Himmelen, og paa visse Tider i Maa-neden; og altsaa kan Luften og den mellembærende atmosfæra, samt Veirets, som just ved de Tider, naar Nordlyset, og paa de Steder, hvor det skulde sees, indfalder, og Landets Bestaffenhed glerne forarsage, at Nordlyset bliver seet paa eet Sted, og ikke paa et andet, i eet Land ofte, og i et andet stelden, nogle Aar overalt, saa vel under Nord, som i de sydlige Lande, men i de andre Aaringer igien, besynderlig paa de sidste Steder, stelden eller aldrig; hvilket Forfarenhed og Exempler af dette Seculo noksom kan overb. vise os om. Deraf kommer det vel ogsaa, at Nordlyset en vis Tid, og under visse Omstændigheder af Veiret og Luften, kan vise sig usædvanligt klart og overalt forskrekkelig stort og flygtigt, men at det siden kan vare mange Aar, et halvt Seculum og længere, førend man faaer det saak. des igien at see.

(q) Loc. cit.

Men lad os nuda komme, efter denne giorte Erindring, til det 16de Seculum, da vi skal faae nye Prover at see, hvor noie Skribenterne i at observere og optegne Nordlyset har rettet sig efter Tidernes Omstændigheder, og at min foran i denne Henseende giorte Paastand ei er uden Grund: Thi ligesom dette Seculum beel igieuenem, udi alle Kanter af Europa, var særdeles frugtbart paa store Forandringer, Reformationer og Uroligheder saa vel i Kirken, som Staten; saa er der og neppe noget Nar, hvori man jo finder Nordlyset at være seet, i Agt taget og antegnet. For at overbevise Læseren herom, kunde det være nok at henvise ham til forbemeldte Frobesii Tractat, hvor der findes baade saa mange og saa tydelige Exempler, som heri kunde være tilstrekkelige nok. Men imidlertid vil det dog ei være af Beten, at vi og her anføre nogle, særdeles dem, som hos ham ei findes antegnede. Først og fornemmeligen bliver da dette værdt at i Agt tage, at man i dette Seculo finder et allene Nordlyset at være seet, men at man og har gjort sig Umage og Tanter for at udfinde Aarsagerne dertil; hvorpaa man har Exempel i *Olaio Magno*, naar han i sin *Historia Gentium Septentr.* (r) holder for at Nordlyset, kommer af et Slags refle-

Nn 2

(r) Hans egne Ord, hvortil her sigtes, ere følgende: *Apparent sapissime in partibus Aquilonis sub sereno coelo totis noctibus in Septembri clara atque continua fulmina, quae magis minantur, quam lacerant inspectores, dum arcanis rationibus (unde extrahuntur) nubes non longe positae, fulminandi materiam tenuem administrant. Alia vero vulgi opinio est de fulmine hujusmodi nocturno, quod infinita pinguium piscium agmina (halecum scilicet) suo continuo reflexu, ac saltu, post autumnii initium, tantum splendorem, nubibus, immittant, ut coruscatio è coelo decidere credatur: nullaque sine tali spectaculo vox est, prout inferius lib. de piscibus cap. de halecibus ostenditur. Men i den 20. Bog Cap 29 De natura halecis, som Autor her beraaber sig paa, findes ikke derom, mere end disse Ord: *Oculi ejus (halecis) instar luminis noctu lucent in mari: immo quod magis est, hujus piscis maximo motu, ac reflexu vasti sui agminis, quasi fulgura & coruscationes per æquora excitata apparent, fulgura halecis communiter nuncupata.**

reflexion fra det Sten, som forarsages i Luften af smaa Fiske, som Sild og andre. Altsaa maatte vel Tingen selv, førend han saae sig om Aarsagerne dertil, være ham og andre almindelig og bekendt. Men hvad videre Exempler angaaer; saa vilde vi tage det første af *Martino Cromero* (s) som i hans *Poeste Historie* beridner, at man Aar. 1518. saae Himmelen fem Timer om Natten at brænde; og fra ham begive os til *Jacob. Milichium* (t), hvilken i Anledning af et vist Sted hos *Plinium*, hvor der tales om et Phænomenon, som vel ikke kan være andet end Nordlyset, fortæller om sig selv, at han til Wittenberg, Aar 1523. i Januarii Maaned, har seet lige saadant et: Hic Vitebergæ, siger han, an. Dom. 1523. in Januario visa est trabs ab oriente in occasum, ante ortum solis, hora circiter quarta, quæ clarissimam lucem in illo aëris tractu efficiebat. Hæc materia initio velut hasta in longum porrecta ardebat, paulatimque in orbem coiens exstinguebatur.

Og

- (s) Lib. 7. Endnu ældre er det, som *Seb. Bacmeister* in *Prodromo Megapoleos Liberatæ. Westphal. Monum. Cimbr. Tom. III. pag. 1092.* anfører med disse Ord: Hoc etiam anno 1506. circa nativitatis Christi festum, initio anni, ignis in quantitate Dolii cecidit & coelo ad montem patibuli Civitatis Argensis. Desuper cecidit vir magnus, niger, extensis brachiis ad ignem, & combustus fuit. post cecidit stella ignita, quasi super prætorium, & versa cecidit ad montem Plassenbergk &c.
- (t) Vid. ejus *Comment. ad Plinii Histor. Natur. L. 2. C. 26.* En af de betydeligste Forandringer i dette Seculo var det store Reformationens Verk; Et Nordlys maatte altsaa og være dets Forløber, hvilket blev seet samme Aar, Reformationen begyndte nemlig 1517, og af foransætte *Bacmeister* loc. cit. pag. 1115. beskrives saaledes: Admodum memorabilis est visio, quæ inclytis his tribus Saxonix Principibus, Friderico illi Electori, Johanni & hujus filio Johanni Friderico eodem fere anno 1517. contigit, cum in nocte Nativitatis Christi Vinarix ex Monasterio post mediam noctem ivissent cum multis Ministris, super arcem ibidem in sudo & sereno coelo sanguinei coloris crucem conspexerunt, quæ lucide & proprie coruscabat. Quo Deus illis significare voluit jam instare tempus, in quo sincera de Cruce & merito Christi doctrina prædicanda, ob quam Evangelicam prædicationem Saxonix Domus & tota pariter Germania persecutionem, Crucem & calamitates sustentura sit, sicuti ex effectu sic vere judicavit *Wolff. Lect. memorab. Cent. XVI. Tom. II. p. 77.*

Og af hvis Ord, som han videre legger dertil, naar det saa heder: Longum nimis foret, adscribere exempla, quoties hypercaumata istis temporibus conspecta sint, quia seculum illud foecundum fuit tum horum tum aliorum portentorum, man let kan see, at det den Tid ingenlunde har været rart og usædvanligt at blive saadane Phænomena vaer, men saa almindeligt, at det vilde blive alt for vidtløstigt at opregne dem alle.

S. 64.

Det er enhver bekendt, at det var ved disse Tider, at Kong Christian den Anden var bleven blant endeel af hans Undersaatter, som satte sig op imod ham, saa forhadt, at han i sidstbemeldte Aar maatte rømme sine Riger og Lande. Naar vi nu tage dette og næst foregaaende sammen, saa kan vi let opspore, hvad det maa have været for Vidunder og Luft. Synne, som *Suaningius* i forbeholdte Konges Tid fortæller saa ofte at være seete. Efter de Tidens Møde kunde ikke saa store og merkkelige Hændelser tildrage sig, uden foregaaende eller medfølgende Vidunder og Advarsler. Og altsaa maae vi troe, at samme ere her antegnede, ikke just fordi de i sig selv vare saa usædvanlige, men fordi de bleve seete just paa den Tid, da saa merkverdige Forandringer indfaldt, hvilke efter den da brugelige Stil ikke kunde med nogen Eftertryk fortalles, uden at have skrekkelige Forbude og et Slags Forevarsler for sig, hvor de end skulde tages fra. Ulykken var, at man i dette Aar og ved bemeldte Tider, ei fik nogen Comet at see. Hvad var her da at glore? For ei at være gandske tomhændet, maatte Sælbunde, Stormvinde, Støbregn, og Nord'ysen, det ene ligesaa lidt usædvanligt, som det andet, for en Dag: Thi alt saadant har foranforte *Suaningius* noie optegnet, som Forevarsler for Kong Christians Foretagender mod de Svenske, og hans derpaa fulgtefataliteter. Hvorpaa jeg her til en Prøve, vil anføre nogle af hans Ord, som ere disse (u): Idem hic annus (1519.) in Septentrione novum produ-

xit

(u) Vita Christiani 2. pag. 173.

xit ostentum, quod haud dubie bellum illud durissimum portendit, quod anno insequenti Christianus Rex Suecis fecit &c. Porro (sarer han fort, uden endnu at have sagt, hvorudi bemeldte phænomenon bestod) eodem hoc anno in Norvegia bellua marina admirandæ magnitudinis capta est, longitudine 12. cubitorum, hirsuto oblongoque mento, duos habens sub ventre pedes, ut phoca, seu canis marinus &c. vulgo **Rosmer** appellata. Raro se hæ belluæ marinæ hominum offerunt conspectui &c., quoties autem aut captæ fuerint, aut ex sese eas mare ultro evomuerit, borealium hominum longa observatione deprehensum est, quod hæ belluæ non secus hominibus borealibus futuras mutationes, impendentesqve calamitates *in aqua* prænuntiant, quam meteo-
ra, quæ sursum in aëre *sæpenumero* conspiciuntur. At jeg skal forbigaae andre Steder (x), hvor han taler om Jord-Stieb, om Storm-Binde til Lands og Vands, om Støb-Regn og andet mere, som Tegn paa Kong Christians forestaaende Ulykker.

S. 65.

Men lader os nu gaae videre, for at komme til vor forrige Materie og det Aar 1529. i Særdeleshed, da vi skal finde et nyt phænomenon for os, med samme Forklaring derover, som tilforn er ommeldet: Thi saa raisonnerer *Job. Garceus* i hans Meteorologia (y) derom: Talia prodigia *Chasmatum* & aliorum *sæpe* proponuntur nobis etiam *sine causis physicis*, ut mentes ad poenitentiam flectant. Nonnulli physici hic prælagium siccarum tempestatum desumunt. Ac notatu dignum est, quod Astrologi vaticinantur, ab eo loco bella exoritura, quo visum est Chasma. Hujus effectus vidimus exemplum nostra ætate, Anno 1529. die 9. Januar. inter horam 9. & 10. noctis ingens Chasma per Germaniam conspectum est, ab Oriente in Boream, & Occasum æstivum discurrrens. Eodem anno secuta est Turcarum erup-

(x) Loc. cit. pag. 83. 84. 88.

(y) Pag. 689.

eruptio in Germaniam. Hvoraf vi nu merke (1) At endskönt de Tidens Skribenter ofte har givet Nordlyset Navn af prodigiis ell r Vidunder og andre saadane Titler, saa er det ei skeet fordi de har anseet det for usædvanligt, da Skribenten her giver det Navn af samme og dog udtrykkelig siger, at det var noget giængs; men (2) fordi de holdte det for overnaturlige Tegn (sine causis physicis) som skulde drive Folk til Omvendelse. Andre derimod, som ansaae det for naturlige Hændelser, og Naturkyndige søgte (3) deraf at forudsige, hvad Veirligt der vilde komme. Men Astrologi holdte for, at man maatte vente Krig fra den Kant, hvor Nordlyset viste sig; hvilke Spaadomme i de ældre Tider vel ofte har truffet ind for dem, da de sydlige Lande vare exponerede for idelige Overfald af de nordiske Folk og Sæhaner, som komme fra den Kant, hvor man som oftest blev Nordlyset vaer. Eilers bliver dette phænomenon det selv samme, som *Georgius Olai Upsaliensis* (z) citeret af *Andrea Celfio* (a) anfører med disse Ord: Anno 1529. d. 9. Januar. inter 9. & 10. vespertinam ingens chasma in Germania apparebat, ab ortu usque ad N. W. ubi Sol media ætate occidere solet, sese extendens.

§. 66.

Foranførte *Garcæus* fortæller os ogsaa sammesteds om et andet phænomenon af samme Slags, som blev seet Nar 1536, brugende disse Ord: Aliud chasma conspectum est anno 1536. die 16. Decemb. intra horam 9. & 10. noctis à Septentrione in occasum discurrens. Dette phænomenon har og samme Tid og Dag ladet sig tilsyne i de nordiske Lande, men noget ideligere om Aftenen: Thi saa taler nybemeldte *Georgius Olai* derom: An. 1536. d. 16. Decembr. vesperi inter horam 6 & 7 chasma iterum versus Septentrionem spectabatur, ad plagam S. W. ubi Sol media hyeme occidit, progrediens. Og at man ogsaa andre Tider, et een, men mange Gange, paa sidst bemeldte Steder, har faaet Nordlyset at

(z) In Calendar. dupl. Christianorum & Judæorum.

(a) In Observation. de Lumine Boreali. in præfat.

at see, men dog glort sig samme Forklaring derover, som i de syd-
lige Lande, det kan ei allene *Ad. Traziger* lære os, naar han i sin
Hamburgiske *Khronike* (b), om det Luft-Syn, som Aar 1540.
blev seet, saaledes taler: Dieses Jahr den 3. Januar. des A-
bens würdt zu Hamburg en Wunderzeichen am Himmel
gesehen, und es erfolgete eine neue Kranckheit &c.; men sam-
me kan vi og see af hvad *Stephanus Job. Stephanus* i hans *Historia*
Dan. (c) mælder om de Wunder-Tegn, som ofte og paa mange
Steder udi Danmark lode sig Aar 1553. til Syne, naar det saa
heder: Nec expers *prodigiorum coelestium* fuit hic annus, prope
quod otidianas in urbibus agrisque ostentantium Numinis irati minas.
Etenim species ardentis coeli multis in locis fuit. Alibi *coelum* findi
visum, velut magno hiatu; quaque patuerat, ingentes effulserunt
flammæ. Sol rubere solito magis &c. Qvæ simul omnia coortam
sequenti anno pestilentiam, tam hominibus, quam pecori fune-
sam, denunciauerunt.

S. 67.

Til foranførte Exemp'ler kan endnu legges en Hoben
flere, som fornemmelig ere seete i Holsten, og omliggende Steder,
og af *Lamb. Alardo* (d) saaledes optegnede. Anno 1560. chasma
flammans visum in Septentrione dispergens se versus ortum &
tandem sese colligens evanuit. Og angaaende det, som 2de
Aar derefter blev seet: An. 1562. in vigilia S. Michaëlis visæ sunt
faces ardentes sub Boote hora 10. vespertina. Frigidæ pluvix sub-
secutæ sunt, fruges perdentes. At Nordlyset ogsaa ved dis-
sæder, og altsaa førend i det nu værende Seculo, har været til Syne, i
Bergen her udi Norge, det kan gotgjøres af det Syn, som *Edvard*
Edvardsen, i hans haandskrevne *Beskrivelse* over Bergen (e) for-
tæller

(b) Vid. *Westphal*. Monum. Cimbr. Tom. II. p. 1403.](c) Lib. 2. pag. 363. annex. *Cragii* Annal.(d) Res Nordalbing. ap. *Westphal*. loc. cit. Tom. I. pag. 1906. 1909.

(e) Part. 2. Lib. 3. Cap. 1.

tæller at være seet Aar 1563. paa Palme-Søndags Aften, imellem Kl. 6 og 7, da der i Nordvest opfattede sig en mørk Skye, og andre komme andre Steder fra den i Møde, hvilke udspydede Ild-Damp og Røg, saa det gik vidt og høit op i Himmelen. Samme Aar og siges om det phænomenon, som man samme Aar, lidt for Juel blev vaer om Aftenen ved Kl. 7½, og som varede til den var 9. Aaret derefter, nemlig 1564, den anden Januar. saae man ligeledes, efter hans Beretning, et Luft-Skin, under Skikkelse af et Sverd, eller St. Olufs Breyde, og et Riis, der lignede et Halm-Knippe; og atter samme Aar den 7. April. om Aftenen ved 9 Slet, et andet af samme Slags, da der udi Nord, af en mørk Skye opfattede sig et Legeme, som *Janus Bifrons*, af hvis ene Mund udgik sort Damp og Røg, maadelig sort og stor, hvorunder der saaes en Haand med udstrakte Fingre, som bøiede sig op og ned, hvilket M. Absolon (er Mag. *Absolon Pedersen Beyer*, som ved de Tider var Lector udi Bergen) i Særdeleshed har observeret og antegnet. Ellers merker man herhos, at saadant phænomenon i sidst bemeldte Aar, ogsaa i Januarii og siden i Februarii Maaned, blev seet i Holsteen, hvorom før anførte *Alardus* saa taler: (f) Anno 1564 chasmata conspecta in Holsatia, cum Rex Fridericus d. 12. Jan. & iterum 25. Februar. Chilonii & Plænæ commoraretur. Pestis secuta est Dantisçi & Lubecæ. De øvrige Luft-Skin, som samme Skribent til efterfølgende Aar har antegnet, ville vi korteligen anføre; og taler han da om Aaret 1569. saaledes: (g) Chasmata flammantia conspecta sunt in quatuor cœli partibus super Holsatiam initio Februarii. Om det, som blev seet Aar 1571, med disse Ord: (h) An. 1571. (cum Christiani insignem victoriam navalem de Turcis reportabant) chasmata horrenda versus Occidentem conspecta sunt. Om et andet, som 2de Aar derefter var til Syne, paa

o

denne

[f] Loc. cit. pag. 1907.

[g] Loc. cit. p. 1914.

[h] Loc. cit. p. 1918.

denne Maade (i) An. 1513. chasma lucidum conspectum est 24. Aug. versus occidentem in Septentrionem, continens flammam instar *Stuparum* colligatarum, super Zenith autem *arcus* albicans ab oriente in occidentem. Om det, som næste Aar derpaa lod sig see, saa kortelig: An. 1574 chasma copiosum & fulgurans visum est in Novembri supra Zenith ex Septentr. in Orientem surgens; Men om de 2de, som Aar 1580 i Julii og Sept. Maaned komne til Syne, og hvoraf det sidste i sær var saa klart, at man ved dets Skin kunde see og tælle hvor mange Klokker var, af Viseren i Taarnet, med følgende Omstændigheder: (k) Flammæ coruscantes per totam Septentrionis plagam visæ sunt in aëre; Sed optima temperies secuta est 18. Julii. An. e. d. 10. Sept. vesperi undique flammis ad Zenith ascendentibus ardere visum per totum horizontem, quo aër infectus & foetens maximam partem hominum in oppidis & pagis pectorali morbo decumbere fecit, paucis tamen absuntis. Crempis hoc chasma media nocte tam lucidum fuit, unde in turri & appenso horologio ipsæ horæ numeratæ sunt. Og har *Pomarius* udi hans Continuation af den Saxiske Chronick, (l) endnu til dette Aar antegnet et andet Luft-Syn, hvorom det saa hedder d. 10. Nov. ist ein sehr schrecklich Chasma und Feuer-Zeichen gewesen, darauf alsobald eine greuliche algemeine Krankheit und Seuche, welche die Medici Febrim malignam cum catharro genennet, erfolget ic.

§. 68.

Meent at komne til *Alardum* igien; saa finde vi videre om Aaret 1581, disse Ord hos ham optegnede: An. 1581. d. 22. Januar. chasma lucidum visum in Septentr. versus orientem. A. e. hastæ lucidæ & ardentes conspectæ sunt sub Cynosura versus Zephyrum. Rigesledes har ogsaa Aar 1583. Nordlyset 2de Gange været at see, forst

[i] Loc. cit. p. 1919.

[k] Loc. cit. p. 1928.

[l] Pag. 788. See Seb. Backmeiffers *Megapoleos Liberatæ Prodrum* ap. *Westphal. Mon. Cimbr.* Tom. III. p. 1215.

først St. Laurentii Aften, hvorom det saa heder: Chasma horribile in profesto St. Laurentii flagravit per totum horizontem septentrionalem usque in medium summi aëris assurgens, og siden i Dec: Maaned, hvilket Forfatteren saaledes beskriver: Semicirculus Septentrionalis plagæ in cælo flammis ardere visus ipso vespere diei natalis Christi, qui fuit 25. Decemb. Samme er og skeet efterfølgende Aar 1584, hvorom han saa taler: Chasmata in cælo 4. Mart. conspecta antelucano tempore in Septentrione. (Mox narrat conjunctionem Saturni & Martis, item Jovis & Martis, & ita pergit:) Cum vero eodem tempore cum hac conjunctione chasmata & trajectiones igneæ in cælo conspicerentur, secuta est aëris magna siccitas, mors quoq; Principum &c. Pestis eodem anno. Mox Mense Septemb. cælum in Septentrione & oriente flammis luxit & pestis grassari cœpit &c.

S. 69.

Vi vilde ei længere opholde os med at anføre flere Exempler, men allene til Slutning legge Mærke til det, som bemeldte *Georg. Olai*, paa foransførte Sted, om dette Seculo, i Særdeleshed om den sidste halve Deel deraf, har antegnet med disse Ord: Summatim: à mundi exordio non adeo frequenter chasmata, ac nostro tempore, visa sunt, imprimis ab anno 1560. ad ann. præsertim 1588. *Nulla non hyeme, omnibus fere noctibus serenis*, volitationes in aëre videntur, veluti acies sibi invicem occurrentes, adeo ut inde sonitus omnino exaudiri queat, præsertim *si paulo diligentius attendatur*. Hæc talia, anno præterito 1587. d. 27. Decemb. vesperi circa hor. 9. conspecta sunt. Lumen ex S. O. ad N. W. procedebat adeo horrendum, ut spectatores omnes confiteri necessum haberent, se simile spectaculum per omnem suam vitam nunquam vidisse. Saa vi heraf tydelig kan see, at der endog for vore Tider har været de, der have gjort sig samme Tanker, som endeel nu omstunder, at Nordlyset, lige fra Verdens Begyndelse af, aldrig havde været saa ofte og saa stærkt at see, som i de Aaringer, de selv havde levet og observeret det. Og slaaer det ikke feil, at jo andre, foruden bemeldte Skribent,

bent, saa vel for, som efter hans Tider, har været af samme Mening. I Særdeleshed merke vi af hans Ord om det Nordlys, som blev seet Nar 1587, at Folk paa de Tider derom har dømt ligesom nu omstunder, naar noget stort og mere end almindelig stærkt Nordlys kommer til Syne, nemlig at de i deres hule Livs-Tid aldrig havde seet saa forstreckeligt et Syn, skiont det for Resten var saa gicngs, at ingen Vinter gik forbi, det jo næsten hver eneste Nat, naar Himmelen var klar, lod sig til Syne. Men hvad den Lyd eller Susen angaaer, som han og andre ville have merket med Nordlyset; saa kan deene Indbildning, som og nogle endnu til Dags ere indtagne af, ei have sin Oprindelse uden fra de overtroiske Tider, da man ansaae Nordlyset for Krigshære i Luften (hvilken Titel vor Forfatter og har behaget at give det) som ginge løse paa hinanden med alle Krigs-Manerer og Omstændigheder, som forefalde i et Feldtslag; Da nu Bulder og Allarm er noget, som altid følger med 2de Armeer, naar de ere i Færd med hinanden, og de udi Nordlyset forestillede sig saa tydelig at kunde see de sidste, at de kunde skille Faner, Hester, Fodfolk og Ryttere fra hinanden; saa maatte det ei heller være vanskeligt for de Tiders lettroende Mennesker at høre det første. Hvilken Indbildning, som mange andre af saadant Slags, der eengang have fæstet Rodder, og ere blevne almindelige, siden er bleven fortplantet fra den ene til den anden, og har vedværet indtil vore Tider.

§. 70.

I det 17de Seculo har Nordlyset, som tilforn, til alle Tider været saa gicngs og almindeligt, at *Mairan* ikke med mindste Skik af Rimelighed kan paastaae (m) at fra Anno 1621. (som er det Nar, da *Gassendus* saae det i Frankerige) og til 1686. findes ingen *Observation*, hvoraf man kan slutte, at dette Lys har Kien- delig ladet sig see; Og at fra *Gassendi* Tid alt indtil Begyndelsen

[m] *Traité Physique & Historique de l'Aurore boreale.* Eller Paris. Akademies Physiske Afhandl. oversatte af Steinwehr Tom. VII, p. 587.

sen af dette *Seculo* og til det Aar 1716. var Nordlyset meget fielden at see, og havde kun ladet sig tre eller fire Gange tilsyne; som han siger i sin Beskrivelse over det Nordlys, saa saaes i Frankerig Aar 1726. Thi at jeg intet skal tale om de mange Exempler, som hos *Frobefium* i bemeldte Tractat, næsten til hvert Aar, det hele *Seculum* igiennem anføres, og de Luft-Skin, som *Alardus* (n) til Aar 1614 omtaler med disse Ord: *Chasmata multa in cælo visa sunt per Ungariam, Moraviam & Silesiam*; saa maatte jeg spørge, hvad man da vel skal gjøre af det phænomenon, som *Frisch.* in hans *Diopt.* (o) bevidner at være seet Aar 1625, naar det saa heder: *An. 1625. mens. Jul. Buseni Dichmarsorum naves quædam bellicæ in aëre conspectæ sunt, tormentis suis quasi quoddam fortalitium petentes?* eller af et andet, som hos samme findes saaledes beskrevet. (p) *An. 1635. d. 17. Nov. chasma in oriente circa 6 vespertinam observatum Holsatis formam gerens Cometæ caudati, dein sese dividens figuram quasi gladii assumsit?* Om det Luft-Skin, som den bekiendte *Car. Agerius* (q) Aar 1635. den 15. Januar.

D o 3

faae

[n] Res Nordalbing. loc. cit. p. 1964.

[o] Pag. 6. See *Westphal.* loc. cit. p. 1967. Not. 59. At det samme Aar har ladet sig til Syne i Norden, og i Særdeleshed her i Trondhiem, det har jeg merket af en handskreven Journal, forfattet af *M. Mentz Christophersen*, som den Tid var Con-Rector her ved Skolen, men siden blev Provst til Dom-Kirken, hvor der blant andet findes disse Ord antegnede: *D. 18. Nov. 1625. Hac vespere, ut & priori ita aëre illuminabatur cælum, ut vel lecturo liberum esset literas ad illum distinguere.* Dog maae ingen heraf gjøre sig den Tanke og Slutning, at Nordlyset den Tid maae have været rarere end nu omstunder, eftersom bemeldte Mand har vidst føre det ind i sin Journal, som noget rart; hvilstet vel ingen hos os nu vilde gjøre: Thi at dette ingen Folge bliver, kan nok merkes, naar vi har den Væe at fortælle, at det er sandelig ikke alt rart, hvad som der er indført, men at der staaer meget opregnet, som er langt mere gængs, end Nordlyset enten har været, eller nu er f. e. hvor mange Potter Bl der blev drukket den eller den Dag, hvor længe man var til Gæst hos den eller den, hvilke Slagsmaale der havde været paa Gæden, o. s. v.

[p] Pag. 10. See *Westphal.* loc. cit. p. 1997.

[q] See hans *Ephemerides sive iter Dan, Svec, & Polon.* p. 167.

faae udi Stockholm, vel kan være andet end Nordlyset, da han
 derom saa taler: Cum circa horam decimam nocturnam una cum
 Laurentio Vanderlino, Sveco, domum redirem, observavimus in
 aëre fulgores pererrantes, nubes videlicet lucidas, quas a nimio fri-
 gore inflammari per antiperistasin ajunt? Om ikke de Hollandske
 Søe-Folk, som overvin rede paa Spitsbergen fra Aar 1633 til 1634,
 har begge Aar seet Nordlyset adskillige Gange; som C. G. Zorg-
 drager beretter i hans Tractat om det Grønlandske Fiskerie pag. 320.
 edit. Lips. 1723? Hvorledes den berømte og lærde *J. Peyrerius*, som
 Aar 1645. var i Danmark, og der sammenskrev en Relation om
 Grønland og Island, har kundet sige, at Nordlyset den Tid ei al-
 lene blev seet i Island og Norge, men og i Frankerige og andre
 sydlige Lande, naar han saa taler: (r) Man har forsikret mig,
 at dette Nordlys lader sig see tydelig udi Island og Norge,
 naar Himmelen er klar og der ikke om Natten trekke sig
 Skyer op. Samme lys er ei allene for Indbyggerne i be-
 meldte Nordiske Lande, men strekker sig og indtil vort *Clima*.
 Og er dette Lys uden Tvil det samme, som vor berømte
 Den, den fortreffelig vise og skarpsindige *Philosoph* Herr
Gassendi har sagt mig, at han har observeret mange Gange,
 og givet det Navn af *Aurora borealis*. Det mest merkverdige
phenomenon, som han nogensinde deraf har seet, var det, som
 lod sig see over hele Frankerige, Natten mellem den 12. og 13.
Sept. Anno 1621. Samme har han kortelig indført i Herr
Peyrescii Levnets-Beskrivelse; men det er og meget vel be-
 skrevet i hans lærde Observationer, som ere lagte til hans
 Verk imod *Dn. Flud &c.* Skal man og vel beskylde *Capit. Wood*,
 som Aar 1676. gjorde en Reise Norden omkring Norge og Nova
 Zembla, for at opsoge en Bei omkring Tatariet til Ost-Indien el-
 ler den, som har udgivet hans Reise-Beskrivelse, for Usandsfærdig-
 hed, naar han i sin Reise Journal udtrykkelig mælder om Nordly-
 set, og bevidner det ogsaa at sees i Engeland, med disse Ord:
 Alle

[r] See Voyages au Nord. Part. I. p. 110.

(s) Alle de, som har været, i dette Land (Grønland) tale forunderlige Ting om et vist *phenomenon*, som man kalder Nordlys (North-light) og de, som ikke har seet det, har ont for at begribe det. Dette *phenomenon* sees ordinair imod den Tid, at Maanen er ny. Og endskiønt dette Lys ei sees uden i Nord, saa oplyser det dog det hele Land; undertiden ogsaa Norge, Island og nogle af vore Lande. *Gassendi* (in Vita Peyresk, & in Exercit. in Doct. Flud) siger, at han har selv erfaret det, og beskriver det vidtløftig. Hvad mig angaaer, saa tør jeg sige, at det er det samme, som man seer nogle Gange i England, fornemmelig i de nordlige Deele, og man kalder Ild, der sees i Luften, paa Engelsk Streaming. *Mairans* Paastand, at de, som i dette Seculo, og ved disse Tider have seilet nord paa, til Grønland, Spitsbergen, Nova Zembla, og saa videre, iblant andre og Capit. *Jean Wood* (t) ikke have seet, eller intet melde om Nordlyset, er altsaa gandske urigtig, og falder hen af sig selv; Og i Særdeleshed tager han merkelig feil, naar han i denne Sag beraaber sig iblant andre paa *Jean Huyghen de Linschoten*, da denne i hans Reise-Beskrivelse udtrykkelig baade nævner Nordlyset, og taler der om med disse Ord: (u) Alle Tider, naar Himmelen er klar, har man der (under Nord) et Skin af et Lys, som de Nordiske Søe-Folk og de som boe paa Kysterne, kalde Nordervlys. Straalerne af dette Lys staae temmelig nær den ene hos den anden, og synes at have adskillige Farver, saa at de, som nylig ere komne i disse Lande, blive høilig forundrede derover. Ihvordan det end er, saa er dette Nordervlys meget giængs, naar Vinter-Nætterne stunde til, hvilket vi tydelig har observeret. Jeg vil for Vidtløftigheds Skyld ei tale om mangfoldige andre Exem-

[s] Supplement aux Voyages du Cap. Wood & Frid. Martens I. c. p. 390. Part. 2.

[t] See Physische Abhandlungen. Tom. VIII. p. 334.

[u] See Voyages au Nord. Tom. III. p. 289.

Exempler, da anførte kan være nok, men allene til sidst erindre, at den store Astronomus *Ig. Hevelius* i Dantzic ogsaa Aar 1682 har observeret Nordlyset og beskrevet det saaledes: (x) Die 28. Octobris hora 9 vespertina aurora borea notozephyrum versus hic Gedani apparuit, diversissimos, longissimos fulgentissimosque radios sursum projiciens, ac si caudæ essent trium vel quatuor diversorum eximiorum cometarum. Saa man allene heraf kan see, at Nordlyset ogsaa den Tid har været bekiendt blant Astronomos, skjønt det ikke kom i noget Udraab, eller opvakte nogen Agtpaagivele, førend vor lærde *Ol. Römer* Aar 1707 tog sig først for paa mathematist Maade at beskrive det, og lade sine Observationer derover i Miscellan. Berolinens. (y) indrykke.

§. 71.

Efter at vi have anført alle disse Exempler, angaaende Nordlyset i de forrige Seculis, vil det nu ei være af Beten, om vi til Slutning, til desto mere Oplysning og Overbevisning, her paa eet Sted og paa een Gang forelegge Læseren alle de Kiendetegn, som de Gamle har givet os paa de Luft. Skin, som vi have antaget for Nordlyset, paa det enhver tydelig kan see, hvor vel de komme overeens med Nordlysets phænomenis i vore Tider, og at det følgeligt har intet andet været end eet og det samme. Vi merke da, at disse Phænomena, som de Gamle har givet Navn af brændende (§. 28. 30. 33. 34. 37. 47. 50.) eller blodige (§. 28. 29.) Krigshære i Luften, (§. 10. 23. 24. 26. 31. 44. 69.) af hvide (§. 50.) brændende (§. 62.) og i adskillige Farver sig visende (§. 47.) Straaler mod Norden (§. 10. 14. 17. 19. &c.); af Ild. Kugler (§. 32. 47.), Ild. Sunkler (§. 25. 26.), Ildstød (§. 21. 22.) Ild. Skyer

[x] In Anno Climacterico suarum observat. f. 135.

[y] Tom. I. p. 131. Hvor han tillige selv tilføjer, at han allerede i forrige Aaringer havde observeret det, og at saadane Luft. Skin lode sig see hvert Aar i Norge og Island. See Par. Akadem. Abhandlung. Part. 5. p. 12. Kirck saae det og samme Aar 1707 i Mart. Maaned i Berlin.

Styer (§. 33.) Ildagtig Rødhed (§. 41.); af lysende (§. 11.) lange og brændende Bælter (§. 61. 63.); af en hengende og brændende (§. 12. 20.) rød og blaa (§. 48.) og mod Norden staaende (§. 18.) Støtte, af Cometer (§. 11. 70. &c.); af en Kreds eller Bue (§. 11. 20. 22.) som var hvidagtig og strakte sig fra Vester til Øster (§. 67.); af flyvende Fakler (§. 11.) om hin anden flyvende Fugle (§. 48.) flyvende Ild (§. 43.); af lysende (§. 19. 70.) lynende (§. 19.) blodrøde (§. 19. 33.) Styer, som udspyde Ild, Damp og Røg (§. 70.); af røde (§. 21.) tidfarvete (§. 33.) brændende (§. 41.) og forstreckelige (§. 42.) Tegn (§. 12. &c.); af Vidunder (§. 22. 37. 63. 66.), af brændende Drager (§. 22. 48. 53. 56.) gloende Slange (§. 30.) brændende Stie (§. 25. 26.) en bred Vei (§. 24.); af brændende (§. 49.) usædvanlige (§. 44.) mangfoldige (§. 40. 41. 43.) og store (§. 18. 39) Stierner; af brændende Nabninger (§. 67. 68. 35.), brændende Blus (§. 37. 67.) brændende Lue (§. 52.) brændende Flamme (§. 43.), brændende Siul (§. 61.); og en gloende Ovn (§. 47.); af et rundt Kar, som udspyde Ild (§. 61.); af Lys mod Norden (§. 35. 38.) Lysninger om Natten (§. 23. 52.) NatSyne (§. 49.) usædvanlige Skin (§. 47.) Ild (§. 11.) eller Skikkelse af Ild mod Norden (§. 54.), Illumination paa Himmelen af Lys (§. 29), lyse Linier og Streger (§. 12), Rødhed mod Norden og Østen (§. 55); blodige Vaaben (§. 37.) Lynet (§. 11. 15. 48.) eller Ild, som Lynet (§. 57.); af Ild Spyde (§. 19. 27. 30. 68.) Engler (§. 10.) Onde Aander (§. 56.), Faner (§. 60.) Mirakler (§. 35.) Skibe (§. 70) en Svirvel-Vind (§. 11), Baadshage (§. 12) Sverd eller Dre, Halmknippe, Horknippe, Kors (§. 41.) Uld-Taver, Bredde, Baand, Telt (§. 19.) og hundrede andre saadanne Characterer, som vilde blive alt for vidtløftigt og leedsommeligt at opregne, (1) i Henseende til Tidene oftest seete i Vinter-Maanederne (§. 57.), saasom i Sept. (§. 15. 41. 42. 54. 67. 68.) Octob. (§. 18. 26. 30. 34. 47. 53. 70) Novemb. (§. 26. 33. 51. 52. 61. 67. 70.) Decemb. (§. 21. 26. 31. 34. 46. 49. 53. 61. 66. 68. 69.) Jauuar. (§. 21. 28. 32. 43. 63. 65. 66. 67. 68. 70.) Februar. (§. 23. 28. 43. 50. 67.); men fielden i de andre, særdeles om høieste Som-

mer, saasom i Mart. (§. 24. 68.) April. (§. 12. 40. 55. 67.); Maj. (§. 24. 40.) Jul. (§. 48. 58. 67.) August. (47. 67.); alle Tider efter Solens Nedgang (§. 10. 12. 21. 39. 54. 55.), enten om Aftenen Kl. 6. (§. 70.) mellem 6. og 7. (§. 66. 67.), Kl. $7\frac{1}{2}$. til 9. (§. 67.) Kl. 9. (§. 67. 69. 70.) mellem 9. og 10. (§. 65. 66.), Kl. 10. (§. 67. 70.) og da været ved fra Aftenen til Kl. 3. om Natten (§. 12.) til Midnat (§. 24. 55.) nesten den hele Nat (§. 21. 42. 47. 26. 34.) 5. Timer (§. 63.) undertiden ogsaa kun 1. Time. (§. 35. 39. 51.) eller 2. (§. 15. 18.); eller begyndt først ved Midnat (§. 20. 26. 33. 48. 51. 53. 58.) lidt efter Midnat (§. 32. 50.) Kl. 1. om Natten (§. 23.) eller Kl. 2. (§. 19. 24.) eller Kl. 4. (§. 63.); undertiden først kommet til Synne mod Morgenens (§. 15. 18.) eller ved Hane-Gal (§. 28. 35.). I nogle Aaringer har de været at see 2. Maaneder efter hinanden (§. 61.) eller 3. (§. 28.) i 3. Nætter efter hinanden (§. 19. 43. 47.) nogle Nætter i Rad (§. 27.) eller næsten hver eneste Nat (§. 61. 69.); i andre igien sjelden. (2) Merke vti Henseende til Himmels og Luftens Omstændighed, at disse phænomena ere seete, naar ingen Skyer vare paa Himmelen (§. 10. 39.) men Luften var klar. (§. 12. 39. 40.) og ikke i fuld Maane, men enten i Nye (§. 70.) eller i Næ (§. 24. 40. 47.) (3) Den Kant af Himmelen, hvor saadane Luft-Skin lodde sig see, var Norden (§. 12. 68. II. 47. 17. &c.) dog bleve de tillige ogsaa undertiden først seete i Øster, (§. 24.) og strakte sig derfra til Vester og Nordost (§. 39.) eller fra Øster til Nord og Vester (§. 65.) eller mellem Øster og Nord (§. 26. 41.) eller fra Østen til Norden (§. 28.). Undertiden igien kunne de op i Nord (§. 17.) og udsprede sig derfra til Øster (§. 15. 47. 67. 68.) eller til Sydost, (§. 68.) eller til Vester (§. 66.) eller mod Sønden (§. 59.). Atter blev man dem først vaer mod Vesten (§. 19. 42. 67.) eller i Nordvest (§. 67.) eller mellem Norden og Vesten (§. 24.) hvorfra de bredde sig videre ud mod Norden (§. 50. 67.) og Østen (§. 50.). (4) Naar disse Luft-Skin saaledes komme frem paa Himmelen enten fra een af bemeldte Kanter, eller fra flere paa eensgang (§. 27.) saa sege de ofte lige til Zenith (§. 67. 68.) eller kastede Straaler didhen (§. 14.) som strax igien forsvandt, eller og bleve der en Tid staaende

og gjorde ligesom en Krans (§. 16. 19. 25. 27.) eller Telt (§. 19.), spredde sig og undertiden saaledes ud, at de bedekkede næsten den gandske Himmel (§. 19. 28. 47.) og at det hele Firmament syntes at brænde (§. 42. 55.). (5) Gave samme saadant Skin fra sig, som naar Maanen skinnede paa det klareste (§. 43.), at man maatte tænke, det vilde blive Dag (§. 35.), og det blev saa lyst, at man kunde kiende hver Penge og Skilling, man havde hos sig (§. 50.) og see hvor mange Klokker var paa Viseren i Taarnet (§. 67.). (6) Syntes Himmelen naar disse phænomena lode sig see, at blive rød, som en Jld, med lyse Streger imellem, som Spyd- Stager (§. 12.), eller at brænde (§. 12. 13. 16. 31. 46. 59. 66.) mod Norden (§. 12. 68.) eller at spyde Jld (§. 47.) eller at blive mod Norden rød som Blod (§. 51. 25. 47.) eller en Jld (§. 12. 24.), og som den brændte (§. 42. 46.), eller at see ud mod Norden, som Morgenrøden (§. 17. 50.), eller at aabne sig (§. 28) og Luer deraf frembryde (§. 66.), eller blive rød om Natten (§. 25. 50) som Blod (§. 25. 42.), Luften ogsaa at see rød ud om Natten (§. 25) ligesom den med Blodfulde være overstenket (§. 21) og Nord Polen at brænde (§. 11.) og blive ligesom forandret til Jld (§. 47.) saa den hele Himmel mod Norden syntes at skinne (§. 54. 67. 68.). (7) Viste disse Luft-Skin sig i adskillige Stikkelser, som en Jld der frembrød af en Sky (§. 12); som en Lue, der foer i en Hvirvel fra Norden til Sønden (§. 59); som en Jld, der foer igennem Luften (§. 13. 15. 16. 18. 23.); som mangfoldige Straaler i Nord (§. 17); som en Bue paa Himmelen om Natten (§. 22.) staaende imellem Norden og Vesten (§. 24.); som en Sky, der opstea for alle Kanter af Himmelen og kastede gloende Spidse fra sig (§. 27.); som Stierner der fulde af Himmelen, og lobe om hin hinanden (40.) eller kastede Spyde mod hinanden (§. 41. 43.); som en brændende Dvn, hvoraf udfore Gnist, Jld-Kugler og gloende Kul (§. 47.); som Solen, naar den siges at trekke Vand (§. 50.); som onde Nander der fore om hinanden i en Hvirvel (§. 56); som en Hob Hunde, Nvæg, Fodfolk, Myttere &c.; foruden utallige andre Ting, som disse phænomena forestillede, hvilke (8) stedse forsvandt ved Dagens Komme (§. 18) og mod Morgen (§. 33); havde adskillige Farver (§. 24. 28. 31. 33. 47.); forandrede fra

et Slags til et andet (§. 27. 33.), og vare saa tynde, og af en saa vidt udspredd Materie, at Stierne kunde sees der igiennem (§. 55) (9) Giorde man sig den Indbildning om disse Luft · Skin, at man kunde høre en Slags Lyd eller Susen deraf (§. 15. 37. 48. 69.); at det fulgte Folk i Hølene (§. 61.); Luften deraf at blive besmittet (§. 67.); og at det betydede nogen Lande · Plage eller anden sær merkværdig Hændelse (§. 28. 30. 31. 37. 40. 42. 47. 48. 53. 64. 66.). Hvilke nu opregnedr Omstændigheder, og Kiendetegn, foruden mange andre af samme Slags, som her maae forbigaaes, vi nu mene noksom at kunne bevise, at alle disse phænomena intet andet har været end Nordlyset, og at dette folgelig, mange Secula op igiennem, og maaskee saa længe Verden har staaet, har været ligesaa giengs og almindeligt som nu.

§ 72.

Efterat vi derfor, imod enddeel nyeres, særdeles Hr. Barhows Mening, i foranførte hans Tractat, hidindtil ved Exempler har gotgtort, at Nordlyset fra første og ældste Tider af har været seet omkring Nord · Polen og i vor Atmosphæra; saa vilde vi nu forsøge, om ikke samme à priori, (som man kalder det) naar vi antage nys bemeldte Forfatters hypothesin, ogsaa i Følge af hans egne Grunde og Sætninger kan vises; og tillige ved den Anledning søge at opfulde vort forhen giorte Løfte, som var, at bevise af vore gamle Skrifter, om Grønlands ældste Beskaffenhed, det Iseu saa vel til Lands, som til Søes, i gamle Dage har været der ligesaa stærk, og strakt sig ligesaa vidt, som nu omstunder. Vi ville da, hvad det første er angaaende, og for at komme Sagen nærmere, lidt notere eftersee, hvilke efter bemelte Hypothesin Aarsagerne til Nordlyset ere, da man skal finde, at det fornemmelig kommer an paa disse 2de, nemlig Iseu ved Nord · Polen, eller under Grønland, og de Iis · Partikler i vor Atmosphæra, hvor igiennem Straalerne af et dist Lys, samme maa nu være hvor og hvorfra det end være vil, som reflecteres fra Iseu hen til dem, brykkes til vort Øie. Begge disse Ting mener jeg at have været til, ligesaa vel tilforn, som nu omstunder, folgelig og Nordlyset. Nu seer jeg vel, at man i visse Maader vil negte mig den første Sætning, hvad Iseu angaaer, og paa staae, at den vel i de
ældre

ældre Tider har været til, men ei i saa stor Mængde som nu. Men hertil skal strax videre svares, naar jeg først i Forveien har erindret dette, at enten Isen i de samme Tider har taget til, eller ei, saa maa der paa de Steder, hvorfra Nordlysets Skin, efter Forfatterens observationer skulde komme, fra ældgamle Tider have været Is, og selvfølgelig, hvis hans hypotesis skal gælde, Nordlyset ligesaa vel i forrige og foregaaende Seculis været seet, som i dette: Thi lader os kun overveie, hvad han taler om Nordlyset, naar det formerer en Bue mod Norden, og hvor han da siger, at Buens centrum er, nemlig i N. N. W. Men nu mener jeg, at enhver, der er kyndig i saadane Sager, vil tilstaae mig, at hvor Buens centrum for os synes at være, der maa Nordlysets Skin egentlig komme fra; Er det sandt, saa maa det Nordlys, vi nu see, have sit Lys fra Steder, som ligge for os i N. N. W., og selvfølgelig kan den Grønlandske Is umueligt være Aarsag, som Forfatteren paastaar, til de Nordlys, som lade sig til Syne her omkring Thron-dhien, som efter hans Regning, ligger under den 66. gr., eller noget længere mod Sønden, som andre sette. Thi det er bekiendt, at Grønlands sønderste Odde strekker sig mod Sønden til over den 60. gr.. Skulde da det Nordlys, som her sees, komme fra Isen under Grønland; saa maatte Buens centrum for os være omkring i W. S. W., hvis nemlig Skinnet kom fra Isen, som ligger ved Staten Suk, eller der omkring; det maatte staae i Vest, hvis det kom fra den Is, som er længer op, under 64. eller 66 gr., og altsaa maa vel den Is, hvorfra Nordlyset faaer sit Skin, naar Buens centrum synes at staae i N. N. W., ligge meget høit oppe mod Polen under 70. eller 80. gr., og derover; men paa disse Steder tør vel ingen negte mig, at jo Is har været at finde baade Vinter og Sommer, saa længe vor Jord har staaet, i det mindste efter at den har faaet den inclination mod Solen, som den nu har. Men har der stedse været Is, saa maa og Nordlyset, hvis det har sit Skin, som sagt er, fra Isen, der ligger for os i N. N. W., stedse været seet, ei allene her i Norge og andre nordiske Lande, men ogsaa i de sydlige, eftersom Nordlysets Bue, naar den viser sig paa bemeldte Kant, staaer saa mange Grader over Horizonten, at den og gier-

ne kan sees af dem, som boe paa sidst benevnte Steder. Efter oft anførte observation, at Bæns centrum stændig er ind N. N. W. og altid paa det samme Sted, synes det og at være rimeligt, at Nordlysets Skin gemenligen ei kommer saa meget fra nogen Driv. Iis, saadan som den er, der driver omkring Grønland, som fra et Sted, hvor Ijen, den meste Tid af Aaret baade Vinter og Sommer, enten til Lands eller Søes bestandig bliver liggende. Hvoertil kan henføres og udtydes, hvad *Marten* i hans Spitsbergiske Reise-Beskrivelse, denne Sag angaaende fortæller (z) nemlig: at paa de Steder, hvor Ijen ligger i Søen, seer man paa Himmelen et Skin, som Solens, hvilket ikke kommer af andet, end at Lyset bliver reflecteret af Sneen tilbage i Luften, paa samme Maade, som Skinnet af en Ild reflecteres om Natten. Men paa nogen distance derfra vises Luften blaa eller sortagtig. Paa de Steder, hvor Ijen ligger ligesom smaae Øer, merker man ei dertil. Og seer man da heraf, at jeg ikke forklaster den Mening, at Ijen under Nord er Aarsag til Nordlyset, men vil allene have den Omstændighed forandret, at det ei bliver saa meget den Grønlandske, men heller den, som ligger noget længere mod Norden og Østen; hvilket jeg og synes at kunne gjøre med desto mindre Fornærmelse mod Forfatterens Mening og hypotesis, da Ijens Formerelse under Grønland, efter den antagne Mening, heller er den hinderlig end beforderlig: Thi dersom bemeldte Iis havde imod Enden af det 14de og i Begyndelsen af det 15de Seculo taget saa stærkt Overhaand under Grønland, at Skibsfarten derover blev nedlagt og forglemt, at Kusterne paa den Østre Side saaledes af samme bleve bedekkede, at man ei mere kan komme til Landet, og Ijen siden taget til efter proportion, og saa kiendelig formeret sig, som endeel ville paastaae, at den nu aarligen gjør; saa maatte ei allene Nordlyset, imod salig Hr. Barhows Mening, fra den Tid af, at Ijen saaledes begyndte at formeres, ogsaa have taget saaledes til, at det for nogle hundrede Aar siden kunde sees, ei allene sønder paa Norge, men og i Danmark, Tydskland og andre Steder, efter-

som

2) See Voyage au Nord P. 2. pag. 56.

som vt tilforn af Speculo Regali har seet, at det, mens Seilsatsen til Grønland endnu var i Stand, allerede lod sig til Syne paa Helgeland og andre Steder her Nordenfields; men den Grønlandiske Is ogsaa i den lange Tid allerede have foreøget sig saa vidt, at ei allene det hele Hav mellem Grønland og Island deraf maatte være tilstoppet, men og Vester-Havet dermed saaledes belagt, at Isen skulde række lige til Nord-Cap og Finmarken.

S. 37.

Men jeg gjør mig den Tanke, at ingen har Aarsag at frygte for, det saadant nogeninde skal skee, eller for vore Efterkommeres Skyld og Fremtiden i den Henseende at gjøre sig nogen Scrupel: Thi at vi nu skal komme til den Grønlandiske Is; saa give de Samles Efterretninger derom os ikke mindste Anledning at falde paa de Tanker, at den i gamle Dage har ligget der i mindre Mængde, endnu, men vise tværtimod, at Isen den Tid har strakt sig ligesaa mange Grader mod Sønden, som nu omstunder. Vore gamle Skrifter og de ældste Efterretninger vt har om Grønland, stadfæste alle eendragtigen med hinanden, at det gamle Grønland, paa den østre Side, ei har været for Is og Snees Skyld, længere beboet end til den Fjord Funkabudir, hvilken efter *Torfæi* Kart over det gamle Grønland, laae mellem den 66. og 67. gr.; imidlertid veed vi dog, at Landet paa den Vestre Kant, hvor Isen burde have tiltaget, ligesaa vel som paa den Øre, endog nu omstunder, kan beboes et allene paa bemeldte Høide, men og længere op mod Norden. Til Bevis for hvad om bemeldte Fjord nylig er sagt, ville vi her allene beraabe os paa en gammel Beskrivelse over Grønland, som en indfødt Grønlander af den Norske colonie, ved Navn *Iver Bere* har sammensat, hvis Ord, som mest tilforladelige, derom ere disse (a): Længere nord paa øster Siden mod Isbjergene, ligger en *Savn*, som heder Funkabudir, saa kaldet, fordi ndi

St.

(a) See *Torfæi* Grönlantlia, og *A. Bussæi* Beskrivelse over Grønland, i MSS. hvor *Beres* Beskrivelse er indført. Cap. 3.

St. Olafs Tid brød der et Skib i samme Havn, som endnu gaaer i Grønland almindelig Røgte om. Paa fornævnte Skib var en St. Olafs Smaasvend eller Tiener, som med nogle andre af Folket druknede;c.; Videre paa østre Siden, nord hen mod Jisbjergene, ligger en stor Øe, kaldet Ransøy, hvor der er almindelig Jagt efter hvide Bjørne;c. Derfra længer i Nord paa øster Siden er intet at see uden Jis og Sne, enten til Lands eller Blands. Strax Norden for denne Fiord eller Havn laae et stort Fjeld, som stedse var hvidt af Sne, og derfor blev kaldet Huitserkr, men sønden for den, under den 65. gr., et andet, der altid var bedækket med blaa Jis, og hedte derfor Blaserkr. Saa man da deraf kan see, at Jsen i gamle Dage har strakt sig saa vel Vinter som Sommer, lige til den 66. gr., og derover, følgelig til de Steder i Grønland, som ligge lige i Vest for Thronchiem; og altsaa er der ingen Tvil, at den jo ogsaa maa have ligget i N. N. W., saa at Nordlyset den Tid maatte være seet, et allene i bemelte Stift, men og langt længere mod Sønden. Hvilket end videre kan sluttes, naar vi overveie, hvorledes Autor Speculi Regalis afmaaler den Grønlandske Jis, hvormed det hele Land var næsten ganske skjult, da han saa siger: Det skal du vist vide, at det er kun lidt af Landet, som er bart for Jis, men hele Resten er dermed ganske bedækket, saa at man ikke veed, enten Landet er stort eller lidet, for di alle Fjeldgaarde og Dale ere tildekkede med Jis, og ingensteds bart imellem. Dog slutter man, at der maa være lidt bart, enten i Dalene, som ligge imellem Fjeldene, eller ved Stranden, hvor Dyrene kan finde noget til Foer: Thi ellers maatte vel ikke Dyrene løbe didhen, fra andre Lande, hvis de ikke fandt nogen Nabning mellem Jsen og Landet derfor bart. Men ofte har man forsøgt at gaae op i Landet paa de Fjelde, som ere de høieste, for at forfare, om de kunde finde nogensteds Landet saa blot for Jis, at man der kunde bygge og boe; men ingensteds forefundet det saadant, uden hvor
man

man nu boer, hvilket dog er ikke uden en ganske smal Strimmel Land, langs Strandbredden &c. Saaledes saae Grønland ud for nogle hundrede Aar siden, lige paa samme Maade, som nu omstunder, saa at Isen var den samme, som nu, og følgerlig Nordlyset, hvis det deraf har sin Oprindelse, i de Tider ligesaa gængs som i vore.

S. 74.

At den Grønlandske Is i gamle Dage har været ligesaa mangfoldig, og strakt sig ligesaa vidt som nu omstunder, synes Endeel at kunne have en Slags Marsag til at kalde i Tvil fornemmelig paa Grund af de nyere Tiders Beretninger der fra Landet, hvor man har erfaret, at Isen Aar fra Aar meget sterkt tiltager; saa at der nødvendig, kunde man sige, nu maa være mere Is, end der var i gamle Dage. Men naar man estertænker Tingen ret, saa kuldkafter dette slet ikke min Mening, naar man paa den rette Maade forstaaer den: Thi at Land-Isen under Grønland, samt dette fornemmelig gaaer ud paa, og bemeldte Observationer i Søer vedkomne, baade i vore Tider tiltager, og har ligeledes i de ældre tiltaget, er noget, som jeg hverken vil eller kan negte, men derfor lige fuldt blive ved min Mening, at Naturen saa vel heri, som i andre Ting stedse holder en Ligevegt, og ligesom Isen i en vis Tid, enten lang eller kort, kan tiltage, saa kan den derimod paa en anden Tid, ligesaa meget aftage. Det er nu over 30. Aars Tid siden vore Colonier i de nyere Tider fæstede Fod i Grønland. Om man nu vil sette, at man lige fra Begyndelsen af da man kom didhen, alle Aar igiennem, og paa alle Steder af Landets vestre Kant, har med den behørige Flid og Nøjsomhed, merket paa Isens Tiltagelse paa de Steder; saa er dog denne Tid alt for kort, for deraf at slutte noget vist til den hele forbigangne Tid, og Slutningen i sig selv bliver alt for almindelig, saa længe man ikke har fundet den Østre-Kant af Landet, og ligeledes der merket saadan Isens Tiltagelse: Thi det er bekiendt, at Grønland strekker sig fra Norden til

Sonden, og spidser sig alt mere og mere sammen, indtil det endes med en Odde eller Forbjerg, Staten: Huk kaldet. Nu kan det derfor let hende, at denne Huk og de store høie Jis-Bierge, som strekke sig langs op efter Landet, kan i Grønland giøre samme Omverling af Veirligets og Luftens Beskaffenhed paa den østre og vestre Side, som Cap. Comoria med de høie Bierge mellem den Malabariske og Coromandelske Kust, forarsager paa visse Steder i Ost-Indien, skjønt i en langt længere periodo, og ved Hielp af andre tilstedende Aarsager; saa at Isen kan tage i visse Aar ligesaa sterkt af paa den østre, som den tager til paa den vestre Side, og naar en vis Tid er forbi, naar Veirligets Beskaffenhed og andre Omstændigheder forandres, kan Turen gaae om igien. Vil man ikke antage saadan Isens Af- og Tiltagelse om hinanden, den maa nu komme hvoraf den komme vil; Saa seer jeg ikke, hvorledes man kan riime denne Isens idelige og saa kiendelige Tilbert dermed, at hele Grønland ikke for længe siden er ganske overdækket med Jis: Thi af det saa kaldede Speculo Regali og andre Efterretninger merker man, at der i Grønland for 400. eller 500. Aar siden har været kun en ganske maadelig Strømmel Land langs med Søe-Kanten, som var blot for Jis, og hvor de Norske boede. Havde nu Isen siden den Tid saa sterkt tiltaget, som man i de mere Beretninger foregiver, at det aarlig skeer i Grønland, saa bliver det umueligt, at den mindste Plet paa Landet kunde være blot for Jis. Vil man sige, at Tilberten er skeet i de senere Tider, og ikke i de ældre; Saa maatte jeg gierne vide, hvad som vel kunde være Aarsag til saadan Tilbert nu mere end tilforn. Og saa har jeg samme Ret, og end større at paastaae, det Isen i, eller efter vor Tid vil igien tage af. Ligesom man ved de Beretninger man i Aaret 1755 har høvt fra Grønland, har forminnet, at Sommeren der har været usædvanlig mild, og at Isen paa mange Steder hvor den tilforn havde ligget, vare reent toet bort. Skeer det nu, at nogle af saadane Sommere indfalde efter hinanden, saa er jeg vis paa, at man skal see merkelig Forandring. At saadan Isens Af- og Tiltagelse maa skee i Grønland, er ei heller mere urimeligt, end at den skeer paa

paa andre Steder, hvor der ere Iſbierge. I Schweiz f. E. vil man og have obſerveret, at Iſen af de der værende Iſbierge paa endeel Steder ſtrekker ſig nogle Mile længer ud end ſom er ſteet i Forfædrenes Tider. (b) Men paa andre Steder igien, har man merket, at ſamme Iſ i adſkillige Aar efter hinanden har merkelig taget af (c) ja i varme Sommere reent borttøet. At Kulden i Grønland nu ſkulde være ſtørre, end tilforn, og derved Iſens ſaa ſtore Tilvæxt foraaſages, kan jeg ei heller vel troe: Thi ſaa maatte ſaadant og ſaa efter lige Forhold merkes her i Norge, ſær Nordenfields, hvor dog alle tilſtaaer, at Kulden nu ikke falder gemeentligen ſaa ſtræng ſom tilforn, og hvor jeg ſikkert troer, at den er langt fra ikke ſaa haard, ſom den var for nogle hundrede Aar ſiden; ſkiønt der og findes Iſ-Bierge eller Iſ-Breider, om hvilke man hører ſamme Sang, ſom paa andre Steder og i Grønland, da de undertiden merkelig tiltage med Gaarders og Jorders Undergang. Men dog har de, ſom ret har givet Agt derpaa, merket, at ligesom ſaadan Iſ i nogle Aar ligger og tiltager, ſaa gaaer den derimod bort i andre. (d)

§. 75.

Vi har hidindtil betragtet den Iſ, hvormed Grønland i gamle Dage ligesaa vel, ſom nu omſtunder, til Lands var overtrokket; Nu ſtaaer det da tilbage, at vi vende os til Hav-Iſen under ſamme Land; da vi ſkal finde, at det Grønlandſke Hav i de ældre Tider, paa ſamme Maade ſom i vore, har været fuldt af Driv-Iſ, at ſamme har drevet omkring ſom ſtore Bierge, at den, end og om Sommeren, naar Seilatsen gik for ſig, har ſaaledes beſat Landet, mange Mile udi Soen, at intet Skib kunde komme deri giennem, at mange derover har ſat Liv og Gods til, og andre igien nogle Aar efter hinanden været nødte til at ligge over i Grønland,

Q 9 2

og

[b] See J. G. Altmanns Versuch einer Beſchreibung der Helweetiſchen Eiſbergen. p. 127.

[c] Loc. cit. p. 21.

[d] See herom blant andre L. Barbovs Tractat om Nordlyſet. p. 73.

og ei kundet komme derfra for Jis. At Driv-Isen for mange hundrede Aar siden, ei har været usædvanlig under Grønland og i de Far-Vande, som man da beseiglede, kan ei allene sees af *Igmund Præstes Thorgrimsons* Exempel, som tillige med hans Broder *Einar*, Aar 1030, omkom med et Grønlandsk Stib, kaldet Stangarfole, hvilket tillige med et andet formedelt Driv-Jis forgik under Grønland (e); og af *Landnama Saga*, som fortæller, at Island just fik sit Navn af den store Mængde af Driv-Jis fra Grønland, som dets første Opfinder saae der under Landet, og hvorpaa vi har Exempel af det Aar 1321, da en stor Hvid-Bjørn kom fra Grønland paa Driv-Isen, over til Island, og gjorde der stor Skade (f); saavel som og af *Sagan af Haldane Bramufostre*, hvori berettes: (g) at Haldan engang af Storm blev fordreven hen til Hellulands Obygdir, og ragede under Veis i megen Driv-Jis. Dreif nu, staaer der, at Drekanum marga Jismola. I bemeldte *Landnama* findes ogsaa: (h) At *Safs-Botnar* ligger østen for *Greipar*, og er aldrig frie for Jis. Men *Greipar* laae under den 67 gr. Derfor svarede og *Thorarin Nefjullsun* Kong *Olaf den Hellige* i Norge, da han befalede ham at fare til Grønland med den fangne Kong *Hrærek* paa *Hedemarken*: Det tildrager sig ofte at den, som skal seigle til Grønland, bliver i sit Forsæt bedragen, og ikke opnaaer Landet, som han agter sig til. Ligesaa vanskeligt, som det var at komme til Landet, var det og undertiden at komme derfra igien; hvorpaa *Arngrim. Fone* fortæller os et Exempel i hans *Specimine Islandiæ* (i) om en ved

[e] See *Bussai* Grønland. Beskriv. Cap. 3. og 5.

[f] *Torfai* Histor. Norveg. Part. 4. Lib. 9. Cap. 1. p. 455.

[g] Cap. 91. i *Björnens* Nordiska Kampa Dater.

[h] Part. I. Cap. 2.

[i] Part. 2. memb. 2. p. 164. Ligeledes gik det og en ved Navn *Thorgil Orrabein*, som saa Aar efterat Grønland var blevet bebyggt af de Norske, blev fordreven af en Storm, da han skulde reise derover til *Eric Raude*, til det øde Grønland, som da det meste var. Endskjønt nu Vinteren var forbi, og han havde ei langt til de Steder, som vare beboede, var han dog saa indblemt af Jis, at han ei kunde komme derfra, hverken den eller

Navn Björn Jorsalafar, som paa hans Hiemreise fra Norge til Island blev fordreven først under *Gunbiarnarskere* midt imellem Island og Grønland, og siden til *Grænlandz Obygdur*, hvor han maatte opholde Livet med Hval- og Bjørne-Riød, indtil han endelig kom til det bebygte Grønland, hvor han tog sig paa at være Sysselmand, eftersom han for Jis ei saa hastig kunde komme derfra igien. I Betragtning af dette og andet mere, har jeg derfor aldrig kundet ansee deres Mening for grundig, som ville paastaae, at Ijen i disse Tider har taget saa stærkt til under Grønland, og at samme skulde være den eneste Aarsag, at man ei kan finde det Gamle Grønland igien. Saadant mener jeg, at ingen med syn-derlig Føie skal kunne tilstaae dem, som lidt noiere ville overveie saa vel hvad hidindtil er anført, som fornemmelig den Beskrivelse over Hav-Ijen under Grønland, hvilken *Speculum Regale* giver os, naar det siger, at udi det Grønlandske Hav driver overmaade megen Jis langt ud paa Sommeren, besønderlig øster og nord-øst ud med Landet, hvilken Jis kommer ud af *Svalbarden*, det er, af Nordbotnen, eller den store Bug, som de Gamle meente at være mellem Rysland, Tartariet og Grønland (k); men i Særdeleshed naar det bruger disse Ord: Udi det samme Hav (det Grønlandske) ere endnu mange flere Vidunder, skjønt de ikke kan regnes blant Skremjler eller *Monstra*: Thi saa snart som den store Hav-Jis bryder løs, da er der strax saa megen Jis i Havet, at man veed ikke Eksempl eller Lighed dertil af andre Steder i hele Verden. Endeel af denne Jis er saa flad, som om den havde frøstet sammen paa Havet selv, ved 4 eller 5 Alner i Tykheden, og ligger saa langt under Landet,

293

efterfølgende Sommer, ei holder den tredie, førend den fjerde, da Søen blev saa vidt aaben, at han frit kunde drage derfra. See *Torfaei Grönlandia* p. 130. 36. 39. Ved Aar 1152, eller noget derefter bleve de Norske Rishmand i Grønland længe om Sommeren indflemte af Jis, som besatte alle Fiorder, saa de ei førend siden kunde komme derfra. *Torfaeus* loc. cit. p. 238.

[k] See *Arngr. Fona Descript. Grönlandiæ*.

at man skulde have en 4 Dags Reise eller flere at gjøre derved, førend man kunde naae det. Men samme Is ligger omkring Landet i Nord Ost og til Nords mere end til Sønder og Vesters eller Sød Vest, og derfor skal den, som vil naae Landet, seigle om det mod Sød Vest og Vester ud, indtil han er kommen forbi de Steder, hvor man kan vente, at Isen ligger, og seigle da til Landet; men man har stedse hørt, at de, som have villet søge Landet alt for snart, ere derover komne i denne Is, og nogle af dem blevne borte, andre igien slupne derfra med Livet, af hvilke vi har seet nogle, og hørt deres Tale og Frasagn derom. Men de have alle grebet til det Raad, naar de vare komne ind i denne Is, at de have taget deres Baade, og draget dem op paa Isen med sig, og saaledes søgt Landet, men Havskibet og alt deres øvrige Gods er blevet efter og bortkommet. Men endeel have været ude paa Isen, førend de have naaet Landet, i 4 eller 5 Dage, somme og længere. Denne Is er ellers af en forunderlig Natur. Den ligger undertiden, saa stille som ventelig kan være, med store Abninger imellem, ligesom store Fiorder; men undertiden igien farer den af Sted med saadan Fart og hastig Dregt, at den derudi ikke giver et Skib efter, der seigler med god Bør, og farer den ikke sielden imod Veiret, om den, førend det begynder, er allerede paa Dregten. Men der ere og nogle andre Slags Is i dette Hav, som ere af en anden Slags Vert og Skabelun, og Grønlanderne kalde Fald-Is, hvilke see ud, ligesom høie Fjælde stode op af Havet. I dette Hav ere og mange Slags Hvale ic. Af hvilke Ord vi i Særdeleshed maae merke efterfølgende: (1) Hvor vanskelig og farlig Skibsfarten paa Grønland end og i de ældre Tider har været, saa man derudi ei kan see nogen Forskiel mellem nu, og da. (2) At denne Vanskelighed blev forarsaget af den store Mængde Is, som laae under Landet, end og paa de Tider om Naret,

Naret, naar Seilatsen gik for sig. (1) (3) At samme Tis ofte strakte sig mange Mile fra Landet ud i Søen, og besatte det hele Farvand, saa det var umueligt at komme til Lands. (4) At vore Forsædre, som seiglede paa Grønland, og komme i Fare for Isen, har vidst at bruge adskillige Forsigtigheder derimod, enten ved at dreie af for den, og seigle saa længe mod Sønden og Vesten, at man kunde vente, at man var den forbi, eller naar intet andet Raad var, da at forlade Skib og Gods i Isen, og med de smaa Baade at søge Land. (5) At de stode mest Fare for at rage udi Isen, som alt for hastigt vilde søge Land, og tage den korteste Veie. Hvilket kunde opvekke Eftertanke hos dem, som i de senere Tider forgieves har søgt det Gamle Grønland, og uden Tvil ei vidst at i Aigt tage denne og andre Regler og Observationer, som dog maatte være høist fornødne for dem, som vilde naae sit Forset. Saa jeg heraf synes med al Billighed at kunne giøre den Slutning, at Isen, som man af Foregaaende let kan see at have været den samme i de ældre Tider, som nu omstunder, ingenslunde kan være den fornemste eller eneste Aarsag, hvorfor man ei kan hitte det Gamle Grønland, men at der nødvendig maa være andre, som giøre det fornemste dertil, saasom at man nu ikke veed den rette Cours, som man skal tage, den rette Tid af Naret, naar man skal sette over, eller ei har de dertil bequemme Skibe og Folk, og saa videre, hvorom vore Forsædre af lang Forsaring havde forhvervet sig den fornødne Kundskab, som os nu mangler, og derefter vidst at indrette deres Seilatz. De Forsøg man i de senere Tider har gjort, for at opsoege det Gamle Grønland, har ei vildet lykkes, det er sandt nok; men der af følger

- [1] De seiglende komme derover ofte i yderste Livs Fare; Som det gik de Bergenske Ridsmænd, som Aar 1388. ragede i saadan Driis Tis, at de imod Dronning Margretes Forsbud, hvorefter det var ingen tilladt uden hendes egne Skibe, at seigle paa Grønland, maatte søge Landet, for at redde Livet: Peir varo i hafue i storum Vanda ok vada ok Lifs Gaaska, fyrir storum Sidjoklum ok Isom, ok fengo storen skada a peira skipom, er bröttnado ofuan Sid ok losuado sigh til Zeilagra Stada, fyrir peir fengo Land i puilike stora nauðsyn, heder det i den Dom som Naret dærfter blev feldet over dem i Bergen.

ger vel ikke, at Isen er Skyld derudi, da det ofte er gaaet de Gamle ligeledes, at de ikke har kundet naae Landet, men ofte paa denne Reise sat Liv og Guds til. Hvilket man ei allene kan see af den første Colonies Exempel, som Aar 986. satte over fra Island til Grønland, da af 25 Skibe ikkun 14 komne derhen, men og af de Gamles Beskrivelse over den rette Raas og Seilats fra Bergen i Norge, og fra Island til Grønland, (m) hvori det saa heder: Fra Snæfellsjotul Vesten paa Island og til Hvarf Osten paa Grønland er stærkest Seigling i Vester; Did kan man komme i 4 Dage, og da ligger Gunnbiarnarskere ret midt i Veien mellem Island og Grønland. Det var den gamle Raas, naar der kom ei Jis af Troldbotnen: Thi naar det skeer, da sielden kan man komme frem for Jis, eller nogen, uden stor Livs Fare, den gamle Leed seigle. Derfor raader og Autor til Specul. Regale dem, som ville seigle til Grønland om Sommeren, at de skal seigle vel op mod Sønder og Søndvest, førend de begive sig til Landet, paa det de ikke skulde komme i Jisbrud; hvilken Jis gemenligen pleiede at ligge hos bemeldte Gunnbiarnarskere, saa at de gamle derover toge et langt Omsejls til Hvarf i Grønland. Den Throndhjemfke Erkebiskop *Eric Walkendorf*, som Aar 1520 havde sat sig for, at lade det gamle Grønland igien opsoge, advarer og ligeledes, i den Instrux, han har opsat til Skibs-Folkenes Efterretning, at de vel skulde vogte sig for Isen, naar han saa siger: Item: Fornemmer man Jis, saa skal man prise Sønden i Søen: Thi den meste Jis kommer af Troldbotnen; dog skal man ikke holde saa meget Sønder, at man kommer for nær om Island, fordi der er stor Strøm, som er 20 Uger Søes fra Island. Og om den Taage, som af samme Jis blev forarsaget, og man heraf seer i de Tider

(m) Denne Beskrivelse findes lagt til *Arng. Jona Grønlands Beskrivelse*, oversat paa Islandsk; og hos *Ped. Claußen* i hans *Norges Beskrivelse* p. 173. See og *Landsnama* I. Bog. I. Cap. p. 2.

Lider at have været gængs der i Landet, ligesaa vel som nu, taler han lidt bedre frem saaledes: Item; Af den Is, som hænger i Biergene udi Grønland, kaaer stor Taage af ret Frost, som kommer af Troldbornen.

§. 76.

Ligesom man nu af foregaaende kan see og slutte, at Isen under Grønland har i gamle Dage omtrent været den samme, som nu omstunder; Saa er der vel ingen, som med nogen Fote vil negte mig, at jo Is. Partiklerne i Luften, hvor igiennem Lysets Straa-
ler kunde brydes til Tilfuerens Dine, da har været, i vore og de sydlige Lande, i samme Mængde og af samme Besskaffenhed, som nu: Da man finder, at Vintrene den Tid har været ligesaa lan-
ge og strenge, som i vore. Nogle faa Exempler at anføre, hvor-
af man kan domme om Resten; Saa fortæller *Marcellinus Comes*, at i Keiser Arcadii Tid var det Pontiske Hav, eller den Sorte Søe saaledes belagt med Is, at da den endelig tøde op igien, behøvedes der 30 Dage for den, at fare ned igiennem Propontis, da den laae oven paa hin anden, ligesom store Bier-
ge. Samme beretter ogsaa, at kort derefter, nemlig under Va-
lentiniani 3. Regtering, faldt der saa stor Snee, at den i 6. Maaneder neppe kunde tøde bort igien, og mange 1000 Men-
nesker og Bester døde derover (n). Aar 554. var der, efter *Sigeberti Gemblacensis* Beretning (o), saa streng Vinter, at man kunde fange Fuglene og de Vilde Dyr med blotte Hænder. Hvor skarp Vinteren har været 731, kan man see af det, som *Ric-
cobaldus* i hans Chronologie derom fortæller (p). Aar 764. ind-
faldt i Engelland og andre Steder saadan Kulde, at alle Træer deraf døde ud; som *Rogerus de Houeden* bevidner (q). Og seer man
Rr af

(n) In Chron. annex. Chron. Eusebii pag. 37. 41.

(o) Chronograph. ap. Pistor. Script. German. Tom. I. pag. 738.

(p) Ap. *Eccardum* Corp. Histor. Medii Ævi Tom. II. col. 1263.

(q) Annal. pag. 231. int. Scriptor. Rer. Anglicarum post Bedam.

af Annal. Francorum (r), at Vinteren samme Aar ogsaa i Frankrig har været usædvanlig lang og streng. Samme tidrog sig ogsaa Aar 820, da Vinteren var saa lang og skarp, at man udi mere end 30. Dage, kunde kjøre med store Arbeids Vognene over Donau, Rhein, Seine og andre Floder i Tydskland og Frankrig (s). Saadane strenge Vintere indfaldt og Aar 821 (r); Aar 823, da et allene Dyrene paa Marken, men end og mange Mennesker omkomme af Kulden (u), hvilket andre henføre til efterfølgende Aar 824 (x); men i Særdeleshed Aar 860, da Middelhavet var saa belagt med Is, at man over det Joniske Hav reiste med Heste og Vogne hen til Venetien, som *Herm. Contractus* bevidner (y). Aar 975. var Vinteren meget haard og langvarig, saader endnu midt i Maj Maaned laae Sne over den hele Mark, som man kan see af *Chronographo Saxonico* (z). Ligeledes Aar 994 (a). Efter *Herman. Contracti* Beretning (b) laae Aar 1076. Rhin-Strømmen med Is lige fra St. Martins Dag og indtil April Maaned. Og Aar 1098. indfaldt der udi Italien en haard Vinter med Regn, Sne og Is (c). *Sigeb. Gemblacensis* fortæller (d), at i de tre Aaringer efter hinanden, nemlig 1125. 26. 27. havde man overmaade lange og strenge Vintere. At jeg intet skal tale om dem, som indfaldt 1111, 1115, 1149. og 1153. Aar 1234. var Middelhavet atter saaledes tilfrosset, at de Venetianske Kjøbmænd reiste derover med deres

(r) Ap. *Du Chesne Script. Rerum Francic.* Tom. II. pag. 4.

(s) See *Alber. Monachi Chronic.* pag. 166.

(t) *Eginhardi Annales* ap. *Du Chesne Scriptor. Rer. Franc.* Tom. 2. p. 265.

[u] *Alberic. Monachus* loc. cit. pag. 169.

(x) See *Reuberi Veter. Scriptorum* Tom. unus. pag. 49.

(y) In *Chronic.* ap. *Pistor.* loc. cit. Tom. II. pag. 236.

(z) In *Leibnitzii Accession. Histor.* pag. 186.

(a) Ap. *Pistor. Script. Rer. German.* Tom. I. pag. 417.

(b) *Order. Vitalis Histor. Eccles.* pag. 763.

(c) In *Chronograph.* ap. *Pistor.* loc. cit. Tom. I. p. 871. seqq.

(d) *Herm. Contractus Chron.* ap. *Pistor.* loc. cit. Tom. II p. 431.

res Varer, paa Isen, hvorhende vilde. (e) Og Aar 1242. saa streng Kulde, at mangfoldige Fugle frøs ihjel (f). Hvor skarp Vinteren har været Aar 1294, kan man see deraf, at hele Kategat laae tilfrosset, saa man kunde gaae og fare paa Isen fra Opsloe i Norge til Jylland (g). Og imidlertid maae den vel et heller have været Aar 1296, da det Baltiske Hav eller Øster Søen var med Is belagt fra Gulland og over til Sverrig (h). Samme Skede og Aar 1306, da Havet mellem alle Danske og Svenske Øer i mere end 14. Ugers Tid laae tilfrosset (i). Som og Aar 1323, da der var baade for gaaende og ridende en alfar Vei paa Isen over Øster-Søen, udi hele sex Uger efter hinanden, ved Kyndelmesse Tider (k). Ligeledes Aar 1349. da der indfaldt saa usædvanlig Kulde, som man i lang Tid ei kunde erindre, at man til Fods kunde komme over Havet til Straalsund, og derfra til Danmark (l). Paa samme Maade Aar 1408, da det hele Hav mellem Gothland og Oland, mellem Rostock og Gezør var tilfrosset (m). Saa vel som og Aar 1423, da der var saa streng Vinter og haard Frost, at man paa Isen kunde ride fra Preussen til Lübek, som Albr. Crantziius beretter, med det Tilleg, at han holder for, det saadant allene maatte forstaaes om Søe-Ranten, som var saa sterkt tilfrosset, at man kunde reise og gaae derover (n). Men man sees dog af en Anonymo (o) at og det hele Hav var belagt med Is, lige fra Meklenburg til Danmark. Om det Aar 1461. fortæller Nic. Mareschallus (p), at der indfaldt

Nr 2

saa

(e) See Matth. Parisens. Histor. Angl. edit. Watts. pag. 578.

(f) Erici Olai Histor. Sueow. & Goth. vers. Sylvii pag. 215.

(g) See Strelow's Chron. Guthiland. pag. 148.

(h) Incerti Autoris Annal. Denor. in Westphal. Monum. Cimbr. T. I. p. 1392.

(i) See Ludewig Reliqv. MSS. T. 9. p. 170.

(k) Loc. cit.

(l) Incert. Autor inter Scriptor. Rer. Dan. in Ludewig Rel. MSS. T. 9. p. 117.

(m) Loc. cit. p. 196.

(n) Crantzii Vandalia Lib. 10. Cap. 40.

(o) Inter Scriptor. Rerum Dan. in Ludewig Reliqv. MSS. T. 9. p. 125.

(p) Annal. Herulorum. ap. Westphal. in Monum. Cimbr. Tom. I. p. 261.

saa streng Vinter, at man reiste med Varer paa Bogne lige til den yderste Thyle og de Orcadiske Der: Tanta erat hyems, siger han, ut concreto gelu Oceano plaustris millia passuum supra trecenta merces ad ultimam Thylen (è Germania) & Orcades veherentur, tota pene bruma. Hvilke Ord jeg her efter Texten har villet anføre, da de synes at være noget uforstaaelige. Og om det Aar 1545. siger en Anonymus (q) at det hele store Hav mellem Rostock og Danmark, mellem Fyen og Sjælland, var saa tilfrosset, at man kunde fare derover i Sledde eller til Gods, med Heste og Ørne. Ligeledes var der og Aar 1599. saa skarp Kulde, at man reiste paa Isen over fra Tydskland til Danmark (r). At jeg her inter skal tale om de ældgamle Tider. Som naar *Xenophon* bevidner (s), at der i hans Tid indfaldt udi Thracien ved Hellesponten saa sterk en Kulde, at Vinen deraf frøs paa Fadene, og mange Mennesker mistede Næse og Ørne; og naar *Tacitus* beretter (t) at *Vologesus* for den sterke Kulde, som en Vinter indfaldt udi Armenien, maatte med sin Krigshær forlade Landet, som han tilforn havde bemægtiget sig. Anførte mener jeg, kan være nok, for at vise, at Vintrene i de ældre Tider har i det mindste været lige saa skarpe, som i de nyere, og Kulden den samme, om ikke strengere i de sydlige Lande da, som nu. Og som man da med ingen Grund kan paastaae, at Is-Partiklerne i Luften nu enten ere flere, eller strekke sig videre mod Sønden, end i gamle Dage; og den Grenlandiske Is som tilforn er vittst, et heller har faaet nogen merkkelig Forandring; Saa følger, at Nordlyset, som efter vor Forsatters hypothesis, har sin Oprindelse af bemeldte 2de Aarsager, et heller har taget saa meget til i vore Tider, men har i gamle Dage været det samme, som nu omstunder.

(q) Inter Script. Rer. Dan. in *Ladew. Reliqv. MSS. T. 9. 76.*

(r) *Histot. Christiani 4ti pag. 150.*

(s) *De Expeditione Cyri Lib. 7.*

(t) *Annal. Lib. 12.*

